

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
SİSTEMATİK FELSEFE VE MANTIK BİLİM DALI**

**J.J. ROUSSEAU VE J.G. HERDER'İN DİL VE
TOPLUM FELSEFELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Tuhana Aysu ÖZTÜRK

Ankara, 2024

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
SİSTEMATİK FELSEFE VE MANTIK BİLİM DALI**

**J.J. ROUSSEAU VE J.G. HERDER'İN DİL VE
TOPLUM FELSEFELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

**Yüksek Lisans Tezi
Tuhana Aysu ÖZTÜRK**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Erdal CENGİZ**

Ankara, 2024

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
SİSTEMATİK FELSEFE VE MANTIK BİLİM DALI**

**J.J. ROUSSEAU VE J.G. HERDER'İN DİL VE
TOPLUM FELSEFELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Erdal CENGİZ**

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

- 1- Prof. Dr. Erdal CENGİZ**
- 2- Prof. Dr. Işıl Bayar BRAVO**
- 3- Doç Dr. Sengün Meltem ACAR KESKİN**

Tez Savunması Tarihi

16/01/2024

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Erdal Cengiz danışmanlığında hazırladığım “J.J. Rousseau ve J.G. Herder’in Dil ve Toplum Felsefelerinin Karşılaştırılması (Ankara, 2024) ” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

09.02.2024

Tuhana Aysu ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
GİRİŞ.....	1
1. ROUSSEAU VE HERDER: DOĞA DURUMUNUN İKİ FARKLI YORUMU.....	5
2. ROUSSEAU VE HERDER'İN FELSEFELERİNDE DİL VE DİLİN KÖKENİ.....	15
2.1. Rousseau'nun Duyusal İşlevli İlk Dil Düşüncesi.....	24
2.2. Herder'in Düşüncesinin Yansıması Olarak Bir Dil Anlayışı.....	31
3. ROUSSEAU'NUN VE HERDER'İN TOPLUM VE SİYASET ÜZERİNE	
DÜŞÜNCELERİ.....	43
3.1. Birlikte Yaşamamanın Olanığı: Toplum Sözleşmesi ve Millet Olmak.....	48
3.2. Sözleşme ve Millet Kavramlarının Bileşenleri: Kültür ve Tarih.....	58
4. ROUSSEAU'DA VE HERDER'DE DENEYİM BİÇİMİ: ESTETİK VE	
AHLAK.....	66
4.1. Romantik Sanat: Doğanın Taklidi veya Bir Kültür İfadesi.....	68
4.2. Duymak veya Görmek: Sanatın Yarattığı Farklı Duygulanım Biçimleri...	79
4.3. Doğaya Uygun Olmak veya Kültüre Göreceli Olmak.....	88
SONUÇ.....	104
KAYNAKÇA.....	108
ÖZET.....	111
ABSTRACT.....	112

GİRİŞ

Jean-Jacques Rousseau ve Johann Gottfried Herder insan doğası, toplum, dil, sanat ve ahlak gibi konularda farklı kültürel bağlamlar ışığında derin incelemeler yapmışlardır. Her iki filozof da Aydınlanma Dönemi'nin etkisi altında şekillenmişlerdir, felsefelerinin birçok noktasında Aydınlanma'nın izleri rahatlıkla takip edilmektedir. Bu bağlamda Herder, Rousseau'nun erken dönemlerinde bir takipçisi olmuş ve felsefelerinde belirgin benzerliklere sahip olmuştur.

Herder ve Rousseau, modern dil felsefesinin temellerini atan filozoflardır. Bu iki filozofun fikirleri karşılaştırıldığında önemli ölçüde benzerlikler göze çarpmaktadır. Özellikle Herder erken dönemlerinde Rousseau'nun bir takipçisidir ve dolayısıyla felsefelerinin benzerliklerinin yoğunluğu Herder'i 'Alman Rousseau' olarak adlandırmamızın kapısını açmaktadır. Elbette bütün bu benzerliğin ya da esinlenmelerin yanı sıra, iki ismin birbirinden oldukça farklı noktalarda konumlandığı alanlar da bulunmaktadır. Doğayı ele alışları ve insanlık sürecine tarihsel bakış açıları; buna bağlı olarak dil, ahlak ve sanat alanlarında benzer fikirler taşımakla birlikte, siyaset alanında önemli farklı görüşlere sahiplerdir. İlerleyen dönemlerinde Herder, Rousseau'dan giderek uzaklaşmıştır (Piirimäe, 2015: 641). Özellikle Herder'in siyasete yönelik düşüncelerinde monarşik bir vatansever çizgisi çizmesi bu uzaklaşmanın temellerinden biridir. Herder, monarşik bir vatansever çizgi çizerken, Rousseau daha eleştirel bir yaklaşım benimsemiştir. Herder'in siyasi görüşlerindeki bu ayrışma, zaman içinde Herder'in Rousseau'dan uzaklaşmasına neden olmuştur. Ancak, Herder, Rousseau'nun ahlak felsefesi ve kültürle ilgili düşüncelerine paralel ilerlemiş ve kendi felsefesine bu unsurları entegre etmiştir.

Bu iki filozofu ele almadan önce yaşadıkları dönemi incelemek önemli bir aşamadır. Aydınlanma Dönemi, 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa'nın entelektüel atmosferini etkileyen bir dönem olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde felsefe, sanat ve siyaset alanlarında büyük değişimler yaşanmıştır. Ancak elbette, Aydınlanma'nın etkisi her bölgede aynı olmamıştır; özellikle Fransız ve Alman Aydınlanmaları arasında belirgin farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklar, Rousseau ve Herder gibi filozoflar tarafından kendi felsefi düşüncelerine yansıtılmıştır. Fransız Aydınlanması ve Alman Aydınlanması birbirlerinden farklı karakterlere sahiptir (Arslan, 1992: 23). Her iki filozof da Aydınlanma Dönemi'nde yaşamış olmalarına rağmen, bu dönemin farklı karakterlerini yansıtmışlardır. Fransız ve Alman Aydınlanmaları arasındaki farklılıklar,

Rousseau ve Herder'in felsefelerini etkilemiş ve şekillendirmiştir. Aydınlanma, genel olarak dogmatik söylemlerden uzaklaşma, akılcı bir yaklaşım benimseme ve özgürlüğe vurgu yapma eğilimindeydi. Ancak, bu genel karakteristik özellik, Fransa ve Almanya gibi farklı kültürel ve entelektüel zeminlere sahip bölgelerde farklı biçimlerde kendini gösterdi. Önce Fransa'da kendini gösteren Aydınlanma'nın etkisi, sonrasında Almanya'da kendini farklı bir tarzda göstermiştir. Fransız Aydınlanması özgürlük, eşitlik ve adalet gibi kavramlara vurgu yaparak toplumsal dönüşümü hedeflenmiştir. Rousseau'nun felsefesi, özellikle toplumsal sözleşme kavramı aracılığıyla, bireyler arasında adil bir toplumsal düzenin kurulması gerektiği fikrini öne sürdü. Fransız Aydınlanması, bu idealist yaklaşımıyla özgürlükçü düşüncenin toplumsal bir boyuta taşınmasına katkı sağlamıştır. Alman Aydınlanması ise daha çok kültür, dil ve toplumun birbirine olan etkileşimlerine odaklanmıştır. Dolayısıyla Herder gibi düşünürler, kültürel çeşitliliği savunarak toplumun zenginliğini vurguladılar. Alman filozoflar, Aydınlanma'nın evrenselliğine karşı çıkarak, kültürel özgünlüğe ve tarihsel bağlamın önemine vurgu yaptılar.

Aydınlanma'da farklı bölgelerde farklı etkiler doğmuş olsa da dönemin genel yapısı itibariyle daha akılcı ve özgürlükçü bir yaklaşım doğmaya başlamıştır. Ortaçağ'dan kopuş her alana yansımıştır, yalnızca felsefede değil edebiyatta ve sanatta da Ortaçağ'a ait her görünümünden vazgeçilmiştir (Brockdorff, 2021: .9). Düşünürler artık dogmatik söylemlerden daha uzak durmuş, doğa bilimlerine daha yakın tutumlar sergilemeye başlamışlardır. Hümanist ve doğalcı fikirler gelişmeye başlamıştır.

Aydınlanma döneminin karakteristik özelliklerinin bir başka yansımasını da kültür, dil ve toplum arasındaki ilişkinin göz önünde bulundurularak incelenmesinde görebiliriz; hem Rousseau'da hem de Herder'de bu etki ciddi anlamda kendini göstermektedir. Her iki filozof da bu konular arasında bağlantılar kurarak, etkileşimlerini irdeleyerek kendilerine bir felsefe oluşturmuşlardır.

Rousseau ve Herder Aydınlanma dönemi filozofları olsalar da, Aydınlanma'nın genel karakterine her yönden uyum sağlamamışlardır. Herder Aydınlanma'ya tepki gösteren ve bazı öğretileri ile dönemin ruhundan kopan filozoflardan biridir; Rousseau her ne kadar Aydınlanma'nın ilk temsilcilerinden olsa da, dönem hakkında getirdiği eleştirileri mevcuttur. Aydınlanmacılara yönelik cephe aldığını gördüğümüz yazılarına rağmen, Rousseau'nun eleştirdiği Aydınlanmacıların ortak hedeflerinden biri olan 'toplumu daha iyiye ve barışa yönlendirmek' konusunda çaba gösterdiğini de görmekteyiz (Brockdorff, 2021: 10). Rousseau'nun doğanın

mükemmel bir düzene sahip olduğu ve insanın da özünde iyi olduğuna dair derin bir inancı vardır. Rousseau ve Herder gibi filozoflar, bu farklılıkları kendi düşüncelerine entegre ederek Aydınlanma'nın karmaşıklığını artırdılar ve gelecek nesillere çeşitli felsefi perspektifler sunmaya devam ettiler.

Rousseau ve Herder'in farklılaştıkları ana başlıkları insan doğası, dil ve kültür, siyaset, estetik ve etik olarak belirlemek mümkündür, ancak genel itibariyle her iki filozofun da felsefelerinin ana çerçevesini dil ve toplum sınırları içerisinde çizdiğini belirtmek gerekir. Rousseau'nun insanın doğasının ne olduğuna dair yaptığı inceleme, felsefesinde temel bir çıkış noktası olarak kendini göstermektedir. Rousseau'ya göre insan doğası iyidir ancak toplumsal kurumlar insanı kötüleştirmiştir. Gerek siyaset felsefesi, gerek ahlak felsefesi bu temeli kendine yapı edinerek yükselmiştir. Herder ise insan doğasını anlamaya çalışırken kültürel çeşitliliğe vurgu yapmıştır. İnsanın dil ve kültür aracılığı ile şekillendiğini ve bu durumun insanların toplumsal ilişkilerini doğrudan ilgilendirdiğini ifade etmiştir. Herder için kültürel çeşitlilik, insanın gelişimi için en mühim meseledir.

Rousseau, modern dilin toplumsal sözleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıktığını ifade etmiştir ve tıpkı diğer her alanda olduğu gibi dilin de toplumsal kurumlar tarafından bozulduğunu eleştirmiştir. Özellikle özel mülkiyetin ortaya çıkışından itibaren insanlar birbirlerine karşı dürüstlüklerini kaybetmiştir ve sahip oldukları doğallık bozulmuştur. Herder'de ise dil, kültürün bir yansıması olarak karşımıza çıkacaktır. Dili ise sadece bir iletişim aracı olmaktan öte, toplumun düşünsel ve duygusal dünyasını yansıtan kültürel bağlamlar içerisinde anlaşılması gereken bir konu olarak görmektedir. Rousseau için dilin bozulması eleştirilmesi gereken bir konudur oysa Herder'de önemli olan kültürel çeşitlilik olduğu için bunu bir zenginlik olarak değerlendirmiştir.

Rousseau'nun demokratik toplum temelinde öne sunduğu sosyal sözleşme, her bireyin eşit haklara sahip olduğu ve genel isteme bağlı olduğu bir modeldir. Herder'in kültürel çeşitliliğe yaptığı vurgu bu alanda da ortaya çıkmaktadır. Onun için önemli olan nokta, her topluluğun kendi özgün tarihini, kültürünü ve dilini yaşatmasıdır. Estetik konusunda da benzer çizgilerde ilerleyen Rousseau ve Herder, ahlak felsefelerini de bu temele oturtmuştur. Rousseau için doğaya uyumlu olan güzeldir ve eğitim de doğaya uygun olduğu sürece doğrudur. Herder için ise estetik de kültürün bir ürünü olarak karşımıza çıkacaktır. Etik alanında da vurgu yaptığı nokta yine kültürel çeşitliliktir.

Bu karşılaştırmalar, Herder'in kültürel çeşitliliği ve tarih odaklı düşünce sistemini, Rousseau'nun doğa durumu, toplumsal sözleşme ve içsel iyilik üzerine kurulu felsefesinden ayıran ve birbirine yaklaştıran temel konuları ortaya koyacaktır. Her iki filozofun düşüncelerini ayrıntılı bir şekilde anlamak, çağlarını etkileyen düşünsel mirası ve Aydınlanma Dönemi'ndeki zıtlıkları anlamak açısından önemli olacaktır.

1. ROUSSEAU VE HERDER: DOĞA DURUMUNUN İKİ FARKLI YORUMU

Doğa kavramı, hem Herder hem de Rousseau için felsefelerindeki temel taşlarından biridir. Rousseau ve Herder bu kavramı felsefelerinin bütününe etki edecek şekilde konumlanmıştır; her iki filozof da insanlığa tarihsel bir bakış açısıyla yaklaşmışlardır ve bu düşünce sistemleri aracılığıyla insanlığın evrimine dair derinlemesine bir perspektif sunmaktadır.

Rousseau ve Herder'in felsefelerindeki doğa kavramı, insanlığın evrimine dair derin bir bakış açısı sunarken, bu perspektifleri dil, siyaset, ahlak ve eğitim gibi felsefî alanlarda da iz sürülebilen bir tarihsel gelişim çerçevesine yerleşmiştir. İki filozof, insanlığın geçmişine tarihsel bir perspektifle yaklaşarak, bu evrimi açıklamak için hayvan metaforlarına sıklıkla başvurmuşlardır. Özellikle Herder, doğayı sadece fiziksel çevre olarak ele almamıştır, doğayı aynı zamanda toplumun kültürel kimliğini şekillendiren bir etken olarak görmektedir. Topluluklar, doğa ile kurdukları ilişkide kendi kültürlerini oluştururlar ve bu süreçte dil, önemli bir role sahiptir. Herder'e göre dil, doğanın bir ürünü olarak kabul edilmekte ve mevsimsel şartlar, doğal kaynaklar ve diğer faktörler değiştikçe, insanların oluşturduğu kültür de buna paralel olarak evrilecek ve değişecektir. Bu organik bağlam, dil, kültür ve doğanın birbirine sürekli etki ettiği bir ilişki ağı oluşturmuştur. Dolayısıyla, toplulukların kültürel çeşitlilikleri, yaşadıkları çevrenin koşullarına bağlı olarak şekillenecek ve evrilecektir.

Yukarıda da bahsi geçtiği gibi Herder, doğayı yalnızca fiziksel çevre olarak ele almaz; onun için doğa, toplumun kültürel kimliğini de şekillendiren bir etkidir. Bütün topluluklar öyle ya da böyle doğa ile ilişki içerisinde kendi kültürlerini oluştururlar. Bunun içine dil de dahildir; Herder için dil doğal bir üründür. Sahip olunan mevsimsel şartlar değiştikçe, ulaştıkları doğal kaynaklar, karşılaştıkları doğal zorluklar ve diğer bütün doğal faktörler farklılaştıkça, insanların oluşturdukları kültür de ona göre değişecek ve şekillenecektir. Dil, kültür ve doğa birbirlerine organik olarak bağlıdırlar. Toplulukların sahip oldukları bütün kültürel çeşitlilikler, yaşadıkları çevrenin koşullarına bağlı olacaktır.

Rousseau, tıpkı Herder gibi felsefesinin birçok yerinde doğal olana yönelik analizlerde bulunmuştur. Rousseau'nun doğaya ve doğal olana yaklaşımı, insanın doğal durumu, toplumla ilişkisi ve toplumsal değişimle nasıl bir dönüşüme maruz kaldığına yönelik analizleri mevcuttur.

Rousseau için doğa, insanın özgünlüğünü ve masumiyetini koruyan bir kaynaktır. Doğa, insanın doğal durumuyla uyumlu bir şekilde işler ve insanın içsel doğasına en yakın olan durumu temsil eder. İnsanlar ancak ve ancak doğa ile uyumlu yaşadıkları takdirde özgür ve mutlu olabilmektedir. Doğa, insanın gerçek doğasını bozmadan, özgün potansiyeli doğrultusunda gelişip dönüşebileceği o ortamı sağlamaktadır.

Rousseau'nun doğal olana yönelik analizleri, doğanın takdirine olan yaklaşımın oldukça dramatik olduğu Aydınlanma Dönemi'nde önemli bir temsil olarak öne çıkar. Onun için doğa, insanın özgünlüğünü ve masumiyetini koruyan bir kaynaktır.. Doğa insanın içsel doğasıyla uyumlu bir şekilde işler ve bu durum, insanın gerçek doğasını bozmadan özgün potansiyelini geliştirebileceği bir ortamı temsil eder. Bu perspektif, Rousseau'nun felsefesinin temel yapı taşını oluşturur. Doğa durumuna sıkça vurgu yapması, insan doğasının özgür, mutlu ve masum olduğu düşüncesini güçlendirir. Ancak, Rousseau, toplumsal sözleşmenin getirdiği medeniyetin, asıl doğayı bozduğuna inanır. Toplumsal kurumların doğayla uyum içinde olması gerektiğini savunur; çünkü doğa, insanı güçlendiren, bozan değil, özgün potansiyelini ortaya çıkaran bir faktördür. Bu bakış açısıyla Rousseau, doğayı insanın özgün ve doğal durumuyla bütünleştirmeyi sürdürmüştür.

Rousseau'ya göre insan doğası özgür, mutlu ve masumdur. Bu yüzden sık sık, doğa durumunu vurgulayacaktır. Zira, toplumsal sözleşme ile birlikte şekillenen medeniyetin, insanların sahibi olduğu asıl doğayı bozduğunu düşünür. Toplumsal kurumların doğa ile olabildiğince uyumlu olması gerektiğini savunuyor olması da aynı sebeptendir; doğa, insanı bozan bir yapı değil, aksine ona güç veren bir faktördür. Herder, doğayı kültürün temelini oluşturan bir etmen olarak görürken, Rousseau, doğayı insanın özgün ve doğal durumuyla özdeşleştirir. Doğa durumu, hiçbir otoritenin, iktidarın olmadığı bir düzeni ifade eden bir tasarımdır. Doğa durumu tasarımı diğer filozoflarda devletin varlık nedenine ilişkin incelemelerde kullanılırken Rousseau'da buna ek olarak dilin kökeni, ahlak ve politikaya ilişkin incelemelerde de bir başlangıç noktası olarak kullanılmıştır.

Rousseau insanlık tarihini doğa durumundaki insan ile başlatmaktadır. Elbette Rousseau gerçekten böyle bir 'doğa durumu'nun yaşandığını ifade etmez, bunun hiç var olmadığının ve hatta var olamayacağının farkındadır, bunu yalnızca bir tür tarihsel açıklama, inceleme olarak ele almaktadır. Bu durumu bir kurgu olarak kullanmış ve insanlık tarihi hakkında inceleme yaparken bir başlangıç noktası olarak görmüştür.

Doğa durumu Rousseau'nun 'doğal' olanı göstermeyi hedeflediği bir tasarımdır ve bu sebeple toplumsal yaşamın getirdiği bütün yozlaşmış özelliklerinden tamamen uzaktır. Modern dünyayı ve doğa durumunu karşılaştırdığımızda Rousseau doğa durumunda insanların çok daha iyi olduğunu düşünmektedir. Doğa insanı modern insandan çok daha özgür ve mutludur, toplumsal hayata geçiş insanlarda doğal olanı öldürmüştür. Dolayısıyla bunu bir ilerleme olarak görmemektedir. Ne zaman ki toplum düzeni oturmaya başlamıştır, işte o zaman insan kendinde olan doğal özellikleri bir kaybedecektir. Rousseau insan uygarlaştıkça doğanın öneminin onun için öneminin bir o kadar düştüğünü düşünmektedir. Zira doğal olan her ne varsa bu tarihi süreç içerisinde gittikçe yapaylaşmış, insanlar tarafından yeniden kurulmuş, doğallıkları bozulmuştur. İnsanlar doğa durumunu terk etmekle ve toplumsal bir hayata geçmekle beraber gittikçe doğaya yabancılaşmışlardır. Doğa durumu tamamen toplumun öncesinde duran bir aşamadır. Herder ise Rousseau'nun doğa durumunda yaşayan insan olarak çizdiği vahşi insanın gerçek dışı ve yanlış ele alınmış olduğunu düşünmektedir. Diğer hayvanlarda var olan içgüdülere sahip olmadıkları için insanların tıpkı onlar gibi yaşama fikri insan türünün özelliklerine aykırıdır. (Herder, 2012: 93). Herder, Rousseau'nun yaptığı gibi insanları diğer hayvanlarla tamamen aynı konumda canlandırmaktan uzak durmaktadır.

Rousseau doğa durumunu bir savaş hali olarak ele almamıştır, zira onun için savaş olgusu doğaya ait olan, doğal olan bir mesele değildir. Savaşı yaratan insanlardır. Doğa durumunda az sayıda olan insanlar için oldukça fazla kaynak bulunmaktadır, dolayısıyla insanların birbirleriyle çatışıp, savaşmalarına sebep olabilecek herhangi bir koşul bulunmamaktadır. Rousseau bu hayali dönemi mevsimin sürekli rahat geçtiği, insanların açlık yaşamasının mümkün olmadığı kaynaklarla çevrili bir ortam olarak tasarlar. Bu bolluk durumunda insanların birbirlerine ihtiyacı olmamaktadır; barınmak ya da doymak için işbirliği kurmalarına gerek yoktur, tek başlarına oldukça sağlıklı ve verimli bir şekilde hayatta kalabilmektedirler.

Doğa durumundaki insanın hayatta kalabilmek için sahip olması gereken her içgüdüğü taşıyor olması, onun doğa ile birleşik bir şekilde, yapaylıktan oldukça uzak bir hayat sürebilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla insan bütün korkulardan ve endişelerden ve bu gibi olumsuz duygulardan bütünüyle uzaktır. Bunun sebebi, korku ve endişe gibi duygulanımların doğal bir duygulanım değil, insanların kendi yarattığı problemler olmasıdır. Doğanın her bir insana eşit davrandığı ve bütün bu eşit

insanların olması gerektiği gibi doğal kalabilmeleri onları bu tür problemlerden uzak tutmaktadır.

Rousseau, *'Dillerin Kökeni Üstüne Deneme'* adlı eserinde, kurduğu kurgusal insanlık tarihini kabaca üç dönem şeklinde incelemektedir. Doğa durumunun başlangıcındaki insanların olduğu döneme 'vahşilik' dönemi; küçük ailelerin kurulduğu ilerleyen döneme 'barbarlık' dönemi, en sonunda ise günümüz insanların olduğu döneme 'uygarlık' dönemi adını verir. Küçük ailelerin kurulduğu dönemde 'barbar' insan için tanıdığı ve bildiği şeyler değerli, henüz karşılaşmadığı ya da ilk kez karşılaştığı her şey ise birer tehlikeydi ve korkutucuydu. Barbarlık dönemi Rousseau için bir altın çağ idi (Rousseau, 2020: 37). Zira insanın doğasını bozduğunu düşündüğü döneme ait hiçbir yapı henüz inşa edilmemişti.

Doğa durumunda tek başına yaşayan 'vahşi' insan, bir ağaç kovuğunu ya da mağarayı benimseyip orayı kendine yuva edinince bir diğer aşamaya geçiş yapılmış olmaktadır. Bu şekilde, asosyal olan insan için aile kurmanın yolu açılmaktadır. Bunu, toplumsallık yolunda atılan ilk adım olarak ele alabiliriz zira bu durum ilk mülkiyet iddiası olarak karşımıza çıkmaktadır. Ardından ilkel insanın nasıl medeni insana dönüştüğünü takip edebilmekteyiz.

Altın çağ olarak adlandırılan bu dönemde, aile ilişkileri ortaya çıkmaktadır. Rousseau için 'toplumların en eskisi ve en doğal olanı' ailedir (Rousseau, 1987: 15). Baba ve çocuklar arasında devlet ve halk ile analogi kurmaktadır. Aile yapısı da kendi içinde bir sözleşme gerektirmektedir. Baba çocukları korumakla ve onları hayata hazırlamakla görevlidir; çocuklar ise babanın sözlerini dinlemek durumundadırlar. Ne zaman ki artık çocuklar büyür, gereksinimler ortadan kalkar ve babanın onlara, onların da babaya karşı bir sorumluluğu kalmaz ise, o zaman artık yollarını ayrılabilir demektir. Bunun sebebini Rousseau, insanın kendi varlığını koruma ilkesinden hareketle yapılacak olan ilk işin kendisine borçlu olduğu özeni göstermek olacaktır şeklinde açıklamaktadır (Rousseau, 1987: 15). Böylece insanlar arasındaki ilişki derin bir boyut kazanmaya başlamıştır. Bu ilişki derinleştikçe barış hali dengesi sallanacaktır.

“İnsanoğlunun özgür doğal hali, savaş değil barıştır. Çünkü savaş, sefalet, yoksulluk halidir, kadim haz hali değildir. O, doğanın elinde -bizzat yamyamlar dahil- hiçbir zaman amaç değil, aksine yer yer katı, elemli bir araçtır; öyle bir araç ki her şeyin annesi bile ondan her yerde kaçıp kurtulamamış ama onun yerini alabilecek daha yüce, daha değerli ve daha yalın amaçlar devreye sokmuştur.” (Herder, 2020: 267).

Herder doğada insanlardan daha önce hayvanların var olduğunu düşünmektedir. Yeryüzünün insan için olduğunu düşünse de yalnızca onun için olmadığını da kabul etmektedir (Herder, 2020: 66). Dolayısıyla insanlardan önce yalnızca diğer hayvanların bulunduğu bir doğa hali, Herder için mümkündür. Doğanın bütün canlıları aynı derecede önem vererek donattığına inanmaktadır. İnsanın akıl sahibi olması onu diğer hayvanlardan ayırırken, diğer hayvanları da mutlaka öbürlerinden ayıran bir özelliği vardır. Doğada yaşayan her canlı doğa tarafından farklı yetilerle donatılmış, doğa hiçbirini bir diğerinden eksik ya da fazla kılmamıştır. Herder de tıpkı Rousseau gibi doğanın herkese eşit davrandığına inanmaktadır.. Herder bu bağlamda doğayı sık sık ‘şefkatli bir anne’ olarak tanımlamaktadır (Herder, 2020: 102). Doğa her canlıyı sahip olduğu vücut yapısına, yaşadığı çevresel faktörlere ya da etkileşimde bulunduğu diğer hayvanlara göre şekillendirmiştir. Her hayvanda farklı olan kürk ve pençe yapıları ya da bacak şekilleri buna örnektir; her biri hayvanların yaşadığı alana uygun bir şekilde doğa tarafından verilmiştir.

Herder de doğa durumunun bir savaş durumu değil, barış durumu olduğunu dile getirmiştir (Herder, 2020: 267). Savaşta var olacak acı ve yoksulluk doğa durumunda var olmayacaktır. Doğa her canlıya aynı önem ile yaklaştığı için böyle bir durum gerçekleşmeyecektir. Bu konuda Rousseau ile oldukça benzer bir noktada buluşmuşlardır.

Rousseau, ilkel insan ile günümüzde yaşayan medeni insanı birbirinden ayırmaktadır. Ona göre, ilkel insan ile medeni insan birbirinden oldukça farklıdır, doğa durumundaki insan ile toplum durumundaki insanı aynı kabul etmek doğa durumunu yanlış anlamamıza ve tarihsel gidişatı kaçırmamıza sebep olabilmektedir. İnsani gelişme esasen doğal bir özelliktir, yani bizi dünyanın bizi etkileme biçimine karşı duyarlı kılan duyarlılığımız tarafından sağlanır. Kişinin burada öğrenmesi, belirli bir çevrenin neden olduğu deneyimlere tepki vermenin doğal, etkili bir yolu biçimini alır. Bu öğrenme yolu, hayvanların belirli çevresel kalıplara uyum sağlamalarında gözlemlenebilir olana benzer ve bu haliyle, doğanın diğer kısımlarında ortaya çıkan süreçlerle paraleldir. (Waldow, 2015: 352). İnsanlar sürekli gelişir ve ilerler, doğası gereği böyledirler.

Rousseau’nun doğa durumundaki asosyal ilkel insanı tasarlamasının sebebi toplumdan ve toplumun getirdiği yapay değerlerden uzak bir şekilde insanı ele alarak gerçekten doğal olanı, insanın doğasının ne olduğunu bulmaktır. Bu yüzden onu

modern insanlardan ayırır, toplumsallaşmanın getirdiğini düşündüğü dili ve ahlakı ilkel insandan çekip koparır.

“İnsan sosyal oldukça ve köleye dönüştükçe zayıflar, ürkek ve teslimiyetçi olur. Kibar hayat tarzı, gücünü ve cesaretini azaltır. İlkel ve medeni insan arasında hâlâ, vahşi ve evcil hayvan arasında olandan fazla fark olduğu da bunlara eklenebilir.” (Rousseau, 2003:36).

İnsanlar da tıpkı hayvanlar gibi evcilleştikçe doğanın onlara verdiği özelliklerin ve yeteneklerin çok büyük bir kısmını kaybetmeye başlarlar. İnsanlar artık kendi kendilerine yetemez bir hale gelir ve diğer insanlar olmadan hayatta kalmak onlar için artık çok zordur. Dolayısıyla ilkel insan ve medeni insan arasında, kendine yetebilme; hayatta kalabilme, güçlü ve sağlıklı olabilme adına pek çok farklılık bulunmaktadır. Doğa durumunda doğa, insanlara eşit bir şekilde yaklaştığı için medeni insanlar arasında oluşan eşitsizlikler, ilkel insanlar arasında söz konusu olmamaktadır.

İlkel insan, doğa karşısında medeni insana kıyasla çok daha avantajlıdır, bedeni onun tek aletidir (Rousseau, 2003:32); medeni insan ise makinelerle çevrili bir ortamda bulunduğu için bedenini ilkel insan gibi kullanamamıştır. Ne ilkel insan kadar güçlü ne de o kadar çeviktir. İlkel insan ve medeni insan hem bedenlen hem zihnen birbirlerinden oldukça farklıdır. Bedenen oldukça güçlü olan ilkel insan, kolay kolay hasta olmamaktadır, zayıf düşmemektedir (Rousseau, 2003:36). Doğa durumunda insanlar doğa karşısında diğer hayvanlardan daha kötü durumda değildir; doğa ile birlikte doğal bir şekilde yaşamayı başardıkları için onlar da tıpkı diğer hayvanlar gibidir.

Doğada kendi kendine hayatta kalan ilkel insan diğer insanların farkında değildir; ne başka insanların ihtiyaçlarının farkına varıp onları karşılamalarına yardım edecek ne de kendi ihtiyaçlarının hayati olmayan noktalarına dikkatini verecek farkındalığa sahiptir (Rousseau, 2003 s.59). İlkel insanın tutkuları oldukça sınırlıdır, yalnızca o an içinde bulunduğu koşullara bağlı olarak duygu geliştirir ve acil olmayan her ihtiyacını ya görmezden gelmektedir ya da ertelemektedir.

İnsanların hissettiği ilk şey kendi varoluşlarıdır, ilk kaygıları ise hayatta kalmaktır (Rousseau, 2003:65). İçgüdüleri sayesinde nasıl doyacağını nasıl barınacağını ve hayatta kalacağını bilmektedir, aynı içgüdüler ona türünü devam ettirmesi gerektiğini de söylemiştir. İlkel insan da tıpkı diğer hayvanlar gibi yaşamış, karşılaştığı insanlarla da iç güdülere dayalı ilişkiler kurmuştur. Rousseau, doğa durumu

içinde yaşayan doğa insanını ya da ilkel insanı, iki güçlü duygulanım (passion) çevresinde konumlandırmaktadır. Bu güçlü duygulanımlardan ilki insanların kendilerine karşı duydukları sevgidir. Kendilerine karşı duydukları sevgi canlıların kendilerini korumalarını sağlayan bir içgüdüdür, bu duygu yalnızca insanda değil diğer bütün hayvanlarda da kendini göstermektedir (Jack, 2014:120). İkincisi ise, insanların başka insanların çektiği acılar karşısında tepkisiz kalamaması, diğer insanlara karşı hissettikleri merhamet duygusudur. Rousseau doğa insanını erdemli olarak tanımlamasa da başka canlıların çektiği acılara duyarlı olmaları ve bundan tiksinti duymaları, yani acıma duygusunu barındırmaları erdemli olmanın ayak sesleri gibidir; doğal acıma duygusu insanların sosyalleşmelerine de ciddi bir etken olacaktır (Jack, 2014:121). Bu iki duygulanım aynı zamanda Rousseau'nun 'doğal ahlak' diye adlandırdığı o duyguya temel sağlamaktadır. Bu şekilde doğa durumunun iki temel ilkesi 'kendi varlığını korumak' ve 'başkasına acımak' olarak belirlenmiştir. Bu iki ilke sayesinde doğa durumunun nasıl Rousseau'nun anlattığı şekilde asosyal insanlarla çevrili ve savaştan yoksun olabildiği açıklanabilmektedir.

İlk insanlar ya avcılık yapmakla uğraşıyorlardı ya da sürülerinin başında bekleyen çobanlardı. Çiftçilik ile uğraşmıyor, toprağı ekip biçmiyor ya da işlemiyordu. (Rousseau, 2020:37). Toprak ile uğraşmak demek, planlı hareket etmeyi, bugüne değil yarına yönelik de çalışabilmeyi gerektiriyordu ve bu vahşi insana uygun olmayan bir zanaat idi. İlk insanlardan daha güçlü olanlar avcılık ile uğraşırken daha güçsüz olanlar sürüleri ile birlikteydi. Avcı olan güçlü insanlar zamanla daha sert ve acımasız oldular (Rousseau, 2020 s.40). Bu insanlar zaman geçtikçe savaşçılara, fatihlere dönüşeceklerdi. Daha güçsüz olan, sürüleri ile uğraşan insanlar ise sürüsüne sahip çıktı, onları ehlileştirdi ve onlarla beslendi (Rousseau, 2020:41) Çoban yaşam biçimi en güvenli ve en verimli biçimdi; insanların kendi kendilerine yetmelerine olanak sağlıyordu. Bunlara bağlı olarak, yukarıda bahsedilen vahşilik, barbarlık ve uygarlık dönemlerini insanlara uygulayınca, vahşi avcı, barbar çoban ve uygar çiftçi şeklinde üç farklı insan tipi elde etmekteyiz (Rousseau, 2020:42). Bu insan tipleri toplumsal sözleşme dönemine dek kendilerini gösterecektir ancak hemen ardından yavaş yavaş her biri modern insana verecektir.

Rousseau doğa durumunda mevcut olan doğal yaşamdan toplumsal bir düzene geçişin insanlarda çok ciddi değişikliklere sebep olduğunu ifade eder (Rousseau, 1987:30). İlk karşılaşma elbette kolay olmamıştır, vahşi diğer insanlardan korkmuştur ancak sonrasında çok da farklı olmadığını anlamıştır. Doğa durumunda

insan, içgüdüleri ile hareket etmekteyken artık toplumsal yaşama geçiş ile birlikte insanda bulunan bu içgüdüler yerini adalet duygusu ile değiştirmiştir. Adalet duygusu ile birlikte insanlarda bir değer ölçüsü oluşmuştur. Doğa durumunda kendisinden başka bir insanın çıkarlarını ya da iyiliğini gözetmek zorunda olmayan insan artık başka öncüllere göre eylemek durumunda kalmıştır. Bu durumda artık hareket etmeden önce aklına başvurması gerekmektedir (Rousseau, 1987:30). Rousseau bu sebepten ötürü doğa durumundan toplumsal yaşama geçişte insanın gelişmemiş bir hayvandan akıllı bir varlık haline dönüştüğünü ifade eder. İnsanların duyguları ve düşünceleri birbiri ardına kendini göstermeyi sürdürürken doğa durumunda sahip olunan vahşilik artık yavaşça silinmeye başlamıştır.

Sürekli baharın yaşandığı, insanlara hiçbir zorluk çıkarmayan mevsim şartları artık değişmeye başlamıştır. Yaşam şartları zorlaştıkça insanlar artık birbirlerine muhtaç hale gelmeye başlayacaktır, böylece karşılaştıkları sorunlar karşısında çözümler geliştirebilmeyi başarabileceklerdir. Temelde her şey insanların kendi varlıklarını sürdürebilmeleri ile ilgilidir, doğa durumundan topluma geçişin sebebi de aynı şekilde insanların artık değişen iklim koşulları gibi kendi ellerinde olmayan ve tek başlarına mücadele edemeyecekleri değişkenlerden kaynaklıdır.

Rousseau için insanların artık tek başlarına değil, azınlıklar halinde bir araya gelme sebeplerinin en büyüğü doğal felaketlerdir (Rousseau, 2020, s.44). Doğada yangınlar, depremler, tufanlar gibi olaylar baş göstermeye başlamıştır. Vahşi insan için oldukça korkutucu ve açıklanamaz olan bu olaylar onları bir araya gelmeye teşvik edecektir. Rousseau bunun nedeni olarak Tanrı'yı işaret etmektedir (Rousseau, 2020:44). Tanrı, insanların bir araya gelmesini ve toplumu oluşturmaya başlamalarını istediği için böyle felaketler yollamış ve doğada tek başına yaşayan vahşi insana diğerleriyle buluşacak sebep vermiştir. Artık sürekli baharın gözükmeyeceği, sert iklim koşullarının yaşandığı doğada insanlar kışları atlatabilmek için işbirliği yapmaktadırlar. Birbirleriyle yardımlaşmaya başlamış, bu yardımlaşmanın sonucunda da gittikçe yakın ilişkiler kurmuşlardır.

Elbette kurulan ilk ilişkiler yüzeyseldir, başka grupların içine girmeye başlayan insanların birbirleriyle bağları sıkı değildir (Rousseau, 2003:67). Kendi işine yaradığı yere kadar diğer insanlarla beraberdir doğa insanı, çıkarlarıyla çatışmaya başladığı zaman diğer insanlarla kurduğu yüzeysel bağı koparması zor değildir, daima kendi yararına çalışmıştır. Bu seviyede kurulan bir ilişki içerisinde kullanılan dil başka herhangi bir hayvanın kendi türleri içerisinde kullandığı dilden çok da farklı değildir

(Rousseau, 2003:68). Kaba, fazlasıyla genel, çıkarılan bazı anlamsız seslerden ve vücut hareketlerinden ibarettir.

Bu zamana kadar sürekli doğada tek başına yaşayan, henüz aile kurmuş insanlar daha yerleşik bir hayata geçiş yapmaya başladığında başka insanlarla da minik kitleler halinde bir araya gelmesinin sonucunda aileler arasında zamanla gelişen bir ilişki oluşmuştur (Rousseau, 2003:70). Birbirleriyle tanışık olmuş olan aile üyelerinin arasında doğacak olan ilişki, eskiden kurulan ilişkilerden farklılaşmıştır. Artık bu ilişkiler geçici, doğanın verdiği içgüdülere dayalı olmaktan çıkmaya başlamıştır ve insanlar birbirlerine karşı daha yoğun, daha kalıcı hissiyatlar beslemeye başlamışlardır.

Birbirlerine yakın yaşamaya başlamış olan bu bireylerin arasında yakın bağlar oluşmaya başladığını görmek kaçınılmazdır. Artık birlikte eğlenmeye, kutlamalar yapmaya, şarkılar söylemeye başlamışlardır (Rousseau, 2003:71). Elbette bu ilişkiler güçlendikçe insanlar arası kıyaslamalar yapılmaya başlanmıştır. Kimin en güçlü, en çevik ya da en güzel olduğuna dair yargılar verilmiştir. En son aşamada ise artık bu eşitsizlik kurumsallaşmış bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. İnsanların uygarlaşması doğadandır; doğa, insanın doğanın ötesine geçebileceğini söyler. (Oliver, 2006:109) İnsanlar artık doğanın her birine eşit davrandığı dönemden çıkmış, kendi kendilerine bir eşitsizlik durumu yaratmaya başlamışlardır. Bu eşitsizlik durumu elbette ardından insanların alışık olmadığı, kıskançlık ve kibir gibi bazı duyguları getirmiştir (Rousseau, 2003:71). Yani toplumsal düzenin evrimi, insanların doğal eşitlik durumundan sapmalarına ve ardından yeni duygusal tepkiler geliştirmelerine sebep olmuştur.

Doğa durumunun yavaşça sona ermeye başlaması ile birlikte artık yalnız olmayan insan, eskiden tek başına üstesinden geldiği pek çok işin üstesinden gelemeyecektir zira artık yalnız yaşamın getirdiği doğal yetenekleri körelmeye başlayacaktır. Dolayısıyla diğer insanların yardımına muhtaç hale gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Hayatta kalmak, yaşamını sürdürebilmek diğer insanlar olmadan artık pek mümkün gözükmemektedir.

Doğa durumu idealizmi, Rousseau'nun insanın doğal durumuna dair öne sürdüğü iddiaları ile birlikte, toplumsal sözleşme düşüncesi üzerinden modern toplumun eleştirisini içermektedir. Rousseau, insanların doğa durumunda korku ve endişeden uzak, eşitlik içinde bir arada yaşadığını savunur. Ancak, toplumsal sözleşmeyle birlikte insanlar arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan özel mülkiyet, toprak sahipliği gibi kavramlar, doğanın sunduğu eşitlik ve bolluk durumunu bozar.

Toplumsal düzenin doğadan uzaklaşması ile birlikte ortaya çıkan eşitsizlik ve rekabet, Rousseau'yu, modern toplumun insanın doğal özüne aykırı olduğunu düşünmeye itmiştir. Doğa durumu idealizmi, insanların toplumsal sözleşmeyle birlikte doğadan uzaklaşarak kendi yarattıkları problemlerle yüzleşmelerine odaklanır. Rousseau'ya göre, doğanın insanlara eşit davrandığı, ancak toplumsal düzenin insanları birbirinden ayırdığı ve rekabete zorladığı bir dünya, korku ve endişe gibi olumsuz duyguların kaynağıdır. Bu düşünceler, Rousseau'nun toplum ve insan doğası arasındaki gerilimi vurgulayan bir çerçeve sunar. Doğa durumu idealizmi, insanların aslında barış içinde ve eşitlik temelinde bir arada yaşayabileceği fikrini savunarak, toplumsal sözleşme sonrası ortaya çıkan sorunları sorgular. Bu noktada, Rousseau'nun düşünceleri, Aydınlanma Dönemi'nde ortaya çıkan düşünsel akımlar içinde öne çıkan bir eleştiri getirir, aynı zamanda modern toplumun insanın doğal durumuyla uyumlu olmadığına dair bir uyarı niteliği taşır.

Elbette mesele toplumsal sözleşmeye gelmeden evvel, yani insanlar bir arada yaşamaya başlamadan önce de aileler mevcut idi; ancak bu aileler birbirinden ayrı, aşk ya da sevgi gibi bağlar olmadan, yalnızca içgüdülerin getirdiği bir sonuç olarak ortada vardı. Her bir aile başkalarına ihtiyaç duymadan kendi varlıklarını sürdürebiliyorlardı, türlerinin devamını da kendi kendilerine sürdürüyorlardı (Rousseau, 2020:49). Zamanla diğer insanlar ile ilişki içerisine giren insan artık bir dil geliştirme noktasına gelmiştir. İlk diller, ihtiyaçtan ya da güdülerden ziyade, güçlü duygulanımların sonuçlarıdır. Rousseau ilk dilleri 'hazzın çocukları' olarak isimlendirir (Rousseau, 2020, 49). İnsanların bir araya gelişleri ile birlikte aralarında güçlü duygular doğmuştur. Bir hayvanı avlamak ya da bir meyveyi toplamak için dil kullanılmasına gerek yoktu, temel ihtiyaçları gidermek için bir diğer insanla karmaşık bir şekilde iletişime geçmeye gerek yoktu; ancak şimdi insanlar bu güçlü duygularını ifade edebilmek istemişlerdir. Yavaşça oluşmaya başlayan toplumsal hayat, dili gerekli kılmıştır.

2.ROUSSEAU VE HERDER’İN FELSEFELERİNDE DİL VE DİLİN KÖKENİ

Rousseau’nun düşünsel mirasının temel taşları insan doğası, toplum ve dil gibi konular üzerinde yaptığı derin analizlerdir. Rousseau'nun dil felsefesi, insan doğası, toplum ve dil arasındaki organik ilişkiyi derinlemesine ele alır. Özellikle dilin kökenine dair düşünceleri, felsefesinin geri kalanını ilgilendiren insanlık tarihi, toplumsal sözleşme ve doğaya bakış açısı gibi konuları şekillendiren önemli bir unsurdur. Rousseau’nun dil teorisi, dilin doğal bir ürün olduğunu ve toplumun evrimi ile birlikte karmaşıklaştığını savunur. Onun dil felsefesi, dilin, insanların bir araya gelerek bir toplum oluşturmaya başlaması ile dilin ortaya çıktığı fikrine dayanır. İlk insanların kendileri arasında kurduğu basit iletişimden, toplumsal sözleşme ile birlikte doğal olarak doğan karmaşık dil yapılarına dek kapsamlı bir inceleme yapar.

Rousseau’nun dilin kökenine dair düşünceleri, dilin insan doğası ve toplum üzerindeki etkilerine odaklanarak Aydınlanma Dönemi’nin iyimser düşüncelerine bir eleştiri olarak ele alınabilir. Rousseau için dil, insanların doğal ihtiyaçlarından türemiş ancak toplumsal gelişmelerle birlikte insan doğasını çarpıtmıştır. O yüzden Rousseau dili hiçbir zaman basit bir iletişim aracı olarak ele almamaktadır. Dil aynı zamanda toplumsal organizasyonun bir yansımasıdır, dilin evrimi, insanların birbirleriyle anlaşma ve işbirliği yapma ihtiyaçlarından doğar.

Rousseau dilin evrimini toplumsal, kültürel ve bireysel perspektiflerle ele alır. Ona göre dilin doğal kökeni, insanların birbirleriyle anlaşma ve işbirliği yapma ihtiyaçlarından doğmuştur. İlk başta, insanların diğer insanlarla sık etkileşimlerinin olmadığı dönemlerde, insanlar yalnızca temel ihtiyaçlarını ifade edebilmek istemiştir. Haliyle, basit sesler ve jestler, bu seviyede bir iletişim için yeterli olmuştur. İlk insanların, temel ihtiyaçlarını ifade etmek amacıyla kullanılan basit sesler ve jestlerle iletişim kurdukları dönemde dil, daha az karmaşık bir yapıya sahipti. Jest dili de, sesli dil de Rousseau için aynı seviyede doğaldır ancak jest dili çok daha basittir (Rousseau, 2020:2). Toplumsal gelişmelerle birlikte, dilin karmaşıklaşması insan doğası üzerinde de etkiler ortaya çıkarmıştır. Rousseau, dilin evrimini toplumsal, kültürel ve bireysel bir perspektifle ele alarak, dilin sadece iletişim aracı olmanın ötesinde derin bir toplumsal etkileşim aracı olduğunu vurgulamıştır. Bu perspektif, Rousseau'nun dilin doğal kökenini ve toplumsal etkilerini anlama çabasını daha da belirginleştirir.

Rousseau'nun dil evrimine dair düşünceleri, insanların ilişkilerinin karmaşıklığına paralel olarak basit ifadelerden oluşan iletişimin yetersiz hale gelmesini vurgular. İnsanlar daha etkili bir iletişim aracına ihtiyaç duymaya başlamıştır ve bu ihtiyaç doğrultusunda dilin evrimi başlar. Rousseau için dilin bu gelişimi toplumsal sözleşme ile doğrudan ilişkilidir. İnsanların birbirleriyle anlaşma ve işbirliği yapabilmek için ihtiyaç duydukları toplumsal sözleşme, beraberinde dilin karmaşıklaşmasını ve daha fazla kompleks düşünceyi ifade edebilme yeteneğini de getirmiştir. Dil, toplumun bireylerinin karmaşıklığına uygun bir şekilde evrilmiştir.

Rousseau ilk insanların, jestler ve çıkardıkları anlamsız seslerden ibaret bir dili kullandıklarını düşünmektedir. Rousseau hareket ve sesi 'başkalarının duyuları üzerinde etkide bulunan araçlar' olarak tanımlamaktadır (Rousseau, 2020:2). Hem hareket hem de ses, doğal dili oluştururlar. İnsanlar zaten birbirleriyle az ilişki kurmaktadırlar, dolayısıyla böyle bir dil onların iletişime geçmelerini gerektiren bütün zorunlu ihtiyaçları için yeterli gelmektedir. Ona göre, hareket ve ses, insanların birbirlerine duyurularak etkileşime geçmelerini sağlayan doğal bir dil oluşturur. Bu bakış açısıyla, Rousseau, insanların birbirleriyle sınırlı bir etkileşim içinde olduklarını ve bu basit dilin, iletişim kurmak için ihtiyaçları olan her şeyi karşılayacak kadar yeterli olduğunu savunur. Rousseau, eğer ihtiyaçlarımız aynen bu şekilde yalnızca zorunlu olanlardan oluşsaydı, günümüzdeki dillere benzer bir dile ihtiyaç duymadan yalnızca hareketlerle ve sesler ile yetinebileceğimizi söylemektedir (Rousseau, 2020:5). Bu perspektifle, Rousseau, dilin evriminin, insanların sosyal ilişkilerinin karmaşıklığı ve duygusal zenginleşme ihtiyacıyla doğrudan ilişkilendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Daha kompleks bir dile olan gereksinimin nasıl doğduğu sorusunu cevaplamak, bu incelemede atılacak olan ilk adımlardan biridir. Bu durumu anlamak için ilk insanın yaşam tarzını ve doğanın ona sunduğu imkanları göz önüne almak önemlidir. İnsan doğal halinde yaşarken günümüz dillerine benzer bir dile ihtiyacı olmamıştır. Kendi yiyeceğini toplamakta ya da avlamakta sıkıntı çekmemektedir, barınma konusunda yardıma ihtiyacı yoktur; zaten aynı yerde uzun süre kalmamaktadır. Diğer insanlarla olan ilişkileri yalnızca doğanın ona verdiği içgüdülere yönelik, yüzeysel ve basittir. Bu bağlamda, ilk insanın yaşam tarzı ve çevresel koşullar, sadece temel ihtiyaçları karşılamaya odaklı olduğu için karmaşık bir iletişim için daha gelişmiş bir dile ihtiyaç duyulmamıştır. İlk insanın günlük yaşamındaki bu basit ve doğaya uygun iletişim, daha kompleks bir dile olan gereksinimin doğmasına neden

olmamıştır. Daha sonra toplumsal ilişkilerin karmaşıklığı ve duygusal derinleşme ihtiyacıyla birlikte, dilin evrimi başlamış ve daha kompleks bir iletişim aracı ortaya çıkmıştır. Bu noktada dilin evrimi ile toplumun ve bireylerin ihtiyaçları arasındaki etkileşim göz önüne alınmalıdır.

Rousseau için insanların kullandığı ilk dil, doğanın dile gelmesidir (Rousseau, 2003:46). İnsanların birbirleriyle olan ilişkileri gelişmeye başladıkça, kurdukları ilişkiler artık yüzeysel olmaktan çıkıp daha yakın bir ilişkiye dönüştükçe ve güçlü duygulanımlar doğdukça, jestler ve çılgınlardan ibaret olan dilleri artık onlara yetersiz gelmiştir. Rousseau, Condillac'ın dili ilk kullanan insanların toplumsal bir yapıya sahip olması gerektiğine yönelik görüşüne katılmaktadır (Rousseau, 2003:44). Bu görüş Rousseau'nun dilin kökenine yönelik kurduğu sistemi temel bir yerden desteklemektedir. Dile olan gereksinimin nasıl doğduğu sorusuna verilecek olan cevap, bu bağlamda, insanların birbirleri ile iletişim kurma ihtiyaçlarının doğmuş olması olacaktır. İnsanlar, basit jestler ve çılgınlarla iletişim kurmanın ötesine geçerek, daha karmaşık bir dil geliştirmeye ihtiyaç duymuşlardır. Bu ihtiyaç, insanların duygusal bağları güçlendikçe ve toplumsal yapının karmaşıklığı arttıkça doğmuştur. Dolayısıyla, dilin evrimi, insanların birbirleriyle daha etkili iletişim kurma ihtiyacının bir sonucudur ve bu süreçte toplumsal yapı da önemli bir role sahiptir.

Güçlü tutkular hissetmeye başlayan insanlar kendilerini ifade etmek isteyeceklerdir. Bu, basit jestler ve çılgınlığın yetersiz olduğu noktada, insanların iletişim ihtiyaçlarının arttığını ve daha gelişmiş bir dile duyulan gereksinimin doğduğunu gösterir. Rousseau'dan farklı olarak Herder, insanların aşk gibi güçlü duygulanımlar ile koşullanıp dile ihtiyaç duyduğunu değil; insanların en büyük dostu olan dil sayesinde insanların aşkla birbirlerine bağlanabildiklerini ifade etmiştir (Herder, 2020:294). İkisi için de güçlü duygulanımlar ve dil birbirlerini sırayla takip ediyor olsa da sıralamaları farklıdır. Herder'e göre, insanlar güçlü duygularla koşullanıp dile ihtiyaç duymazlar; aksine dil, insanların duygusal bağlar kurmalarına olanak tanıyan en büyük dostlarıdır. Herder, dilin insanları birbirine aşkla bağlayan güçlü bir araç olduğunu savunur. Bu perspektifle, güçlü duygular ve dil arasındaki ilişkiyi farklı bir sıralamayla ele alır. Ona göre, dil insanların duygusal bağlar kurmalarını mümkün kılar ve bu bağlar, güçlü duyguların bir sonucu olarak ortaya çıkar. İki filozofun bakış açıları arasındaki temel fark, dilin doğasına yönelik algılarından kaynaklanmaktadır.

Herder insanın hala hayvanken bile dili vardır diye ifade etmiştir (Herder, 2012:65). Herder, vücudun şiddetli duyumlarına dikkat çekmiştir, bu duyumlar

arasında özellikle ‘acı’nın altını çizmiştir. Acı o kadar güçlü bir duyumdur ki kendini seslerle ve çığlıklarla doğrudan ifade edebilmektedir. Herder, insanların yanı sıra diğer hayvanların da acı çektiklerinde benzer çığlıklarla tepki verdiklerini belirtir. Bu tepkiler, bilinçli bir eylem olmaktan ziyade otomatik ve düşünmeden gelen tepkilerdir. Acı çeken bir hayvan ne kadar anlamsız gözükse de çok şiddetli sesler çıkaracak, çığlıklar atacaktır. Herder aynı pasajın devamında hayvanın acı ile böyle sesler çıkarmasının belki de acısını dindirmesine yardımcı olabilecek başka bir yoldaş canlıya (fellow creature) ulaşabilme amacı taşıdığı ihtimali üzerinde durur. Bu bağlamda, Herder acı duygusuna özel bir yer ayırır; çünkü acı, diğer duygulara kıyasla daha doğrudan bir şekilde ifade edilir. Bu çığlıklar aracılığıyla canlılar, birbirleriyle bir yakınlık oluşturur. Hem insanlar hem de diğer hayvanlar acı çektikleri an bunu bir çığlık ile ifade ederler. Bu üzerinde düşünülmüş bilinçli bir eylem değildir, tamamen otomatik olarak bütün hayvanlarda görülür (Ferber, 2010:211). Herder bu yüzden acı duygusuna özel bir yer ayırmaktadır; acının dışarıya vurulması diğer duygulara kıyasla çok daha dolaysızdır. Bu çığlık sayesinde canlılar diğer canlılarla bir yakınlık oluşturmaktadır. Yalnızca acıya değil, tıpkı Rousseau gibi, Herder de güçlü duygulanımlara dilin kökeni üzerine yaptığı sorgulamada büyük bir pay ayırmıştır. Herder’in perspektifinde, duyguların ifadesi ve paylaşımı, insanlar ve diğer hayvanlar arasında bir bağ kurmanın temelini oluşturur. Bu, dilin evrimi sürecinde duygusal ifadenin önemine dair bir anlayışı yansıtır.

Çığlık atışını ya da çıkardığı sesi kendi iradesi ile, birine sesini duyurma amacı ile çıkarıp çıkarmamasının önemi olmaksızın, bu durum o hayvanın kendini sesli bir şekilde ifade eden hassas bir varlık olduğunu ortaya koymaktadır. Herder bu sesli ifade durumunun doğanın herkese bir yasa ile gönderdiği bir damga olduğunu ifade etmiştir: ‘‘Yalnızca kendinle ilgili hislere sahip olma, duyguların yankılsın!’’ (Herder, 2012:66). Artık doğanın bu yasası ile birlikte, canlıların hisleri kendi türleri arasında ortak bir şekilde yankılanacaktır ve diğer canlılar da bu hisleri algılayacaktır. Aynı pasajın devamında Herder, bu sayede canlıların her ne kadar tek başına olsa da yalnız olmadığını vurgulamıştır. Artık çıkardığı ses sayesinde diğer canlılarla, doğanın geri kalanıyla bir ittifak içerisinde. Bu sesler, sadece duygusal bir ifade aracı olmanın ötesinde, aynı zamanda diğer canlılarla etkileşim kurma ve onların duygusal tepkilerini algılama amacını taşır. Sahip olduğu güçlü duygulanımları diğer canlılara çıkardığı sesler ile aktarabilmekte ve aynı zamanda diğer canlılardan gelen sesleri algılayabilmektedir. İşte tam olarak bu yüzden bu sesler bir dildir. Herder bu dili

‘dolaysız bir doğa yasası olan duyum dili (language of sensation)’ olarak tanımlamıştır (Herder, 2012:66). Duygu ifadesi, çevreyle geçilen etkileşimlerden kaynaklanmaktadır.

Herder, insanların günümüzden çok öncesinde, doğa durumu içerisinde insanların da diğer hayvanlarla ortak bir dili olduğunu ifade etmiştir. İnsanların uygarlaşmasıyla ve toplumsal bir hayat sürmeye başlamasıyla bu ortak dili kolay kolay göremeyiz. Kullandığımız dil artık sanatsal bir dildir (Herder, 2012:67). Ancak sahip olduğumuz doğanın dili ortadan tamamen kaybolmamıştır. Güçlü tutkularla, şiddetli duygulanımlarla karşılaştığımızda doğanın dilinin sesini yine duyabilmekteyiz. Bu dil, günümüz dili gibi detaylı tasvirlerle ya da derin düşüncelere yer vermemektedir; daha içgüdüsel, yoğun duyguların anlık dışavurumları şeklinde kendini göstermektedir. Herder bu doğanın dilini günümüz sanatsal dilin kökü olarak ele almamıştır, daha çok ‘dil köklerine güç veren özsu’ şeklinde ifade etmiştir (Herder, 2012:68). Bu dili acı içinde yas tutan birinin ağıtlarında ya da sevinçle haykıran birinin çığlıklarında görmek çok kolaydır. Güçlü duygular, insanların içsel doğalarını yansıtan bir doğal dilin parçası olarak ortaya çıkar ve bu Herder’in vurguladığı gibi, güçlü duygulanımların doğanın dilini yaşatmaya devam ettiği bir kanıttır.

İstisnasız her hayvan hislerini, duygulanımlarını bir şekilde ses ile ifade edebilmektedir. Ancak her ne kadar bu seslerin birçok çeşitli halleri olsa da, bu durumun içine insanda gördüğümüz doğa dilinin neredeyse birebir aynısına sahip olan primatlar da dahildir, hiçbir insanın sahip olduğu dile yakın bile değildir. Herder, doğa dilinden günümüz insan diline geçişin nasıl mümkün olduğu sorusunun cevabının çok da kolay ulaşılabilir olmadığını düşünmektedir. Hatta ‘*Treatise on the Origin of Language*’ isimli metninde bu konu hakkında Rousseau’nun insan dilinin tabiatın çığlığı ile başladığı ifadesine anlam veremediğini yazmıştır (Herder, 2012:76). İnsanlar da doğdukları zamanlarda direkt olarak insan diline sahip değillerdir, onlarda daha çok doğanın dilini gözlemlenmektedir. Ancak çok kısa bir süre sonra insan dilini öğrenirler ve bu istisnai gerçekleşen bir durum değildir. Dolayısıyla Herder doğa dilinden insan diline geçişin nasıl gerçekleştiği sorusunun tabiatın çığlığı ile yeterince açıklanamayacağını düşünmektedir.

Herder’in dilin kökenine yönelik yaptığı sorgulamada doğalcı bir konumda olması sebebiyle Rousseau’ya yakın olduğu gözlemlenebilir; bu yakınlığına rağmen Rousseau’nun ve Condillac’ın dil öğretisine yönelttiği eleştiriler mevcuttur. Condillac’ın doğal işaretleri ve Rousseau’nun çığlıkları tıpkı Herder’in yaptığı gibi modern insan öncesi bir döneme kadar gidip dilin kökenini aramaya oradan başlama amacındadır. Bu

mesale üç ismi aynı noktada toplamaktadır, ancak Herder Condillac'ı hayvanları insan yapmak; Rousseau'yu ise insanları hayvan yapmak gerekçesiyle eleştirmiştir (Ferber, 2010:206). Condillac'ın anlamlandırma yeteneğine kadar bir tuttuğu ilkel çocukları (Condillac, 2003:114), Rousseau'nun ise dili doğanın ortak acı çılgılığı ile başlatması Herder'in bu eleştirisinin çıktığı noktadır. Herder, Condillac'ın dilin kökenine dair görüşlerine karşı çıkmıştır. Condillac, dilin başlangıcını duyumlar ve duyularla ilişkilendirerek, dilin ilk olarak somut deneyimlerden türediğini savunmuştur. Herder ise dilin salt duyumlarla açıklanamayacak kadar karmaşık ve özgün bir olgu olduğunu düşünmüştür. Condillac'ın dil öğretisi, dilin ilk olarak somut nesnelerle bağlantılı olması fikrine dayanmaktadır. Herder, insanların dil kullanımının doğanın ortak bir acı çılgılığından türemesi gerektiğini savunarak, Condillac'ın dil öğretisini eleştirmiştir.

Herder, Rousseau'nun insan dilini herhangi bir hayvan dilinden farklı ele almadığını söyler. Rousseau insanların toplumsal sözleşme ile birlikte dil geliştirdiğini savunmuştur ancak Herder, insanların zaten doğaları gereği dil yeteneklerine sahip olduklarını ve bu yeteneğin evrimsel bir süreç sonucu geliştiğini öne sürmüştür. İnsan ve hayvan dili arasındaki farkın ne olduğu Herder için özellikle araştırılması gereken bir konudur; zira insan dilinin bu şekilde indirgenmesi onun için kabul edilemezdir. Diğerlerinden farklı olarak dil öncesi diye bir dönem tanımlamaz, dili ilk kez gördüğümüz andan itibaren dil, dildir. Herder'in Rousseau'ya yönelik yaptığı eleştirilerin büyük çoğunluğu insan ve hayvan ayırımından kaynaklıdır. Rousseau'nun dilin kökeni konusundaki düşüncelerini doğayı basitleştirmek ve insanları hayvanlara benzetmek olarak eleştirmiştir. Herder'e göre, dilin evrimi ve karmaşıklığı, doğanın insanlar üzerindeki etkileşimleriyle açıklanmalıdır. Bu dil öncesi dönemi tanımlayan, bir ön dil aşamasını geliştiren en önemli iki isim Rousseau ve Condillac'tır. Herder'in bu eleştirileri, dilin kökeni, doğa durumu ve insan doğası gibi konularda ortaya koyduğu kendi düşünce sistemini desteklemek adına yapılmıştır. Herder, dilin evrimine dair açıklamalarını daha organik, kültürel, ve toplumsal faktörlere dayandırarak, Rousseau ve Condillac'ın argümanlarına karşı çıkmıştır.

Herder, dilin kökeni probleminde doğa dilinden insan diline geçiş konusunda eleştirdiği Rousseau'nun içine düştüğü bir yanılgı olduğunu ifade etmiştir (Herder, 2012:77). İnsanların diğer hayvanlar gibi doğada yaşayabilmelerini sağlayan güçlü içgüdüleri ya da bedensel yetenekleri yoktur. Rousseau bu noktada insanların diğer hayvanları izleyerek ve gözlemleyerek onların içgüdüsel hareketlerini taklit ettiklerini dile getirmişti. Ancak Herder Rousseau'nun bunu yanlış ele aldığını düşünmektedir.

Herder'e göre insanların diğer hayvanları izleyerek onları taklit ettiklerini varsayabilmemiz için insanların daha dar bir alana sahip olmaları gerekmektedir; insanlar bir tür olarak belli bir nesneye ya da nesne gruplarına odaklanmış olmalıdır ve odaklandıkları bu dar nesneler alanında varlıklarını sürdürmelidir, oysa insanların böyle dar bir alanı yoktur, her nesneye karşı duyarlılardır ve tam olarak bu sebeple içgüdüleri diğer hayvanlara kıyasla daha zayıf kalmıştır (Herder, 2012:78). Tek bir nesne grubu içinde, dar bir dünyada yaşayan insan için böyle bir şey söz konusu olmayacaktır ancak insan türü doğası gereği, doğadaki her nesneyi kendi alanı içerisinde kılacak bir yapıya sahiptir. Canlıların sahip oldukları alan ne kadar darsa dil ihtiyacı o kadar azalacaktır; bu alan genişledikçe dile duyulan ihtiyaç aynı ölçüde artacaktır. Odaklanılan nesne ne kadar azsa odak miktarı o derecede artacak, buna bağlı olarak geliştirilen içgüdüler kuvvetlenecektir.

Bütün bu bilgilerin ışığında Herder insanlar içgüdüsel birer hayvan olmadıklarına göre, düşünen bir canlı olmaları gerekir diye ifade etmiştir (Herder, 2012: 85). Eğer insanın doğal olarak düşünen bir canlı olduğunu kabul edersek, dile sahip olmak da oldukça doğal ve insana özgü olan bir durum olarak karşımıza çıkacaktır.

Dilin kökeni sorusuyla alakalı olarak Herder'de karşımıza iki kavram çıkmaktadır: yansıma ve dil. Yansıma da dil de doğası gereği insana özgüdür. Diğer hayvanlardan farklı olarak insan ruhu karşılaştığı imgeleri ve nesneleri diğerlerinden ayırabilir, istediği nesneye odaklanabilir ve onun farklı bir nesne olduğunun bilincinde olarak onu kavrayabilmektedir (Herder, 2012:87). İnsan, sahip olduğu geniş alandaki sayıca çok olan nesneleri birbirinden ayıran farkları ayırt edip, kendi iradesi ile bir nesneye odaklanıp o nesne hakkında daha derin bir algılama ve düşünme yetisine sahiptir. Herder için ruh, insanların sahip olduğu farkındalığın ve bu farkındalığın beraberinde getirdiği dil yetisinin yegâne sebebidir. Buradaki mesele, yansıtıcı bir varlık olarak ruhun sahneye çıkmasıdır.

Herder, insanın yansıma yetisinin diğer hayvanlardan temel bir farklılık taşıdığına vurgu yapar. İnsan ruhu, karşılaştığı imgeleri ve nesneleri diğerlerinden ayırabilir, odaklanabilir ve bu nesnelerin farklılıklarını ayırt edebilir. Ruh, geniş bir nesne yelpazesini farklı kılan özellikleri tanıyabilir ve bir nesneye odaklandığında derin bir algı ve düşünme yetisi kazanabilir. Herder için yansıma, insanın çevresini algılama ve kavrama yeteneğinin temelini oluşturan bir özelliktir. Herder'e göre, ruhun bu yansıtıcı yetisi, dilin doğuşunu da beraberinde getirir. İnsanlar, farklılıkları tanıma ve düşünme yeteneklerini ifade etme ihtiyacı hissettiklerinde dil ortaya çıkar. Yansıma,

insanların düşünsel dünyasını zenginleştirir ve bu zenginlik, dilin doğuşunu tetikler. İnsanlar, yansıma yetilerini paylaşmak ve derin duygusal, düşünsel deneyimlerini ifade etmek için dil geliştirmeye yönelirler. Herder'in perspektifinden bakıldığında, dilin kökeni, insanın özgün yetileri olan yansıma ve dilin evrimi arasındaki organik bağ ile anlam kazanır. Ruhun zengin yansıma yetisi, insanların düşünce dünyasını ifade etme isteğini doğurur ve bu da dilin evrimine yol açar. Herder'in düşünceleri, dilin kökeni sorusuyla ilgili derinlemesine bir anlayış sunar ve insanın özgün doğasını vurgular.

Rousseau için ilk dil, günümüzdeki dillere kıyasla çok daha genel anlamlı olmalıdır (Rousseau, 2003:46). Soyutlama yapmak doğa insanı için oldukça yapay ve zor bir uğraş olduğundan ötürü kullandıkları dil çevrelerindeki nesnelere ve kendi aralarındaki duygulanımlara işaret etmektedir. Kullandıkları kelime dağarcığı elbette bilgileri ile kısıtlı olmalıdır (Rousseau, 2003:47). Doğa insanının bilgileri de ancak zorunlu ihtiyaçlardan ve yeni doğmaya başlamış olan güçlü duygulanımlardan ibarettir. Herder, Rousseau'nun insanı tamamen dil öncesi bir yerde de var etmesine karşıdır, Herder'e göre insan hep dilsel bir varlıktır (Spencer, 2012:28). Rousseau'nun insanı da diğer hayvanlarla aynı yerde tutması Herder için rahatsız edicidir. Herder, insanın yansıma yetisinin, çevresini algılama ve düşünsel zenginlik kazanma arzusunun doğrudan bir sonucu olarak dilin evrimine yol açtığını savunur. Herder'e göre, dilin kökeni organik bir süreçtir ve insanlar daima dilin içinde yer alırlar. Bu bakış açısı, insanın diğer hayvanlardan temel bir farklılık taşıdığını  ne sürer; çünkü insanın dilsel bir varlık olması, onu diğer canlılardan ayırır. İnsanların doğaları gereği dilsel birer varlık olmaları aynı zamanda onların diğer hayvanlarla aynı olmadığını bize söyleyecektir. Rousseau için insanın da diğer hayvanlar gibi doğada yaşayan bir canlı olduğu kabul  en başından beri vardır. Rousseau ve Herder arasındaki bu farklı bakış açıları, insanın doğasını ve dilin evrimini anlamak adına zengin bir tartışma sunar.

Rousseau'nun dil öncesi insanı ve Herder'in daima dilsel varlık görüşü, dilin kökenine dair derinlemesine düşünmemize ve insanın benzersiz doğasını anlamamıza katkıda bulunur.

Rousseau dillerin kökeninin insan ihtiyaçlarına bağlanamayacağını ifade eder (Rousseau, 2020:9). İnsanların ihtiyaçlarının ancak onların ayrılma sebebi olabileceğini söyler, birleşmelerinin ve yakın ilişkiler kurmalarının sebebi olmamalıdır. İnsanların doğal felaketlerle birlikte bir araya gelmeleri ve birbirleriyle kıyas yapmaya başlamaları kıskançlık ve öfke gibi duygular doğurmuştur. Bir arada kalıyor olmaları bir ihtiyaç iken bu durum yalnızca insanların doğal olarak iyi olan hallerinin

bozulmasına sebep olmuştur. Oysa güçlü duygulanımlar bize bunun tam tersini gösterecektir, insanları birbirine yaklaştıracaktır. Tutkular asıl hareket ettirici nokta olacaktır. Rousseau için tutkular, insanları birbirine yaklaştıran ve ilişkileri güçlendiren etmenlerdir. Tutkular, insanların doğal halindeki iyi niyetli durumlarını korumak adına önemli bir rol oynar. Güçlü duygulanımlar, insanları bir arada tutar ve onları birbirlerine yaklaştırır. Bu bağlamda, tutkuların, dilin evrimi sürecinde önemli bir faktör olduğunu söylemek mümkündür.

Rousseau için duyularımız biz insanların en önemli araçlarıdır. Ellerimizin, ayaklarımızın ve gözlerimizin bize öğrettiği hiçbir şeyi başka bir yerden öğrenemeyiz demiştir (Rousseau, 2009:103). Sağduyuya sahip olabilmenin, akıl yürütebilmenin mümkün olmasını sağlayan şey duyusal verilerimizin olmasıdır. Duyular, insana çevresini algılama ve anlama yetisi kazandırır. İnsanlar, duygular aracılığıyla bilgiye ulaşırlar ve bu da sağduyuya dayalı akıl yürütme yeteneklerini geliştirir.

İlkel insan için de duyular çok önemlidir ancak medeni insandan daha farklı bir ihtiyaç durumu vardır. İlkel insan doğanın ona verdiği içgüdülerle tek başınadır. Bu yüzden görmek ve hissetmek hayati öneme sahiptir, korku ve isteme gibi duygularla da bu desteklenmelidir. Doğa insanının sağlıklı bir şekilde hayatta kalabilmesinin yolu budur; doğanın ona verdiği içgüdüleri sürekli geliştireceği duyularıyla ve duygularıyla işbirliği içerisinde hareket ettirebilmek. Rousseau'nun dilin kökeni ve insan ilişkilerine dair düşünceleri, insan doğasının evrimini toplumsal etkileşimlerle değerlendirir. İnsanın doğal hali ile toplumsal ilişkilerin karmaşıklığı arasındaki çatışma, Rousseau'nun dilin ve insan ilişkilerinin evrimi konusundaki eleştirilerini şekillendirir. Duyguların ve duyuların rolü, Rousseau'nun insanın içsel doğasını anlama çabasında temel bir noktadır. “Düşünmeyi öğrenebilmek için zihnimizi ve hislerimizi yetiştirmemiz gerekir, onlardan en yüksek faydayı sağlamamız ise, vücudumuzun sağlam ve kuvvetli olmasına bağlıdır.” (Rousseau, 2009:104). İnsanlar düşünebilmeyi öğrenmek için de dile ihtiyaç duymaktadırlar, dili kullanabilmek için ise düşünme işini yapabiliyor olmaları gerekir (Rousseau, 2003:45). Düşünmek ve dili kullanmak birbirleriyle bağlantılı konulardır, aynı şekilde dili kullanmak ve diğer insanlarla bir araya gelip bir topluluğu oluşturmak da birbirleriyle bağlantılıdır. Dolayısıyla duyusal ve duygusal kabiliyetlerimiz oldukça kilit bir öneme sahiptir. Rousseau'ya göre, duyularımız, çevremizdeki dünyayı algılamamıza ve bu algıları düşünce süreçlerimizde kullanmamıza olanak tanır. O, insanın doğal durumunda, duyularının doğayla uyum içinde olmasının, hayatta kalma ve gelişme açısından kritik olduğunu

savunur. Özellikle, vücudumuzun sağlıklı ve kuvvetli olmasının, düşünce süreçlerimizi etkileme şeklimizi belirlediğini ifade eder. Rousseau'nun düşünce ve dil arasındaki ilişkiye dair görüşleri, bu unsurların birbirine bağlı olduğunu öne sürer. Ona göre, düşünce süreçlerimizi geliştirebilmek ve düşünmeyi öğrenebilmek için dilin kullanılması gereklidir. Dil, sadece iletişim aracı olmanın ötesinde, düşüncelerimizi organize etme ve ifade etme aracıdır. İnsanın diğerleriyle bir araya gelip topluluk oluşturabilmesi, dil aracılığıyla duygularını ifade edebilmesine ve düşünce süreçlerini paylaşabilmesine bağlıdır. Rousseau'nun bu bağlamda dile verdiği önem, insanın toplumsal varlık olarak evrimini anlamak için temel bir taşıyıcı unsurdur. Onun perspektifi, duyuların, düşünce kapasitesinin ve dilin birbirleriyle etkileşim içinde olduğu bir bütünlük sunar. Bu bütünlük, insanın doğasını anlamak ve insan evrimini değerlendirmek isteyenler için derinlemesine bir inceleme sunar.

2.1.Rousseau’nun Duyusal İşlevli İlk Dil Düşüncesi

Rousseau, dilin evrimini ve kökenini anlamaya dair çeşitli unsurları göz önüne alarak derinlemesine bir bakış sunar. Çeşitli sebepler dilin gelişme sürecini zorunlu kılmış ve hızlandırmış olabilir, diye düşünmektedir (Rousseau, 2003:70). Bu bağlamda, dilin evrimini doğal afetler ve toplumsal etkileşimlerle açıklamaktadır. İnsanların diğer aileler ile bir araya gelmesinin ve toplumsal yapının başlamasının sebeplerinden en büyüğü olan doğal afetler aynı şekilde dilin gelişim sürecinde de etkili olmuştur. Gereksinimler jestleri, güçlü duygulanımlar (passion) ilk sesleri, yani dili oluşturmuştur (Rousseau, 2020:9). Rousseau hayvanların ve insanların zihinleri arasında yalnızca bir derece farkı olduğunu düşünmektedir; insanlardan farklı olarak hayvanların genel kavramlara yönelik yeterli zihinsel kapasiteleri yoktur. Yalnızca tek tek gördüğü nesneleri kavrayabilirler. Aslında bu durum Herder’in canlıların alanlarına yönelik yaptığı örneklendirme ile de desteklenebilir. İnsan dışındaki hayvanların alanlarında genel kavramları göremeyiz; yalnızca etkileşimde bulundukları diğer hayvanlar, yaşadığı çevrenin koşullar gibi tek tek nesnelerden bahsedebiliriz. Genel kavramlar Rousseau için ancak kelimeler ile ulaşılabilir olabilir ancak dil gelişiminin ilk dönemlerinde bu soyutlamayı tam olarak yapamamış ve her nesneye tek tek isim vermiş olmaları gerekmektedir; tikel adlardan kavramlara geçiş ancak böyle olabilir (Altınörs, 2010:201). İnsanlar ancak soyutlama yeteneklerini geliştirdikten sonra

nesneleri kategorize etmiş ve genel isimler vermeye başlamışlardır. Rousseau'nun dilin evrimi konusundaki düşünceleri, insan doğasının karmaşıklığını ve dilin bu doğayı anlama ve ifade etme şeklindeki rolünü vurgular. Doğal afetlerden toplumsal etkileşimlere kadar çeşitli etkenler, dilin evriminde etkili olmuş ve insanların karmaşık düşünce süreçlerini ifade etmelerine olanak tanımıştır. Dilin evrimi, insanın toplumsal varlık olarak evriminde kilit bir unsurdur ve Rousseau'nun perspektifi, bu evrimi derinlemesine anlamamıza katkı sağlar.

İnsanların doğa durumunda özgür ancak savunmasız bir durumda olmaları, güvenlik ve düzen ihtiyacı doğuracaktır. Tam bu noktada toplumsal sözleşme, insanların bu ihtiyaçlarını karşılamak için bir arada gelmelerini sağlayan yegâne unsur olmuştur. Bu sözleşme, bireylerin özgürlüklerini belirli bir toplum düzeni içinde koruma amacı taşımaktadır. İnsan doğası, Rousseau'nun da vurguladığı gibi, özgürlük içinde doğmuş olabilir; ancak bu özgürlük, aynı zamanda savunmasızlıkla da beraberdir. Doğa durumunda her birey kendi başına var olmaktadır ancak bu durum aynı zamanda dışsal tehditlere ve belirsizliğe açık olmayı da içermektedir (Rousseau, 1987:24). Bu savunmasızlık, bireyleri kendi güvenliklerini sağlama ihtiyacıyla karşı karşıya bırakır. Bu noktada, toplumsal sözleşme devreye girer. Bireyler, güvenliklerini sağlamak ve düzeni tesis etmek amacıyla bir araya gelirler. Toplumsal sözleşme, bireylerin bazı özgürlüklerini belli bir düzen içinde sınırlamayı kabul etmeleri anlamına gelir. Ancak bu sınırlamalar, güvenli bir toplum düzeni içinde yaşamayı ve bireylerin temel haklarını korumayı amaçlar

Toplumsal sözleşme, bireyler arasında eşitlik temelinde kurulmalıdır. Bu sözleşme, bireylerin hak ve özgürlüklerini korumayı amaçlar. Rousseau'ya göre toplumsal düzen, bireylerin eşit olduğu bir sözleşme üzerine inşa edilmelidir. Toplumsal sözleşme sonucunda devlet oluşumu kaçınılmaz olacaktır. Bu sözleşme, bireylerin bir araya gelerek devleti oluşturmasını içerir. Ancak devlet, bireylerin özgürlüklerini kısıtlayan bir araç olmamalıdır. Devletin amacı bireylerin güvenliğini ve refahını korumaktır. Dil, toplumsal sözleşmenin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal sözleşmenin sürdürülebilirliği için dil, bireyler arasındaki iletişimi sağlamak ve kuralları ifade etmek amacıyla evrimleşmiştir.

İnsanların basit sesler ve jestleri kullandıkları, kompleks bir dile sahip olmadıkları dönemde Rousseau, insanların doğadaki sesleri taklit ettiklerini düşünmektedir. Özellikle hayvan seslerini taklit ederek o basit dili oluşturmuşlardır. Rousseau dilin doğal bir süreç olduğunu ve insanların doğadan etkilendiği ölçüde dilin

de şekillendiğini savunur. İnsanlar doğadaki sesleri taklit ederek basit iletişim biçimleri geliştirirler. Rousseau'nun bu perspektifi, dilin insan doğasıyla bütünleşmiş bir olgu olduğunu vurgular. Dilin, insanların çevreleriyle etkileşimde bulunmaları sonucunda, basitten karmaşığa doğru evrildiğini belirtir. İnsanlar, doğadan aldıkları ilhamla basit sesler ve jestler aracılığıyla iletişim kurarak, dilin ilk adımlarını atmışlardır.

Rousseau, insanların doğal durumunda sevgiye dayalı basit ve içgüdüsel bir toplumsal düzen olduğunu düşünür. Doğal durumda insanlar birbirlerine karşı sevgi ve yardımseverlikle ilişki kurarlar. Rousseau'ya göre ilk iletişim biçimleri arasında sevgi, doğanın insan üzerindeki olumlu etkilerinin bir yansımasıdır. İlk insanlar arasındaki ilişkilerde sevgi, basit sesler, jestler ve doğaçlama ifadelerle birbirlerine duygusal bağlar kurmalarına katkıda bulunur. Rousseau, dilin evrimini toplumsal sözleşme ile ilişkilendirir. Toplumsal düzenin temel taşlarından biri olan dil, bireyler arasındaki sevgi, anlayış ve işbirliği ile yakından ilişkilidir.

Rousseau'nun dil felsefesi, dilin toplumsal düzenin temelini attığı ve insanlar arasındaki ilişkileri düzenlediği bir çerçeveyi içerir. Bu bağlamda, sevgi, doğal durumdan toplumsal düzene geçişte ve dilin evriminde önemli bir rol oynar. Dil aracılığıyla iletişim, sevgi ve anlayışı güçlendirir, toplumsal bağları kurar ve toplumsal düzenin sürdürülebilirliğine katkıda bulunur.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Rousseau tabiatın çılgınlığından daha karmaşık seslere geçişi güçlü duygulanımlar, tutkular ile açıklamıştır. İnsanlar tek yaşadıkları doğa durumundan toplumsal hayata geçişle birlikte sözü kullanmaya başlamışlardır. Söz, insanların sahip olduğu ihtiyaçlarından doğmamıştır, insanlar ihtiyaçlarını karşılamak için yalnızca jestlerle ya da seslerle yetinebilmişlerdir; ancak güçlü tutkular işin içine girince söz ve dil gerekmiştir (Altınörs, 2012:4). İnsanlar bir araya geldikçe ve aralarında toplumsal bağlar geliştikçe artık tutkular da gelişecektir ve daha karışık, daha detaylı bir dile ihtiyaç doğacaktır. Elbette bu hala günümüz insan diline kıyasla çok daha basit bir dildir, toplumsal bağ gittikçe daha da gelişecek ve insanlar arasında daha derin ilişkiler kurulacaktır, böylece insanların sahip oldukları düşünceler de derinleşecek, kullanılan dil bununla aynı oranda gelişecektir. Herder Rousseau'nun bu fikrini 'insanları hayvana çevirmek' olarak yorumlamış ve buna karşı çıkmıştır (Spencer, 2012:32). Onun için insan dili bir arada yaşamının doğal bir sonucu olarak kendini göstermeyecektir.

Rousseau, tutkular ve sağduyunun birbirlerine borçlu olduğunu ifade eder; tutkular insanların ihtiyaçlarından kaynaklı ortaya çıkmaktadır ve gelişmeleri

insanların bilgilerinin gelişmesiyle birlikte ilerlemektedir (Rousseau, 2003:40). Tutkularımız sonucunda eylediğimiz için aklımız gelişmeye devam etmiştir. İnsanlar ilk başta yalnızca yararlanabilecekleri bilgileri arzulamışlardır. Eğer insanlarda yalnızca basit güdüler kalmış olsaydı ve herhangi bir tutku taşımaya başlamasaydı, sağduyusunu geliştirmesi için hiçbir sebebi olmayacaktır.

Rousseau tanımladığı tutkulardan biri olan insanların diğer insanlara duyduğu ‘ateşli ve coşkun’ olan duyguyu oldukça tehlikeli ve korkunç bulmaktadır. Aynı pasajın devamında Rousseau, sevginin fiziksel ve ruhsal boyutlarına ilişkin bazı saptamalarda bulunur (Rousseau, 2003:57). Fiziksel boyutu, biraz önce bahsedilen insanların diğer insanlarla bir araya gelme isteğini oluşturan o tutkudur. Ruhsal boyutu ise bu tutkunun tek bir insana odaklanarak bütün ilgi ve enerjinin sadece o insanda toplanmasını sağlayan tarafıdır. Bahsedilen bu ruhsal yön ilkel insanlarda bulunmamaktadır. Duygusal ve zihinsel açıdan henüz o kadar gelişmiş olmadıkları için ilkel insanlar yalnızca doğanın onlara verdiği o tutkuları hissedebilirler, başka duygulanımlar onlara henüz bu kadar açık değildir.

Rousseau’nun insanların konuşmaya başlayabilmeleri için gerekli olan yegâne şeyin güçlü duygulanımlar olduğunu ifade ettiğini söylemiştik. İlk diller, yani hazzın çocukları insanların içinde uyanan bu güçlü duygulanımların bir sonucudur. Tam da bu sebeple, Rousseau, ilk dillerin günümüzdeki diller gibi değil, daha mecazi anlamlarla yüklü, daha şiirsel olduğunu düşünmektedir; aynı şekilde ilk yazılanlar da düz yazı değil şiirler olmuş olmalıdır (Rousseau, 2020:57). İnsanları konuşmaya iten güç, diğer bir insana karşı hissettiği o güçlü duygulanımdır. Hissettiği yoğun duyguları ifade edebilme arzusu ile hareket etmektedir.

Her ne kadar doğal afetler sonucunda insanlar bir araya gelmiş olsalar da, toplumu kuran etken bu bir araya gelişin yalnızca kendisi değildir. Rousseau için insanların doğa durumundan çıkabilmelerini sağlayan yeti, yetkinleşebilmedir. Bu yetinin üzerine güçlü duygulanımlar da eklenince, insanların doğanın verdiklerinden çok daha fazlasına ulaşmaları mümkün olmuştur. Aynı şekilde, Rousseau’nun insanda bulunan iki ilke olarak tanımladığı ‘kendi varlığını sürdürme, kendini sevmeye’ ve ‘başkalarının çektiği acıdan rahatsızlık duyma’ ilkeleri de birer güçlü duygulanımdır. Yetkinleşebilme yetisi hala doğa durumunda olan insanı diğer hayvanlardan daha farklı bir konumda tutan, yalnızca insanın doğasına özgü olan bir yeti olarak ifade edilmiştir (Atagül, 2018:55). ‘Kendini sevmeye’ ve ‘başkalarının çektiği acıdan rahatsızlık duyma’ ilkeleri yalnızca insana özel değildir, her hayvanda bu ilkeler rahatça

gözlemlenmektedir. İnsanların dile ulaşabilmesi ancak diğer hayvanların tabiatın çılgılığında kalmış olmaları insanların yetkinleşebilme yetisine sahip olması ile de açıklanabilmektedir.

Rousseau *Dillerin Kökeni Üstüne Deneme*'de farklı bölgelerden halkların dillerinin farklılıklarına yönelik tespitlerde bulunmuştur. Mevsimsel şartlara ya da halkların yaşama şekillerine göre dillerinin de değiştiğini saptamıştır:

“Güney dilleri canlı, tınılı, vurgulu, belagatlı ve enerjilerinden dolayı genellikle anlaşılmaz olmayı sürdürürler; Kuzey dilleri ise hala boğuk, sert, eklemli, cırtlak, tekdüze, elverişli bir yapıdan uzak, sözcüklerden dolayı açıktırlar. Yüz kez birbirine karışmış ve yeniden biçimlenmiş modern diller hala bu farklardan bir şeyler taşırlar.” (Rousseau, 2020:55)

Bölgelerin iklim özelliklerinin insanların ve dolayısıyla halkın bütününe karakterine yansımaması imkansızdır, dolayısıyla buna bağlı olarak insanların geliştirdikleri dil de şekillenecektir. Kuzey bölgeleri soğuk ve sert iklime sahip olduğu için dillerinde de bu özellikler görmek mümkündür; güney bölgelerindeki sıcaklık ve canlılık da dilde kendine yer bulacaktır. Rousseau diller arasındaki farklılığı da oldukça doğalcı ve akılcı bir tavır ile cevaplamayı seçmiştir.

Rousseau gibi Herder de dilin bölgeden bölgeye neden değiştiğine ilişkin saptamalarda bulunmuştur. Harfler ve sesler gibi dilin unsurları her bölgede birbirinden farklıdır, her milletin dili kendine özgü farklı bir yapıya sahiptir (Herder, 2020:299).

Çıkarılan sesler ya da verilen tepkiler, cümlelerin yapısal düzenleri gibi birçok faktör her millette farklılık göstermektedir, bu farklılıklar o dile sahip olan milletlerin karakterlerini tespit etmekte önemli bir unsurdur. Herder de Rousseau da kuzey ve güney milletleri gibi farklı çevresel koşullara ve yaşam şekillerine sahip olan milletlerin dillerinin birbirlerinden nasıl ayrıştıklarına dair çözümlemeler yapmışlardır. Yapılan çözümlemelerde sert koşullara sahip bölgelerin halklarının daha sert seslere sahip olan diller geliştirdiği görülürken, sıcak bölgelerde bu dilsel yapı farklı bir yönde ilerlemiştir.

Herder için dil yetisine sahip olan bir toplulukla, bu yetiden görece yoksun bir topluluk birbirinden neredeyse her konuda başkalaşır. Herder bu şekilde, var olan düşüncelerini ifade edebilecek herhangi bir dile sahip olmayan bir topluluk hayal etmemizi söyler ve şu sözlerle devam eder:

“Bu durumda canlı düşünce, karanlık bir duygu olarak kalıyor, ta ki ruh bir işaret bulup onu sözcük vasıtasıyla hafızaya, belleğe, akla hatta sonunda insanların idrakine, geleneğe ilhak edebilsin. Dil olmadan saf akıl tek başına bir hayaldir. Kalbin tutkuları, toplumların eğilimleri için de durum aynıdır. Kişiyi insani kılan sadece dildir; onun müthiş duygu selini barajlara akıtarak sözcükler yardımıyla anıtını diken odur.” (Herder, .2020:294).

Hatta dil yetisine sahip olan bir topluluk ile henüz günümüz diline benzer bir dile sahip olmayan topluluklar arasında var olan farklılıklar kadar; hem dile hem yazıya sahip olan topluluklar ile yalnızca sözel dil aşamasında kalmış topluluklar arasında da o kadar fark vardır. Herder, dilin insan toplulukları üzerindeki etkilerini incelerken, dile sahip olan topluluklarla bu yetiden yoksun topluluklar arasındaki temel farklara odaklanır. Ona göre, dilin varlığı, düşüncelerin ifadesi, duyguların anlatımı ve toplulukların evriminde belirleyici bir rol oynar. Herder'in bu perspektifi, dilin insanın bireysel ve toplumsal kimliğini nasıl şekillendirdiği konusunda önemli bir anlayış sunar. Herder, dile sahip olmayan bir topluluğun düşünce kapasitesinin sınırlı kaldığını belirtir. Canlı düşüncenin, sözcükler aracılığıyla belleğe, akla ve nihayet insanların idrakine ulaşabilmesi için dilin bir işaret bulması gerektiğini ifade eder. Dil olmadan, saf akıl sadece bir hayaldir. İnsanları insan yapanın sadece dil olduğunu savunan Herder, dilin, duyguların ve düşüncelerin anlam kazanabilmesi için vazgeçilmez bir araç olduğunu vurgular.

Herder'e göre, dilin varlığı, toplumların eğilimlerini ve bireylerin tutkularını ifade etmek için kilit bir role sahiptir. Dil, kalbin tutkularını, toplumların dinamiklerini ve düşüncelerin özünü anlamlandırmanın temel aracıdır. Bir topluluğun sahip olduğu dil, onun kültürel kimliğini ve kolektif hafızasını oluşturur. Bu nedenle, dilin varlığı, insanların toplumsal bir varlık olarak evrimleşmelerinde önemli bir faktördür. Herder, sadece sözel dilin varlığı ile yetinmeyip yazının da dilin evriminde kilit bir rol oynadığını belirtir. Yazı, düşüncelerin kalıcı hale gelmesini ve toplumlar arasında bilgi transferini sağlayarak dilin etkileşim alanını genişletir. Sonuç olarak, Herder'in dilin evrimine dair perspektifi, dilin insanın düşünce dünyasını, duygusal ifadelerini ve toplumunun kültürel zenginliğini nasıl şekillendirdiğini anlamamıza olanak tanır. Dilin, insanın soyut düşünce kapasitesini somut bir ifadeyle buluşturduğu ve toplumları birbirine bağlayan bir güç olduğu Herder'in eserlerinde belirgin bir şekilde ortaya çıkar.

Herder Tarih Felsefesi (Ideen) adlı eserinde konuşma ve yazı hakkında saptamalarda bulunmuştur: ‘‘Konuşma, soyumuzun insan olarak yetişmesinde bir araç ise, yazı da bilgili yetişmesinde bir araçtır. Bu yapay geleneğin izlediği yolun dışında kalmış olan halklar, anlayışımıza göre ilkellerdir.’’ (Herder, 2020:300). Bu perspektiften bakıldığında, Herder, bir toplumun ya da soyun, hem konuşma hem de yazı aracılığıyla birikimlerini ve kültürünü kuşaktan kuşağa aktarabilecek kapasitede olmasını temel bir evrimsel aşama olarak değerlendirir. Bu sayede dile getirilen bilgiler geçici olma riskinden kurtulmaktadır ve yazı ile birlikte kalıcı olabilmektedirler. Herder dili aklımızın özü olarak tanımlarken de aynı noktaya parmak basmaktadır, bu öz sayesinde insan aklı şekillenmekte ve gelişmektedir (Herder, 2020:294). Konuşma, Herder'e göre, soyumuzun insan olarak gelişiminde bir araçtır. İnsanlar, iletişim kurmak ve düşüncelerini ifade etmek için konuşma aracılığıyla birbirleriyle etkileşimde bulunurlar. Ancak yazı, bilgi sahibi olmanın bir aracı olarak öne çıkar. Yazının, bilgili bir topluluğun bilgi birikimini daha kalıcı ve kuşaklar boyunca aktarılabilir hale getiren önemli bir araç olduğunu ifade eder. Dil olmaksızın düşüncenin tam anlamıyla var olamayacağını, düşüncenin dile getirildiği anda ancak anlam kazanacağını belirtir. Herder'e göre, eski zamanlardaki bilgelerin düşünceleri, günümüz insanlarına dil aracılığıyla ulaşıyorsa, bu tamamen dilin gücü ve önemi sayesinde. Eski zamanların insanların bilgi olarak ortaya koydukları ya da sahip oldukları önemli düşünceleri biz günümüz insanlarına ulaşabiliyorsa bunun sebebi dildir. Şayet dil olmasaydı eski bilgelerin düşüncelerinin günümüze ulaşması bir yana, dile getirilebilecek herhangi bir düşünce de şekillenmeyecektir. Zira Herder için bu şekilde var olan bir düşünce tam anlamıyla düşünce diyemeyeceğimiz bir duygudur. Herder'in dil anlayışı, dilin sadece bir iletişim aracı olmanın ötesinde, insan düşüncesini ve kültürünü şekillendiren temel bir unsur olarak görmesini içerir. Konuşma ve yazı birbirini tamamlayan araçlar olarak, insanın bilgi birikimini ve kültürünü kuşaktan kuşağa aktarabilme yeteneğini sağlar. Dilin derinliklerine indiğimizde Herder'in bakış açısıyla dilin, insan varlığının ve düşüncelerinin taşıyıcısı olarak önemli bir rol oynadığı görülür.

Rousseau ise yazının dilin kendisini değiştiren bir etmen olduğunu düşünmektedir. Her ne kadar dilin sözcüklerini direkt değiştirmese de sözel anlatımda var olanın yerine bir kesinlik çizgisi koymaktadır (Rousseau, 2020:22). Yazı, ifadeleri belirli bir kalıp içine sokar ve bu durum insanların düşünce yapılarını dönüştürerek değiştirir. Yazı dilinde kullanılan kelimeler, genellikle en genel anlamlarıyla seçilir ve

bu, dilin evriminde belirgin bir etki yaratır. Yazı dilinde jestler, tonlamalar ve diğer sözel ifade unsurları eksik olduğundan, ifade biçimi daha soyut ve belirli bir kalıp içinde şekillenir. Bu kesinlik ile birlikte insanların düşünme şekillerinin de değişime uğraması kaçınılmazdır. Yazarken iletilmek istenen insanların kullandığı dilin geneline uyum sağlamak durumundadır, seçilen kelimeler en genel anlamlarıyla kullanılmaktadır. Konuşma sırasında dilimize eşlik eden tonlamalar, ses vurguları, jestler ve mimikler yazı dilinde yoktur; sözel anlatımla bir yazı arasındaki fark Rousseau için dikkate alınması gereken büyük bir fark taşımaktadır. Rousseau, yazının dilin evrimine yaptığı etkiyi dilin genel özelliklerine bakarak açıklar. Yazının dilin evriminde dilin genel yapısını değiştirdiğini, insanların düşünme şekillerini etkilediğini ve özellikle sözlü ifadeyle yazılı ifade arasında önemli bir fark olduğunu belirtir. Bu fark, sözlü ifadenin doğallığı ve duygu yoğunluğu ile yazılı ifadenin daha kesin ve soyut yapısı arasında bulunmaktadır. Rousseau, dilin evrimini ve yazının dil üzerindeki etkilerini ele alarak, insanların ifade biçimlerinin değişimini anlamamıza katkıda bulunur. Dilin evrimi, yazının etkisiyle birlikte, insanların düşünce yapılarını, ifade biçimlerini ve kültürlerini dönüştürür. Rousseau'nun bakış açısıyla dilin değişim yolculuğu, sözel ifade ile yazılı ifade arasındaki etkileşimleri göz önüne alarak daha geniş bir perspektifle anlaşılır.

2.2.Herder'in Düşüncesinin Yansıması Olarak Bir Dil Anlayışı

Aydınlanma döneminde genel olarak, düşünce ve anlam düalist bir şekilde ele alınmaktadır. Herder'in dil felsefesindeki iki temel ilkesi, Aydınlanma'nın genel dil felsefesi yapısına ters düşmektedir (Forster, 2010:55). Bu ilkelere biri dil ve düşüncenin birbirine bağlı olduğu iddiasıdır. Bu ilkeye göre, insanlar bir dile sahip olmadan herhangi bir düşünce de geliştiremezler. Dilsiz düşünce yalnızca anlam verilemeyen, karanlık bir duygu olarak kendini gösterecektir. Herder'in bu ilkesi, Aydınlanma düalizminin aksine, düşünce ile dil arasında ayrılamaz bir bağlantı olduğunu vurgular. Aydınlanma düşünürleri genellikle düşüncüyü bir öznenin içsel deneyimi olarak ele alıp dil ile bu düşüncüyü ifade etmeyi ikinci bir adım olarak görürlerken, Herder, düşünce ve dil arasındaki ilişkinin daha organik ve iç içe geçmiş olduğunu savunur. Herder'in dil ve düşünce arasındaki bu derin bağlantıyı öne sürmesi, Aydınlanma düalizmine meydan okuyarak insanın deneyimini daha bütünsel bir

şekilde ele almaya çalışmasıyla dikkat çeker. Dilin düşüncenin bir uzantısı olarak görülmesi, kültürler arasındaki farklılıkları ve ifade biçimlerini anlamada daha kapsamlı bir bakış açısı sunar.

Herder, dilin yansıtıcı veya '*besonnen*' adını verdiği yeni bir bilinç türünü mümkün kıldığına inanmaktadır. Bu bilinç türü, çevreye tepki vermenin ötesine geçer ve nesneleri olduğu gibi kavramayı sağlar. Dil öncesinde insanlar çevrelerine tepki verebilir ancak dil, bir şeyi doğru bir şekilde anlamamızı sağlar. Dil, varlıkların düşündükleri şeyi ifade etmelerine ve başkalarına aktarmalarına olanak tanır. Herder'in dil teorisi, dilin sadece iletişim aracı olmanın ötesinde, dünyayı anlama ve ifade etme yeteneğini içeren daha derin bir bilinçle ilişkilendirilmesine odaklanır. Dilin, sadece çevreye tepki vermenin ötesine geçen bir yansıtıcı bilinçle ilişkilendirilmesi, Herder'in dil felsefesinde öne çıkan temel unsurlardan biridir. Herder'in dil felsefesinde öne çıkan temel unsurlardan biri, dilin yansıtıcı bir bilinçle ilişkilendirilmesidir. Yansıtıcı bilinç, çevreyle etkileşimde bulunmanın ötesine geçer, nesneleri olduğu gibi anlamamıza olanak tanır. Bu, dilin sadece kelime ve cümlelerden ibaret olmadığını, aynı zamanda dünyayı anlama ve yorumlama yeteneğini içeren daha derin bir düzeyde faaliyet gösterdiğini vurgular (Herder: 2012:297). Herder'in dil felsefesi, insanların dil aracılığıyla sadece iletişim kurmakla kalmayıp aynı zamanda dünyayı anlama ve ifade etme yeteneklerini geliştirdiği bir evrim sürecini öne sürer. Bu bakış açısı, dilin insan bilincinin kapılarını açtığı ve yansıtıcı bir bilincin gelişimine zemin hazırladığı bir perspektifi yansıtır.

Herder'in dil teorisi, geleneksel görüşten farklı olarak bütünseldir; nesneleri tanımak ve her birine tek tek odaklanmak insanlar için adeta yepyeni bir alan yaratır ve sayısız nesnenin arasından birini seçip onu dikkatle tutuyor olmak, Herder'in dikkat çekmek istediği asıl noktadır (Taylor, 2016:12). Herder, yansıma kavramını bu derinlikle ilişkilendirir. Tek bir kelimenin edinilmesi ile insanlar dilsel boyuta geçiş sağlayamazlar. Dil bundan çok daha bütünsel ve derin bir meseledir. Yansıma, insanların çok daha ileri bir seviyede odaklanılmış bir farkındalık alanına sahip olması ile alakalıdır. Dil, sadece kelime dağarcığından ibaret değil, aynı zamanda derin bir farkındalık alanını içermelidir. Yansıma, insanların odaklanmış bir farkındalık seviyesine sahip olmasıyla ilgilidir. Nesnelerin yüzeydeki anlamının ötesinde, daha derin bir anlamı kavramaya başlamakla bağlantılıdır. Herder için dil, sadece bir iletişim aracı olmaktan öte, derin bir farkındalık, anlam ve hayal gücü kontrolü sağlayan bütünsel bir fenomendir. Dil, anlamı kontrol eden, derin bir farkındalık ve

hayal gücü yeteneği sağlayan bir araçtır. Herder'in dil felsefesi, dilin zenginliğini, anlamını ve derinliğini vurgulayarak, insanların dünyayı algılamada ve ifade etmede dilin güçlü rolünü açıklar.

Herder için dil ve akıl, insanın hayvani doğasına, yani doğa insanına eklenen bir eklenti değildir. O yüzden, dilin yükselişine ne tür bir dönüşümün sebep olduğunu sorgulamıştır (Taylor, 2016:17). 'Anlam bütüncüllüğü' kavramı, dilin yalnızca izole edilmiş kelimelerden ibaret olmadığını, yerleşik olduğu kültürel bağlam içerisinde ele alınması gerektiğini bize hatırlatır. Dil yalnızca sözlük anlamlarıyla ele alınabilecek ve bu haliyle incelenecek bir alan değildir. Dilin konuşulduğu toplumun sahip olduğu yaşam tarzı, kültür ve geçmiş tarihi gibi birçok önemli bağlam bu denklemin içerisinde olmak zorundadır. Dil, yalnızca bilgi aktarımı için kullanılmaz; bütün duyguları ve kültürel değerleri de ifade etmektedir. Sadece kurulan cümlelerin içerisindeki kelimelerin sözlükte taşıdıkları anlamlar olmaktan öte, çok daha zengin bir konseptte ve derinliğe sahip olan bir araçtır. Herder'e göre dil, bir topluluğun içsel dünyasını yansıtan zengin bir araçtır. Dilin içsel bağlamı, o topluluğun düşünsel ve duygusal dünyasını anlamak için gereklidir. Herder'in bakış açısına göre dil, insanın varoluşunu, kültürünü ve kolektif hafızasını ifade etmenin derin ve bütünlüklü bir yoludur. Dil, bir toplumun kendini ifade etme ve devam ettirme biçimidir, bu yüzden Herder'e göre dilin anlam bütüncüllüğü, sadece sözlük anlamları değil, aynı zamanda kültürel bağlam içindeki zenginliği de içermelidir. Herder'in dil anlayışı, dilin içsel bir doğruluğa, bütünlüğe ve kültürel bağlama olan duyarlılığı ile karakterize edilen bütünsel bir yaklaşımı temsil etmektedir.

Herder'e göre, dil edinimi sadece önceki var olan unsurların kontrolünü ele geçirmekle sınırlı değildir; aksine, yeni bir boyutun gündeme gelmesi ve faillerin yeni bir düzlemde faaliyet göstermeye başlaması anlamına gelir. Bu yeni boyut, Herder'in "yansıma" terimiyle ifade edilmektedir. Herder'in düşünceyi, anlamsal ve genel olarak dilsel bir boyut olarak açıklaması ve bunu herhangi bir dil açıklamasında merkezi hale getirmesi, onun dil edinimi konusundaki perspektifini şekillendiren önemli unsurlardan biridir. Bu bağlamda, Herder'in dil teorisindeki kavrayışın çok yönlü olduğu ve sadece açıklama içermediği ifade edilmektedir. Bu, Herder'in dilin edinilmesini sadece mekanik bir süreç olarak değil, aynı zamanda anlam ve düşünceyle derinlemesine bağlantılı bir süreç olarak gördüğünü vurgular.

Herder, dilsel varlıkların hayatlarını dönüştüren yeni bir boyutun farkına varılması gerektiğini öne sürer. Bu boyut, dilin edinilmesinin sadece mekanik bir süreç

olmadığını, aynı zamanda duygusal ve anlamsal bir boyutu olduğunu belirtir. Herder'e göre, dil kullanımı insanları yeni duygulara duyarlı kılar; öfke, kızgınlık, arzu, sevgi ve hayranlık gibi duygulara sahip olma yeteneği dilsel varlıklara özgüdür (Taylor, 2016:28). Herder, dil öncesi hayvanların duygusal tepkilerinin belirli bir karakterizasyondan ayrılamayacağını, ancak dilsel varlıkların duygularını daha karmaşık bir şekilde ifade edebildiğini öne sürer. Dilin, sadece şeylere arzu veya tikslenme atfetmekle kalmayıp aynı zamanda onlara yönelik etik değerlendirmelerde bulunma yeteneği sağladığını belirtir. İnsanlar, sadece dilsel varlıklar olarak, başkalarına nasıl davranılması gerektiğini tanımlayabilir ve değerlendirebilirler. Dilsel boyutun ayrıca insan faillerin yeni türden ilişkilere, temellere, yakınlık ve mesafeye, hiyerarşi ve eşitliğe sahip olmalarını sağladığına vurgu yapar. Dilsel varlıkların, örneğin liderleri veya akrabalık ilişkilerini belirleme yeteneği, dil öncesi hayvanlardan farklıdır. Herder, dilin sadece bir iletişim aracı olmanın ötesinde, insanların dünyayı ve ilişkileri daha karmaşık bir şekilde anlamalarını sağlayan bir araç olduğunu savunur.

Herder'in dil teorisine göre, dilsel boyutun varlığı, dilin kullanımındaki belirli konulara ve göstergelerin doğru kullanımına duyarlılıkla ilişkilidir. Ancak bu duyarlılık, yalnızca dilsel ifadelerle sınırlı değildir. Jestler, taklitler, imgeler ve simgeler gibi ifade biçimleri de bu duyarlılığın bir parçasıdır. Bu ifade biçimleri, sadece başkalarına iletmeye hizmet etmekle kalmaz, aynı zamanda içsel duyarlılığımızın farkına varmamıza da katkıda bulunur. Bu bağlamda, dilin ve diğer ifade biçimlerinin, içsel duyarlılığımızın zenginliğini ifade etmedeki rolü büyük önem taşır. Dil, duygusal, kültürel ve bireysel bağlamları ifade etmenin bir aracı olmanın yanı sıra, kendi içsel varlığımızı anlamamıza katkıda bulunan bir yol olarak Herder'in dil teorisinde öne çıkar.

Herder'e göre, dilin dilsel boyutu, önceki dilsel olmayan duruşlardan farklı olarak, şeylere karşı yeni bir "düşünümsel" duruş olarak ortaya çıkar. (Taylor, 2016:30). Düşünümsel duruş, dilde doğal olarak bulunan bir görünüştür. Dil, yalnızca tek tek şeylere yönelik insanlarda uyanan bazı basit duyguları hissettirmenin ötesinde, daha derin bir düşünsel boyut kazandırır. Bu düşünsel boyut, dışavurumsal bir eylemdir; insanların kamusal alanda kendilerini başkalarına sunmalarını sağlar. Konuşma, düşüncenin ifadesidir. Dil, yalnızca bir iletişim aracı olmaktan öte, düşünsel düşüncenin ifadesinde temel bir rol oynayan bir fenomendir. Dil, düşüncenin ifade edilmesinin yanı sıra, duygusal tepkilerin daha karmaşık bir şekilde ifade edilmesine

de olanak tanıyan bir araçtır. Ancak bu sadece dilin dışsal bir işlevi değil, aynı zamanda dilin içsel bir etkileşimi ve yaşamın temel bir unsuru olarak rol oynadığı anlamına gelir. Herder'in dilin düşünsel boyutu üzerine vurgusu, dilin insanın iç dünyasını ifade etme yeteneğinin ötesinde, aynı zamanda insanların birbirleriyle olan etkileşimlerinde derin bir anlam taşıdığını ortaya koymaktadır. Dil, düşünce, anlam ve duygu ifadesindeki zenginliğiyle, Herder'in felsefesinde bireyin toplumsal bağlamdaki rolünü vurgular.

Herder için dil, insanların düşünsel yapılarını temel olarak etkileyen bir unsur olduğu için, dil olmadan düşünceyi anlamak imkânsız olmaktadır. Herder dilin düşünce süreçlerinin şekillendiği ve düşünce ile dil arasında derin bir bağlantı olduğunu öne sürmektedir. Herder'in dil felsefesinin yegâne temel taşı budur; dil, düşüncenin kurucusudur. Bu nokta dilin rolünü sınırlı bir çerçeve içinde değil, yaşamın temel bir ögesi olarak görme gerekliliğini getirir. Dil, sadece iletişim aracı olarak değil, aynı zamanda anlamın, duyguların, arzuların, hedeflerin ve ilişkilerin oluşumunu şekillendiren temel bir yapı taşı olarak işlev görür. Bu bakış açısı, dilin sadece bir araç veya iletişim aracı olmadığını, aynı zamanda düşünce ve kültürün temelini oluşturduğunu belirtir. Herder'in perspektifinden, dilin rolü yaşamın tüm yönlerini dönüştürür. Dil dışı olanla dil arasındaki radikal süreksizlik, dilin sadece iletişimde değil, aynı zamanda düşünce, duygu ve değerlerin oluşumunda da merkezi bir rol oynadığını vurgular. Herder'in dil felsefesi, dilin sadece bir araç değil, aynı zamanda insanın düşünsel, duygusal ve kültürel varlığını zenginleştiren ve şekillendiren temel bir yapı taşı olduğunu ileri sürer. Dil, düşünce, duygu ve değerlerin etkileşiminde bir köprü görevi görerek, insan deneyimini anlamamıza derinlik kazandırır. Sadece kelimelerin sıralamasından öte, insan varlığının karmaşıklığını ifade etme ve paylaşma aracıdır.

Dil, yaşamın anlamını oluştururken aynı zamanda yeni duygulara, hedeflere, ilişkilere ve güçlü değerlere duyarlılığımızı artırır. Bu, dilin sadece mevcut olanı ifade etmekle kalmayıp, aynı zamanda potansiyel olarak var olan olasılıkları da ortaya çıkardığı anlamına gelir. Dil, yaşamımızın içindeki dünyayı dönüştürür ve bu dönüşüm, dilin ifade edici gücü aracılığıyla gerçekleşir. Anlamın oluşumu, dil aracılığıyla ortaya çıkar ve bu, Herder'e göre, dünyanın anlamlandırılmasında dilin temel bir rol oynadığını gösterir. Dil, sadece mevcut anlamları ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda yeni anlamların yaratılmasına da olanak tanır. Bu yaratıcı rol, dilin yaşamımıza katkıda bulunan bir araç olmanın ötesinde, yaşamımızın temel bir ögesi

olduğunu vurgular. Herder'in dil anlayışı, dilin dünyayı yaratıcı bir şekilde anlamlandırdığını ve yaşamımıza değer kattığını ileri sürer. Dil, sadece iletişim aracı değil, aynı zamanda düşünce, duygu ve değerlerin oluşumunda da etkili bir şekilde rol oynar.

Herder'in dil öğretisinin en önemli kaynaklarından biri Süßmilch'tir. Süßmilch de tıpkı Herder gibi herhangi bir rasyonel düşünceye sahip olmanın dil olmadan mümkün olmayacağını savunuyordu (Forster, 2010:60). Süßmilch'in bu iddiası yalnızca rasyonel düşünce için geçerlidir. Her düşüncenin var olabilmek için dile ihtiyaç duyduğunu düşünmemektedir. Herder'in farkı burada ortaya çıkar; ona göre bütün kavramsallaştırma ve düşünceler dile bağlıdır.

Herder, dil öğretisi içerisinde sorun yaratabileceğini düşündüğü üç başlık belirlemiştir; bu başlıklardan ilki, Tanrı'dır. Hem Herder hem Süßmilch için Tanrı 'düşünmek için dile ihtiyaç olması' konusunda bir istisnadır. Tanrı'nın düşünmek için kelimelere ihtiyacı yoktur. Ne yazık ki Tanrı hakkında yaptığı bu istisna dil öğretisinin geneli ile çelişmektedir, anlamlar ve kavramlar yalnızca sözcük kullanımı ile bağlantılıysa bunu insana özel kılan, Tanrı'yı dışarıda bırakacak bir sebep bulunmamaktadır.

Erken dönem çalışmalarında Herder Tanrı istisnasının yarattığı çelişkide kurtulmak için insan ve Tanrı düşüncesi arasındaki farka dikkat çekmektedir. Ona göre Tanrı'nın düşünceleri insanların düşüncelerinden farklı olarak kavramlarla ifade edilmemelidir; onun düşüncesi bircidir, tekildir. (Forster, 2010:93). Elbette sonraki dönem çalışmalarında Herder bu fikrinden vazgeçecektir, zira yaptığı açıklamanın öğretisinde var olan çelişkiyi kaldırmaya yetmediğini fark etmiştir. Düşüncelerin ve kavramların dile bağlılığı konusunda herhangi bir istisna bırakmamıştır.

Herder, Süßmilch'in de pasajlarında geçen çocuklar ve duyma veya konuşma yetisine sahip olmayan insanlar örneklerini sıklıkla kullanmıştır. Süßmilch bu örnekleri dil ve düşüncenin birbirine bağlı olmadığını kanıtlamak amacıyla kullanmıştır. Herder ise aynı örnekleri Süßmilch'in yanıldığını kanıtlama çabası içerisinde ele almıştır. Bu örneklerde bahsi geçen kişilerin dil kavrayışları ne seviyede ise ussallık düzeylerinin de aynı seviyede olacağını iddia etmiştir. Duyma/konuşma yetisinden uzak olan insanlar işaret dili kullanabiliyor olmaları sayesinde düşünceye sahip olabilmektedirler. Aynı şekilde çocukların dil yetileri ve kavrama seviyeleri hep paralel ilerleyecektir; dil gelişimi sağladıkça düşünceleri de bu bağlamda şekillenip gelişecektir.

Condillac, rasyonel yetilerini ve dil kullanımlarını geliştirme özelliklerinin birbirine bağılı olduğunu savunmaktadır (Spencer, 2012:32). Bu, Herder her ne kadar kabul etmese de iki ismi ortak bir noktada birleştirmektedir. Herder'in Süßmilch'ten alıp kullandığı duyma/konuşma yetisinden yoksun insan ya da çocuk örneklerinde anlatmak istediği tam olarak Condillac'ın rasyonel yeti ve dil kullanımı arasında kurduğu bağ ile ilgilidir.

Herder'in argümanları Süßmilch'in argümanlarına kıyasla çok daha doğalcıdır. Süßmilch dil öğretisini ilahi bir köken üzerinde yükseltirken Herder özellikle son dönemlerine doğru doğalcı çizgisinde sağlam kalmıştır. Süßmilch dilin Tanrı'dan geldiğini söylemiştir, bunu kanıtlamak için dillerin karmaşıklığı ve kusursuzluğu üzerinde durmuştur; oysa Herder insanların, karakteristik işaretleri doğal olarak tanımladıklarını ve bunun basitçe bir dil olduğunu öne sürmüştür (Forster, 2018:17). Herder özellikle modern dil öncesini inceleyerek bunu eleştirmiştir, yazılı sembollerin ve antik dillerin birçok alanda ne kadar yetersiz kaldıklarını fark ederek 'mükemmel dil' gerekçesinin öne sürülemeyeceğini düşünmüştür (Spencer, 2012:29). Bu kadar hatalarla, eksik kalan noktalarla birlikte var olmuş ve kendi içinde gelişerek sürekli değişen dillerin yaratıcısının Tanrı olması, Herder için çok daha rahatsız edici olacaktır. Zira bu, Tanrı'nın kusurlu bir dil yarattığı ve insanların o dili zamanla geliştirdiği anlamına gelecektir.

Herder dilin kökenini insani bir yerde bulacağımızı düşünür, tarihte dilin gelişimini incelemek bunu görmek için yeterli olacaktır. İlkel dillerin modern dillere nasıl evrildiğini birçok alanda takip edebilmekteyiz, aynı şekilde bölgesel dillerin karakter özelliklerinin nasıl farklılaştığını incelemek de dilin kökenini doğalcı bir şekilde bulabilecek olduğumuzu bize gösteren bir kanıttır.

Herder'in dil öğretisi içerisinde sorun yaratma ihtimali olarak gördüğü diğer iki başlık ise hayvanlar ve dilsel olmayan sanattır. Süßmilch insanların ve hayvanların bazı alt zihinsel işlevlerinin ortak olduğunu iddia etmektedir. Örneğin: duyumlar, imgeler, hatırlama, ayırt etme ve tanıma. (Forster, 2018:41). Bu durumda hayvanların düşünebilmesine de bir kapı aralanmış oluyor, elbette bu düşünme yetisi insanlarda olduğu gibi karmaşık bir düzeye sahip değildir. Hayvanlar ancak akla sahip olmayı zorunlu kılmayan bir seviyede düşünebilirler. Bu genelde hayatta kalmalarına ve nesillerini sürdürmelerine yarayacak türden bir düşünmedir. Soyut ya da karmaşık içeriklere sahip değildir, türlerine ait bir özellik olarak kendini göstermektedir.

Herder Süßmilch'ten farklı olarak yalnızca rasyonel düşüncenin değil, bütün düşüncelerin dile bağlı olduğunu iddia etmişti. Dolayısıyla hayvanlar konusundaki sorun Herder'de kendini öğretinin geri kalanıyla çelişkiye düşebilecek bir konumda gösterir. Bu yüzden Herder 'Hayvanlar düşünebilir mi?' sorusuna hayır cevabı vermiştir. Herder'in dil öğretisinde çok önemli olan 'yansıtma' ve 'farkında olma' kavramları tam da bu sebepten yalnızca insanlara ait olan iki özellik olarak ortaya konmuştur.

Herder için dik duruş, insanların dil yetisine sahip olabilmesinin önemli bir koşuludur. İnsanı dile sahip olabilecek şekilde var eden ise doğadır. Doğanın insanı doğrultup dik bir şekilde yürüyebilecek halde var etmesi konuşma yetisine sahip olmanın yegâne şartıdır (Herder, 2020:128).

Michael N Forster, *'After Herder, Philosophy of Language in the German Tradition'* adlı eserinde, modern dil felsefesinin temellerinin Herder tarafından oluşturulduğunu öne sürmüştür. (Forster, 2010:9). Herder'in düşünce ile dilin birbirlerine olan yakın bağımlılığına dair fikri bu temelin kendisidir. Düşünce ve dil arasında kurulan bu bağlantıya rağmen Herder, düşüncenin içsel konuşmaya indirgendiği bazı noktalarda da konumlanmaktadır (Forster, 2010:58). Tam anlamıyla iç sesimizde dile dökülmeyen ancak düşündüğümüz ya da en azından kavradığımız, dilin yalnızca içsel olarak var olduğu anlar olabilmektedir ve Herder de bunu kabul etmiştir.

Örneğin bir nesneyle karşılaştığımızda anlık olarak o nesneyi A nesnesi sanmış, ardından aslında onun B nesnesi olduğunu fark etmiş olabiliriz. 'Hayret, A değil, B nesnesiymiş' gibi bir ifade dilsel olarak verilmese bile içsel olarak verilecektir.

Herder'in ikinci ilkesi, yorum ve çeviri ile alakalı önemli bir ilkedir. Bu ilke kısaca, anlamların ve kavramların öge türleriyle bir tutulmaması gerektiğini ifade eder. Zira öge türleri dilden bağımsızdır (Forster, 2010:65). Üçüncü ilkesi ise, tüm anlamların ve kavramların doğaları gereği duyumlara dayalı olmasıdır ki buna kısaca kavramlar teorisi ismi verilmektedir (Forster, 2010:71). Herder'in bu üç ilkesi modern dil felsefesi için çığır açıcı bir öneme sahiptir.

Herder'in üç ilkesini daha yakından incelemek gerekirse:

“(1) Düşünce özünde dile bağlıdır.

Bir kişi ancak dile sahipse düşünebilir, bu düşüncelerini de ancak dilsel olarak ifade edebilir. Düşünce dile bağımlıdır.

(2) Kavramlar kelimelerin kullanımındır.

Anlamlar ve kavramlar dilden bağımsız değildir. Locke'un, Hume'un ya da Condillac'ın iddia ettiği gibi öznel zihinsel fikirler yoktur. Bunun yerine, kelimelerin kullanımları vardır.

(3) Kavramsallaştırma duyumlarla yakından ilişkilidir.” (Forster, 2018:19).

Kavramsallaştırma yetisi algısal/duyusal duyum ile bağlantılıdır. Kavramlarımızın kaynağı duyumdur ancak aynı zamanda ampirik olandan ampirik olmayana da ulaşabiliriz.

Bu şekilde ele aldığımızda Herder'in döneminin karakteristik özelliklerinden biri olan düalizme ters hareket ettiğini görebiliriz. Düşünce ve dil, anlam ve dil gibi ikili ele alınan bu alanı teke indirmiştir. Birinci ilke ile Herder düşüncenin dil olmadan var olamayacağını savunmuştur. İnsanlar ancak bir dile sahip oldukları zaman düşünebilirler. Aynı zamanda üçüncü ilke ile, kavramsallaştırma yani soyut düşünebilme duyumlara bağlanmıştır; Herder burada ampirik bir tutum sergilemektedir, bütün kavramların kaynağını duyumun kendisi olarak göstermiştir (Forster, 2018:19). Birinci ilke bizi Herder'in insanın dil öncesi bir varoluşu olmadığı bilgisine götürmektedir. Düşünce akıl ile bağlantılı olduğu için dil öncesi insandan bahsetmek akıl öncesi insandan bahsetmektir; oysa akıl insanda hep var olmuştur, sonradan kazanılmış bir yeti değildir, insan doğası gereği akıllıdır. Dolayısıyla, dilden tamamen yoksun bir insandan bahsetmek mümkün değildir. Düşüncenin dile bağlı olduğu ilkesi dile bir yaratıcılık niteliği yüklemektedir; Herder için dil bir araç olmaktan daha fazlasıdır (Sikka, 2004: 182). Kelimelerin ve dilin birbirine bağlı olması, insanların dilin yeni yeni sahneye çıktığı dönemde nesneleri ve şeyleri kendilerine göre isimlendirdikleri anlamına gelir. Kelimeler o dili konuşan insanların yaşadıkları dünyayı nasıl algıladıklarını temsil ederler.

Herder, bir kelimenin kullanımının anlamına bağlı olduğunu ifade etmektedir; düşünceler ise kavramlar ve anlamlar aracılığıyla ifade edilirler (Forster, 2018:31). Anlam sadece kelimenin kullanımından ibaretse, herhangi bir kelimenin anlamını kavrayabilmek için o kelimenin kullanıldığı yeri kavramamız gerektiği sonucunu vermektedir. Herder'in ikinci ilkesinde belirttiği gibi kavramlar kelimelerin kullanımları ise bu durum bizi dilsel yeterlilik ile düşünceler arasında doğrudan bir bağlantı bulmaya itmektedir. Bu belki de incelediğimiz her dilin o dili konuşan halkların düşünce yapılarına dair de fikir edinebileceğimiz anlamına da gelmektedir. Bir dil hakkında doğru yorumlamada bulunabilmemiz için dilin içinde doğduğu kültürü de yakından incelememiz gerekmektedir. Anlamın duyuma bağlı olması, dilde

var olan bütün kelimelerin ifade ettikleri şeyi güncel olarak karşılayabilmesini gerektirmektedir. Kelime artık ifade ettiği şeyi karşılayamıyorsa değişecektir, böylece dil sürekli gelişim halinde kalacaktır.

Üçüncü ilkede kullanılan ‘duyum’ (Empfindung) kelimesi yalnızca duyu organları ile sınırlandırılmamıştır, aynı zamanda duygulanımları ve duyarlılıkları da içinde barındırmaktadır; duyu organları ile algılanan dış dünya kişide içsel duygular da uyandıracaktır (Sikka, 2004:187). Tek tek nesneleri yansıma yetisi sayesinde algılayıp kavrayabilen insanın içinde hissiyatlar uyanması kaçınılmazdır, bu hissiyatlar insanlara kendilerini sesli bir şekilde ifade etme isteği vermiştir. Herder dilin kökenini her insanda bulunan ‘yansıma’ yetisinde bulmaktadır. Bu yeti insanlara ayırt etme kapasitesi vermektedir (Sikka, 2004:186). İnsanlar bütün nesneler arasından tek tek nesneleri ayırt edebilmekte, o nesnelerin farklılıklarını kategorize edebilmektedir. Seçtiği herhangi bir nesneye diğer nesnelerin üstünü perdeleyerek odaklanabilir. Bu yansıma yetisi sayesinde insanlar nesneleri tek tek kavrayabilir ve bu sayede onları dilsel olarak işaretleyebilir. Herder, Rousseau’nun insan dilinin yansıtıcı özelliğini yok saydığını dolayısıyla insanı herhangi bir bilişsellikten yoksunmuş gibi çizdiğini iddia etmiştir (Ferber, 2010:207). Onun için, insan dilinin hayvan diliyle hiçbir dönemde tam olarak aynı noktaya konulmaması gerekir.

Rousseau’nun dilin kökeni ve gelişimi hakkında yaptığı incelemeler felsefesinin geri kalanıyla bir bütünlük içerisindedir. Rousseau’yu kendinden önceki diğer dil felsefesi ile ilgilenmiş filozoflardan ayıran yanı, dili tarihsel bir süreç içerisinde ele almasıdır (Atagül, 2018:53). İncelemesini dil öncesi varsayımsal bir döneme kadar götürmüş ve dilin ortaya çıkmasına sebep olmuş olabilecek her koşulu incelemiştir. Rousseau’nun dil felsefesi, dilin sadece dilbilgisi kuralları ve sözcüklerden ibaret olmadığını, aynı zamanda insanın evrimi ve toplumsal ilişkilerinin bir yansıması olduğunu savunarak dilin kökenine dair yeni bir bakış açısı sunar. Rousseau’nun dilin doğuşunu tarihsel bir perspektifle ele alması, dil felsefesine derinlik kazandırır ve dilin karmaşıklığını anlamanın, insan doğasını anlamakla bağlantılı olduğunu vurgular.

Yukarıda da bahsedildiği gibi doğa durumunun en başında tek başına yaşayan insan konuşmayı bilmemektedir. Yalnızca Rousseau’nun ‘tabiatın çılgılığı’ adını verdiği haykırıslara sahiplerdir. Tabiatın çılgılığı evrensel bir dildir (Altınörs, 2012:4). Bu çılgılıkları Rousseau, basit seslerden oluşur şeklinde tanımlamaktadır; sadece eklemelenmemiş seslerdir (Rousseau, 2020:13). Elbette bu dil toplumsal düzen

öncesine ait olduğu için Rousseau bu evrensel dilin insanların diğer insanlarla olan ilişkilerine bağlı olmadığını, dolayısıyla tamamen içgüdüsel olduğunu düşünmektedir. Oysa Herder için dil olmadan akıldan bahsetmek de mümkün değildir çünkü sembolik olmayan düşünce diye bir şeyi kabul etmemektedir (Spencer, 2012:36). Dolayısıyla dil öncesi bir dönemden bahsedebilmek için akıl öncesi bir dönemden de bahsedebiliyor olmamız gerekmektedir, ancak böyle bir şey mümkün değildir. Dil gibi aklın da doğa durumunun başında var olmadığını söylemek bizlere dilin kökenine dair çıkan sorulardan çok daha karmaşık ve büyük sorunlar yaratacaktır. Bu sefer yalnızca dilin nasıl icat edildiği sorusuyla değil, aklın ne zaman var olduğu sorusuyla da karşı karşıya kalınmaktadır. Dolayısıyla Herder akıl ve dil arasındaki bağlantı üzerinde durarak, dilin de tıpkı akıl gibi insanın özüne ait, tamamen doğal bir şey olduğu sonucuna varmıştır.

Tabiatın çılgılığı konusunda Herder Rousseau'ya bir eleştiri getirmektedir. Herder, dili oluşturan şeyin bir çılgılık olamayacağını, bunun yalnızca bir taklit ile açıklanamayacağını ifade etmiştir. Ruh, taklit etme ilkesine sahip değildir (Herder, 2012:89). Taklit etmek yalnızca bir amaca yönelik olarak kullanılabilir, avlanmayı öğrenmek için avcı hayvanları izlemek bir amaç olarak kendini gösterebilir. Ancak dil edimi için böyle bir taklit durumu söz konusu değildir. Oysa Herder için ruh, insanın yalnızca insan olabilmesi için dili icat etmiştir. Ruha verdiği konum ile beraber Herder, Tanrı'yı dilin kökeni probleminde önemli bir konuma yerleştirmiştir (Spencer, 2012:27). Dil yaratma yetisini insanın yaratılışına ait olan bir özellik olarak görmüştür. Herder elbette dilin icadı ile ilgili olarak doğayı tamamen görmezden gelmemektedir. Doğayı 'insanın dil öğretmeni ve ilham perisi' olarak tanımlamaktadır (Herder, 2012:98). Herder'in Tanrı'yı dilin kökeninin tek nedeni olarak göstermek yerine, asıl nedeni insan doğasının özüne vermiş olmasının bir diğer avantajı Tanrı'yı kusursuz konumunda tutmaya devam etmek istemesidir. Zira bütün diller kendi içlerinde bir takım düzensizliklere, kusurlu yapılara sahiptir. Aynı anlamı taşıyan farklı kelimeler ya da dilin genel gramer yapısına uymayan istisna örnekler vardır. Dilin kökenini tamamen Tanrı'ya bağlamak ise bu kusurlu yapıları açıklamayı Herder için imkânsız kılacaktır, dolayısıyla bunu insanın doğasına bağlamak Herder'in felsefesine çok daha uygundur. Ancak yine de Rousseau bu noktada Herder'e kıyasla daha akılcı, doğalcı ve metafizikten uzak bir konumdadır.

Taklit etmek doğal bir dürtüdür, Herder bu dürtünün yalnızca insanlarda değil, insan benzeri diğer hayvanlarda da var olduğunu düşünmüştür. Bu taklit etme

durumu, doğa durumunda var olan, günümüz insanının dili öncesi insanların önemli bir özelliğidir. Doğada yaşayan insanlar taklitlerle, jest ve mimiklerle, danslarla konuşma yetisine sahip olmadan birbirleriyle bir şekilde iletişim kurabilmişlerdir (Herder, 2020:292). Bu sayede insanların dili kullanabilme alanları açılmıştır, bu yetileri gelişmeye başlamıştır. Ancak bu dil öncesi dönem Rousseau'nun bahsettiği gibi bir durum değildir. Rousseau'da dil tamamen yokken, Herder için böyle bir yokluktan bahsedilemez.

Rousseau insanların hayvanları taklit ederek kendilerine içgüdüler yarattıklarını iddia etmesini Herder yalnızca dil konusunda reddetmektedir. Onun dışında insanların hayvanlardan hiçbir şekilde etkilenmediklerine dair bir şey söylemez. Aksine, insanların hayvanlardan çok şey öğrendiklerini kabul etmektedir (Herder, 2020:260). Hayvanları incelemişler, yaptıkları silahları, giydikleri kıyafetleri ya da kendilerini süslemelerini hep diğer hayvanlardan öğrenmişlerdir. Herder aynı bölümün sonunda insanların diğer hayvanları yalnızca taklit ettiklerini değil aynı zamanda onları evcilleştirmeye çalıştıklarını, kendi işlerinde kullanmak için başkalaştırdıklarını da dile getirmektedir.

Rousseau da Herder de dil edinme yetisinin organlarla bir alakası olmadığını düşünmektedirler. Hayvanda da insanda olduğu gibi dil için gerekli olan her organ varken, yine de insanın geliştirdiği dile benzer bir şeye yaklaşamamıştır bile (Altınörs, 2010:201). İnsanların ağız, dil ya da gırtlak yapılarının dil yetisine sahip olmalarında öncül bir etkisi yoktur. Dil tamamen insanın kendisine özgü bir yetidir. Haliyle bu yetiye sahip olan tek canlılar olarak insanlar, toplumsal düzene de sahip olacak olan tek canlılardır.

3.ROUSSEAU’NUN VE HERDER’İN TOPLUM VE SİYASET ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ

Rousseau’nun doğa durumunu ve doğa insanını nasıl ele aldığını ve dilin bu bağlamdaki yolculuğunu detaylı bir şekilde belirtmiştik. Rousseau, insan doğasına dair benzersiz bir perspektif sunar ve bu bakış açısı, toplumsal düzenin evrimini anlamamıza ışık tutar. Onun felsefesinde, insan doğasının temelinde iyilik ve masumiyet yatar. Doğa insanı, diğer insanlarla etkileşime geçmediği, toplumsal normların olmadığı saf bir durumda bulunur. Doğa insanı diğer insanlarla bir araya geldiği o sürece geçtikten sonra insanlık duygusu ancak anlamlı bir hale gelebilir. Bir bütün içinde bir arada yaşamaya başlayan insanlar birbirlerine duydukları yakınlaşma olmadan bunu yapamazdı. Bu kolektif yaşam tarzı bizim siyaset felsefesine atacağımız adımın başladığı noktadır.

Rousseau'nun insan doğasına dair iyimser bakış açısı, toplumsal kurumların insanları bozduğu düşüncesiyle karşılaşır. Rousseau insanların doğuştan iyi olduğuna inanmaktadır. İnsanları bozan etmenler toplumsal kurumlardır. Onun için, özel mülkiyet ve toplumsal eşitsizlik insanların bozulmalarının temel nedenidir. Rousseau'nun önemli bir kavramı olan "genel irade" toplumun en iyi çıkarlarını temsil eden bir kavramdır. "...Toplum sözleşmesi şöyle özetlenebilir: Her birimiz bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünü bölünmez bir parçası kabul ederiz." (Rousseau, 1987:26). Her birey, bu genel iradeye tabi olmalıdır çünkü Rousseau'ya göre toplumun içindeki her birey, genel iradenin bir yansımasıdır. Toplumun en iyi çıkarlarını temsil eden bu genel irade, bireylerin içsel iyiliğini koruma ve toplumsal düzeni sağlama amacına hizmet eder. Rousseau'nun doğa durumu ve insan anlayışı, toplumsal düzenin evrimini anlamak için temel bir zemin oluşturur. Onun perspektifi, insan doğasının temelde iyilik ve masumiyetle şekillendiği, ancak toplumsal yapıların bu doğal iyiliği bozduğu düşüncesini vurgular.

Artık sosyal yaşama girmeleriyle birlikte insanlar yalnızca karınlarını doyurmak ya da korunaklı bir yuva gibi ihtiyaçların dışına çıkmaya başlar. Başka standartların arayışına giren insanlar artık doğadan olduğu kadar kültürden de parçalar taşır hale gelirler (Barnard, 1983:237). Doğa ve kültür iç içe geçmeye başlamıştır. Rousseau bu noktada yasa koyucunun devreye girişini Herder gibi var olan kültürün içerisinde çıkan bir şey olarak tasarlamaz; Rousseau'ya göre yasa koyucu dışsal bir

karizmatik güçtür. Rousseau'nun bakış açısına göre, doğa ve kültür arasındaki bu geçiş, insanları sadece biyolojik ihtiyaçlarını karşılamaktan çıkarır. Artık insanlar, sosyal normlar, değerler ve kurallar arayışına girmişlerdir. Barnard'ın ifadesiyle, insanlar doğadan ve kültürden parçalar taşır hale gelirler. Bu durum, insanın evrimsel sürecinin bir aşaması olarak değil, aynı zamanda toplumsal düzenin ve normların şekillenmeye başladığı bir dönemeç olarak da kabul edilir. Rousseau'nun perspektifi, insanın doğadan kültüre geçişini, toplumsal düzenin nasıl oluştuğunu ve yasa koyucunun rolünü anlamak için önemli bir çerçeve sunar. İnsanların içsel arayışları, normlar ve değerlerle bulunduğu bu süreç, Rousseau'nun felsefesinde doğa ve kültür arasındaki etkileşimi anlamak adına kritik bir noktadır.

Rousseau siyasi bir ulus yaratmak için doğa, kültür ve tarihten bağımsız hareket edilemeyeceğini düşünmekteydi (Barnard, 1983:239). Ulusların sahip olduğu geleneklerin bütününe oluşturduğu kimlik olmadan insanlar siyasi bir yapının içerisinde toplanmayacaklardır. Rousseau'ya göre, ulusal birlik oluşturmak için doğadan, kültürden ve tarihten ayrı düşünmek mümkün değildir. Ulusların sahip olduğu geleneklerin, normların ve değerlerin bütünü, bir ulusun kimliğini şekillendirir. Gerçek bir kamuoyu olmadan siyasi bir yapı kurulamaz. Bu ulusal birlik yaratıldıktan sonra vatandaşların yurttaşlık bilinci sürekli beslenmelidir. Devlet ve toplum kavramları Rousseau'da bütünleşmiş bir şekilde karşımıza çıkmaktadır; siyasi bir kültür oluşturmayı amaçlamaktadır. Herder, Rousseau'ya karşılık olarak bir ulusun kolektif bilince ulaşmasının yolunun sadece kültürel bağlardan ziyade ortak duygulardan ve anlamlardan çıkacağını vurgulamıştır. Ona göre, kültürel bağlar yalnızca dil, gelenekler ve tarihle sınırlı değildir; ortak bir ruh hali, duygusal bağlar ve anlam paylaşımı da ulusal kimliğin oluşumunda kritik rol oynar. Herder, kültürel çeşitliliği ve duygusal zenginliği vurgulayarak, ulusların anlam ve kimliklerini daha organik bir şekilde inşa etmeyi amaçlar. Rousseau ve Herder, ulusların oluşumu ve kimlik inşası konusunda benzersiz ancak birbirini tamamlayan perspektiflere sahiptir. Rousseau, doğa, kültür ve tarihin birleşimini vurgulayarak siyasi bir kültür oluşturmayı amaçlarken, Herder, kültürel bağların ötesinde duygusal bir birlikteliğin önemine işaret eder. İki filozofun bakış açıları, ulusal kimliğin karmaşıklığını ve zenginliğini anlamak için birbirini tamamlayan unsurları sunar.

Doğa durumundaki insanın toplumsal hayata geçişle birlikte yeni özellikler kazanması gerektiğini yukarıda daha detaylı bir şekilde ele almıştık. Artık diğer insanlarla bir arada yaşayan insan başkalarına yardım etme isteği duyacaktır. Ancak bu

istek özgeci değildir, özünde yine insanların kendi çıkarı yatmaktadır. Bir şekilde kendisi ihtiyaç duyduğunda ona el uzatacak başka insanların varlığını garantiye alma çabası olarak da yorumlanabilmektedir. Her insan kendi çıkarını koruyamadığında ise devreye toplum sözleşmesi girecektir.

Doğa durumu ve sonrasında topluma geçiş sürecinde toplum sözleşmesi, Rousseau için en mantıklı yol gibi gözükmektedir. Kurgulanan bu durumda insanların yeterli motivasyonu mevcuttur. Eğer sahip olunan haklar herkese (genel iradeye) verilirse aslında hiç kimseye verilmemiş olmaktadır (Trachtenberg, 2003:5). Rousseau'nun düşüncesi, bireylerin haklarını genel iradeye (toplumun ortak iradesine) vermesi gerektiği yönündedir. Bu, bireylerin özgürlüklerini birleştirerek daha güçlü bir toplum oluşturmalarını amaçlar. Zira genel irade daima kamusal yarara yönelik olacaktır ve bu olabilecek en genel faydayı sağlayacaktır (Rousseau, 1987:39). Ancak paradoksal bir şekilde, hakların herkese verildiği durumda, aslında hiç kimseye hak verilmemiş olacaktır. Bu durum, bireylerin haklarını korumanın ve adaleti sağlamanın önemini vurgular. Yani insanlar toplumsal sözleşme altında toplandıktan sonra, öncesinde sahip oldukları özgürlüklerden yoksun kalmayacaktır. Çıkarları artık bir sözleşme tarafından korunacaktır; böylece güçlünün güçsüz üzerinde baskısı kalmayacaktır. Doğa durumunda var olan içgüdüler yerini toplumsal hayatın içinde kendini gösterecek olan adalet ve hak gibi kavramlara bırakacaktır. Rousseau'nun toplum sözleşmesi teorisi, insanın toplumsal evrimini anlamak ve daha adil bir toplum oluşturmak için önemli bir çerçeve sunar. Bu sözleşme, bireyler arasında dayanışma ve işbirliğini teşvik ederek, insanların doğal durumlarında var olan zorluklara karşı bir çözüm sunar. Hakların korunması ve adaletin sağlanması, toplumun daha sürdürülebilir ve dengeli bir yapıya evrilmesini sağlar.

Herder'in çıkış noktası da Rousseau ile aynıdır; doğa durumunda yaşayan insan artık daha kalabalık gruplarla ilişki içerisine girince toplumsal bağ oluşur. Ancak Herder'in Rousseau'dan ayrıldığı bir durum vardır; Herder insanı ailenin içerisinden başlatır.

“İnsanın doğal durumu, toplumun doğal durumudur. Çünkü o, toplum içinde doğar ve yetişir. Güzel gençliği, onu topluma yönlendiriyor. Baba, çocuk, kardeş, sevgili, dost hami gibi sözcükler, insanoğlunun en sevdiği ve ona en tatlı gelen adlar olup, doğal hakkın, kadim her insan topluluğundaki bağlarıdır. Onlarla, insanlar arasında soyumuzun onsuz varlığını sürdüremediği ilk yönetim biçimi olan aile düzeni, doğanın koyduğu ve bizzat kendisine de bağlayan yasalara dayalı olarak kurulmuş oluyor. Bunlara ‘doğal yönetimlerin ilk derecesi’ diyebiliriz ve bu derece, her zaman en yüksek ve en önemli derece olarak kalacaktır.” (Herder, 2020:306)

Herder, insanın toplumsal ilişkilerini ailenin içerisinde başlatır. Aile, ona göre, insanlar arasında toplumun onsu varlığını sürdüremediği ilk yönetim biçimidir. Aile düzeni, doğanın koyduğu ve bizzat kendisine de bağlayan yasalara dayalı olarak kurulmuştur. Bu bağlar, insanın doğal hakkının temelini oluşturur ve bu bağlar, "doğal yönetimlerin ilk derecesi" olarak adlandırılabilir. Herder'in bu düşünceleri, insanın doğal olarak toplumsal bir varlık olduğunu ve toplumsal bağların ailede başladığını vurgular. Ailenin, soyun devamlılığını sağlamak ve insanın temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla doğal bir düzen oluşturduğu düşüncesi, Herder'in toplumsal evrim anlayışının merkezine yerleşir. Herder'in vurguladığı gibi, bu "ilk derece" yönetimi her zaman en yüksek ve en önemli derecedir. Aile, bireyin ilk toplumsal deneyimini sunar ve insanın karakterinin, değerlerinin ve toplumsal kimliğinin temelini oluşturur. Bu bağlamda, Herder'in düşünceleri, toplumsal düzenin temelini oluşturan aile kurumunun önemini vurgular. Aile, doğal yönetimlerin ilk ve en önemli derecesidir, ve bu düzen, insanın toplumsal evriminde temel bir rol oynar. Herder'in perspektifi, insanın toplumsal ilişkilerini daha derinlemesine anlamamızı ve bu ilişkilerin ailenin içinde nasıl şekillendiğini anlamamıza rehberlik eder. Doğal yönetimin ikinci derecesi ise, aile yönetiminin yetersiz kaldığı, ortak bir amaç çevresinde tıpkı bütün diğer hayvanlarda olduğu gibi önder bir kişinin seçilmesi ile gerçekleşir.

Herder kültürleri evrimsel bir süreç olarak ele alıp değerlendirmektedir. Kültürel çeşitliliğin insanların ortak mirası olduğunu savunur. Her milletin kendine özgü bir karaktere ve tarihî bir derinliğe sahip olduğunu düşünür. Her dil, bir milletin kültürünü ve dünya görüşünü yansıtır. Bu çeşitlilik, insanların dünya üzerindeki farklılıklarını zenginleştirir ve insanlığın genel gelişimine katkıda bulunur. Herder, kültürün ve dilin, bir milletin ruhunu ve özünü oluşturduğuna inanır. Bu nedenle, ulusal kimliğin ve kültürün korunması, insanların geçmişleriyle olan bağlarını sürdürebilmeleri açısından hayati bir öneme sahiptir. Tıpkı Rousseau gibi o da tarihsel bir bakış açısıyla inceleme yapmaktadır. Her bir toplumun kültürü tarihsel süreçler içerisinde kendi özgün yolunu çizerek gelişmektedir. Herder, kültürel çeşitliliğin, insanlığın evrensel değerleri arasında yer aldığını savunur. Bu çeşitlilik, insanların farklı bakış açıları, sanatsal ifadeler ve bilgi birikimleri aracılığıyla birbirlerinden öğrenmelerini ve etkileşimde bulunmalarını sağlar. Farklı kültürler arasındaki

etkileşim, insanların hoşgörüyü geliştirmelerine ve dünya üzerinde daha sağlam bir birlik duygusu oluşturmalarına katkıda bulunur.

İnsan, toplumun içine doğar. Herder insanı hiçbir zaman doğada tek başına yaşayan bir varlık olarak ele almamıştır. Ona göre, sadece anne ve babanın duygudaşlığı sayesinde doğan her çocuk bir ailenin içerisine doğmaktadır. Ancak Herder bu duygudaşlık durumunu sınırlı ve organik bir şekilde ele almıştır, kapsamlı değildir. Bu duygudaşlığın insanlara yaptığı rehberlik yeterli olmadığı için iki farklı kural belirlemiştir, adalet ve hakikat (Herder, 2020:143). Bu iki kural bize çok basit ancak oldukça etkili olan bir ilkeyi verecektir, ‘kendine yapılmasını istemediğin şeyi, sen de başkalarına yapma’ (Herder, 2020:143). Bu ilke insanlara o kadar derinden işlemiştir ki, buna sahip olmayan insan yoktur; insanlara bir rehberlik sunar ve toplumsal ilişkilerde dürüstlük, saygı ve adalete dayalı bir düzen oluşturur. Herder’in bu ilkesi, insanların içsel bir dürtüyle sahip oldukları bir değeri ifade eder. Herkesin anlayabileceği, basit ve evrensel bir prensiptir. İnsanlar, bu ilkeye sahip olmaksızın yaşayamazlar; çünkü bu ilke, toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan bir etik normu ifade eder. Bu ilkenin derinden işlediği düşünülmelidir. Herder’e göre, bu ilkeye sahip olmayan insan yoktur. Bu, insanların toplum içinde doğası gereği taşıdıkları bir değerdir. Adalet ve hakikat, Herder’in perspektifinde, insanın toplum içindeki varlığını düzenleyen ve insanların birbirleriyle etkileşimini adil ve doğru bir temelde sürdüren evrensel ilkelere işaret eder. Herder’in düşünceleri, insanın toplum içinde doğuşunu ve toplumsal ilişkilerini düzenleyen temel ilkeleri vurgular. Adalet ve hakikat, sadece bireyin içinde değil, aynı zamanda toplumun genel yapısında da işlev gören evrensel değerlerdir. Herder’in basit ancak etkili ilkesi, insanların birbirleriyle sağlıklı, adil ve anlayışlı bir şekilde etkileşimde bulunmalarını sağlamak için evrensel bir rehberlik sunar.

Sonuç olarak, Rousseau ve Herder, toplumsal düzen, kültür ve insan doğası konularında önemli düşünsel katkılarda bulunmuşlardır. Rousseau, toplumsal sözleşme ve genel irade gibi kavramlarla bireyin toplumla ilişkisini ele alırken, Herder kültürel çeşitliliği vurgulayarak milletlerin kendi benzersiz değerlerine odaklanır. Rousseau’nun toplumsal sözleşme teorisi bireyin toplumla ilişkisini düzenlerken, Herder kültürel çeşitliliğin insanlık için taşıdığı değeri vurgular. İki filozof da insan doğası ve toplumun düzeni konularında düşünsel katkılarını sunmuş olsalar da, farklı perspektifleriyle bu konulara yaklaşmışlardır. Rousseau ve Herder, toplumsal düzen, kültür ve insan doğası konularında zengin düşünce mirasları bırakmış, bu düşünceler

günümüzde hala güçlü bir etki taşımaktadır. İkisinin yaklaşımları, insanın toplumla olan ilişkisini ve kültürel çeşitliliğin önemini anlamamıza yardımcı olurken, aynı zamanda farklı düşünsel zeminlerden bu konulara bakmanın zenginliğini gösterir.

3.1.Birlikte Yaşamının Olanacağı: Toplum Sözleşmesi ve Millet Olmak

Herder için sıklıkla ‘Alman Rousseau’ ismini kullanan yorumcular bulunmaktadır. İki düşünürün de ortak noktada bulunduğu konu sayısı epey fazladır, bunlardan biri de siyaset alanıdır. Tıpkı diğer başlıklarda olduğu gibi ayrı düştikleri önemli detaylar bulunsada Herder’i ‘Alman Rousseau’ olarak anmak, genel pencereden bakınca mümkün gözükmemektedir. Rousseau'nun Fransız Devrimi'nin önemli teorisyeni olarak bilinmesiyle birlikte, Herder'in de Alman düşünce tarihinde benzer bir etki bıraktığı görülmektedir. İki düşünür arasında ortak noktaların bulunması, onları sadece kendi ülkelerinin düşünce geleneğinin ötesinde evrensel bir etki yaratmış düşünürler olarak konumlandırır. Rousseau ve Herder'in siyaset teorilerinin ortak noktalarının başında, toplum ve birey arasındaki ilişkinin önemli bir vurgusu gelir. Her iki düşünür de insanın doğal durumu üzerine düşünerek, toplumun bireyin özgürlüğüne ve benliğine nasıl etki ettiğini anlamaya çalışırlar. Herder, insanın toplum içinde doğduğu ve kültürünün bu bağlamda şekillendiği düşüncesini Rousseau'nun doğa durumu anlayışına benzeten bir perspektife sahiptir. Bunun yanında, Rousseau ve Herder'in düşünceleri, bireyin toplumla olan ilişkisini anlamak adına duygusal ve kültürel bağlara önem verir. Herder, kültürel çeşitlilik ve milli karakter vurgusuyla, her milletin kendine özgü bir kültürü olduğunu savunur. Rousseau ise toplumsal sözleşme teorisinde, bireylerin genel iradeye uyumlu bir şekilde katkıda bulunmalarının toplumun temelini oluşturduğunu ifade eder. İki düşünür de, bireyin kendi benliğini toplum içinde nasıl bulduğu ve geliştirdiği konusunda benzer düşüncelere sahiptir. Ancak, bu ortak noktalara rağmen, Rousseau ve Herder arasında önemli ayrılıklar da bulunmaktadır. Herder, kültürel çeşitliliği vurgulayarak farklı milletlerin kendi benzersiz değerlerine odaklanırken, Rousseau genel irade kavramı etrafında bireylerin toplumla nasıl bütünleştiği konusunda daha soyut bir yaklaşım benimser. Şimdi, bütün bu konu başlıklarını tek tek inceleyelim.

Herder, kültürün ve milletin önemine sık sık vurgu yapmıştır. Ona göre, her milletin kendi benzersiz kültürü ve dilini koruması gerekmektedir. Kültür, bir milletin ruhu olarak kabul edilir ve bu kültürel çeşitliliğin korunması, insanlığın zenginliğini

arttırır. Herder'e göre, dil temelli ise, aynı dilde kök salmış ortak bir tarihsel geleneği paylaşanlar ortak bir milliyete sahiptir. Herder, milliyetçiliğin doğal olarak evrim geçirmesi gerektiğini savunur ve dilin, toplumun ortak manevi temeli olduğunu öne sürer. Dil, Herder için kültürün temel taşıdır. Her milletin kendi dilini koruması ve geliştirmesi, kültürel kimliğin sürdürülmesinde kritik bir rol oynar. Dil, bir milletin dünya görüşünü, değerlerini ve tarihini ifade etmenin ana aracıdır.

İnsanların bir araya gelip işbirliği içerisinde yaşamalarının temel sebepleri dayanışma ve güvenliktir (Herder, 2020; 313). Herder, kültürün ve milletin evrimsel bir süreç olduğuna inanır. Bir milletin tarihi, o milletin kimliğini şekillendirir ve milletin kendisini anlaması için önemli bir kaynaktır. Tarih, kültürün organik bir parçasıdır ve milletin kendisini anlaması için kılavuzluk eder. Herder, insanın toplumsal bir varlık olduğunu ve toplumun, bireyin gelişimini etkileyen temel bir faktör olduğunu savunur.

Toplum, bireyin dilini, kültürünü ve kimliğini şekillendiren bir ortamdır.

Herder'in düşünceleri, romantizmin öncülerinden kabul edilir ve özellikle 19. yüzyıl milliyetçilik hareketleri üzerinde büyük etki bırakmıştır. Herder, milliyetçiliğin erken savunucularından biridir. Her milletin kendi benzersiz milli karaktere ve tarihî geçmişe sahip olduğunu savunur. Ona göre, milletlerin kendi kimliklerini korumaları ve geliştirmeleri önemlidir. Herder, kültürleri ve milletleri kendi içinde değerlendiren bir kültürel rölativizm anlayışına sahiptir. Ona göre, her milletin kültürü kendi tarihî, coğrafi ve toplumsal bağlamında değerlendirilmelidir. Hiçbir kültür diğerinden üstün değildir; her biri kendi özgünlüğüne ve değerine sahiptir. Onun vurguladığı kültürel çeşitlilik ve milli kimlik kavramları, modern milliyetçilik düşüncesinin temelini oluşturmuştur. Herder, devlete organik bir varlık olarak bakar. Devlet, bir idari makine değil, çeşitli kesim organlarının işlediği ve işbirliği yaptığı doğal bir toplumsal çerçevedir. Hükümdarlar yoktur, çünkü Herder'e göre, varlıkları hukukun reddi olarak kabul edilir. (Wiborg, 2000:240). İyi bir hükümet Herder'e göre görünmez olmalıdır. Topluluğu bağlayan politik bağlar ne kadar nazik ve görünmezse, etkisi o kadar etkili olur. Hükümet kişisel ve fiziksel olmamalıdır, aksi takdirde topluma bir yük olur.

Romantizm, insanın iyiliğine olan inançla başlamıştır, doğaya ve doğaya yakın olana yönelik beslenen sempati bu devrin en belirleyici özelliğidir (Wilkins, 1959:664).

Romantizm, insanın iyiliğine olan inançla başlamış, doğaya ve doğaya yakın olana yönelik beslenen sempatiyle şekillenmiştir. Bu romantik ideallerin belirleyici

özelliklerinden biri, toplumun organik bir yapı olarak algılanmasıdır. Herder'in düşünce dünyası, bu Romantik ideallere derinlemesine bir bağlılık gösterir. Onun gözünde toplum, bir organik bütün olarak ele alınmalıdır. Herder'e göre, toplumun içinde bulunan bireyler, birbirleriyle olan ilişkileri ve etkileşimleri ile bir organizmanın hücreleri gibi birbirine bağlıdır. Bu organik yapının her bir unsuru, toplumun büyük resminde kendi özgün rolünü oynar ve birlikte uyum içinde çalışarak bir bütün oluştururlar. Herder, kültürler arasındaki çeşitliliği vurgulayarak, her milletin kendine özgü bir karaktere ve kültüre sahip olduğunu savunur. Bu, toplumun organik yapısının, farklı unsurların bir araya gelerek bir bütün oluşturduğu bir mozaik gibi zengin ve çeşitli olduğu anlamına gelir. Her millet, kendi tarihî süreçleri, dil ve kültürüyle bu organik yapıya özgü bir renk katmaktadır.

Herder'i kültürel milliyetçi olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır, halkların kendi içlerindeki etnik ve kültürel çeşitliliklerine özellikle önem vermektedir (Barnard, 1983:231). Rousseau ise halkın sahip olduğu ortak iradeye verdiği vurguyla siyasi bir milliyetçi olarak karşımıza çıkmaktadır. Herder'i kültürel milliyetçi ve Rousseau'yu siyasi milliyetçi olarak tanımlamak, iki düşünürün milliyetçilik anlayışındaki temel farkları ortaya koyar. Rousseau ve Herder'in ayrıldıkları noktalardan biri ulusların nasıl kurulduğuna yönelik olan sorudur. Bunun cevabı Rousseau için yasa koyucunun insanlara ortak hissetmelerine ve düşünmelerine sebep olacak olan geleneği aşılması iken; Herder için durum neredeyse tersidir. Herder, içine doğdukları kültürün içerisinde yaşayan diğer insanlarla ilişkiler kurdukça ve deneyimleri genişledikçe kendilerini yönetecek olanlar olgunlaşmaktadır (Barnard, 1989:623). Rousseau için geleneği oluşturan yasa koyucu iken, Herder için yasa koyucu geleneğin içinden gelmektedir. Buna bağlı olarak, Herder kültürel çeşitliliği büyük bir hayranlık ile ele alırken Rousseau bunun tehlikeli olduğunu düşünmektedir. Zira insanların ortak bir duyguda buluşabilmesi için bu çeşitliliğin içinde kaynayıp gitmesi gereken bir birlik durumu oluşmalıdır, çeşitlilik arttıkça bu durum zorlaşacaktır. Oysa Herder tam tersi, birliğin asıl görevlerinden birinin bu çeşitliliğin canlılığını korumak olması gerektiğini söylemiştir. Herder'in ve Rousseau'nun ulus oluşumuna yönelik farklı yaklaşımları, milliyetçilikle ilgili temel sorulara verdikleri farklı cevapları yansıtır. Rousseau, yasa koyucunun ortak bir irade oluşturması gerektiğini savunarak, milliyetin siyasi bir birlik içinde ortaya çıkmasını öne sürer. Oysa Herder, milliyetin kültürel çeşitlilikten kaynaklanan bir zenginlik olduğunu vurgular ve bu çeşitliliğin korunması gerektiğini belirtir. Rousseau ve Herder'in milliyetçilik anlayışları arasındaki bu ayrılıklar,

milliyetçiliğin farklı boyutlarına ve bu düşüncelerin nasıl bir ulus inşa etmeye yönelik olduğuna dair derinlemesine bir bakış sunar. Herder'in kültürel çeşitliliğe vurgusu ve Rousseau'nun siyasi bir birlik perspektifi, milliyetçilik düşüncesinin karmaşıklığını ve çeşitliliğini gösterir

Herder, toplumun en küçük birimi olan ve 'Volk' olarak isimlendirilen grubun, ulusal kültürün yaratıcı kaynağı olduğunu düşünmektedir (Barnard, 1983:246). Herder, ulusu geniş bir aile olarak ele alırken vurgulamak istediği nokta bir grup birliğidir. Herder ulusu kendisini oluşturan parçalardan daha büyük olmayan bir bütün olarak ele alıyordu (Barnard, 1983:247). Bütünü oluşturan bu parçalar ne kadar çeşitlilik barındırırsa, o kadar iyiydi. Herder, çeşitliliği bir zenginlik olarak görür ve ulusun gücünün, farklı grupların birbirine karşı özerk bir şekilde var olmasından kaynaklandığını savunur. Her bir grup, kendi kültürel mirasını koruyarak ve takip ettiği yola sadık kalarak ulusal bir bütünlüğü oluşturur. Her bir grup kendilerine ait olan ve takip etmek istedikleri yola ya da hedefe yönelik olarak hareket ederek, özerk bir şekilde devletin içinde var olabilmeliydi. Herder'in ulus anlayışı çoğulcu ve bütünleştiricidir. Öte yandan, Rousseau'nun ulus anlayışı farklıdır. Rousseau, ulusun bir bütün olarak düşünülmesini ve bu bütünlüğün ortak bir irade etrafında oluşmasını savunur. Ona göre, ulus içindeki büyük farklılıklar ve çeşitlilikler bir tehdit oluşturur. Rousseau'nun düşüncesinde, yasa koyucu tarafından belirlenen ortak bir irade, ulusun temelini oluşturmali ve bu iradeye uyum sağlanmalıdır. Farklı grupların özerkliği, Rousseau'ya göre, ulusal birliği tehlikeye atar. Rousseau ulusun içinde var olan büyük farklılıkları ve çeşitlilikleri bir tehdit olarak görürken Herder bu çeşitliliklere devletin içinde bir alan açma niyetindedir. Herder'in ve Rousseau'nun ulus anlayışları arasındaki bu fark, çoğulculuk ve birlik ideallerinde yatmaktadır. Herder, ulusun çeşitliliğini ve kültürel zenginliğini vurgularken, Rousseau ortak bir irade etrafında birleşmenin gerekliliğine odaklanır. Herder, çeşitliliklere değer verir ve devletin içinde bu çeşitliliklere yer açılması gerektiğini savunurken, Rousseau, ortak bir irade etrafında bir araya gelmenin önemini vurgular. Herder'in çoğulcu ve bütünleştirici ulus anlayışı ile Rousseau'nun ortak irade etrafında birleştirici perspektifi, ulusal kimlik ve birlik kavramlarına ilişkin derinlemesine farklılıkları yansıtmaktadır. Bu düşünürlerin bakış açıları, ulusun nasıl şekillenmesi gerektiği konusunda kritik sorulara verdikleri farklı yanıtları yansıtır.

Herder devletin gücü tekelinde toplamasına ve emperyalizme karşı bir duruş sergilemekteydi. Herder için merkezileşmiş güç hangi şartta olursa olsun kabul

edilebilir değildir. Vatandaşlar ister bireysel ister gruplar halinde, merkezileşmiş bir güçten bağımsız olarak işbirliği içerisinde olmalıdır (Hallberg, 1999:294). Böylece hem kültürel çeşitliliğin önü kesilmeyecek hem de azınlık gruplar kendilerini temsil edecek alanı rahatlıkla bulacaktır. Herder'in en önemli yapı taşı, insan doğasının çeşitliliğini sürekli vurgulamasıdır. Herder'in eleştirisi, devletin gücünün bireylerin ve toplumların özgürlüğünü sınırlayabileceği endişesinden kaynaklanır. Ona göre, devletin merkeziyetçi bir yapıya sahip olması, bireylerin kendi kültürel ifadelerini bulmalarını ve geliştirmelerini zorlaştırabilir. Merkeziyetçi bir devlet, genellikle tek bir kültürü veya ideolojiyi benimseme eğilimindedir, bu da kültürel çeşitliliği bastırabilir ve farklılıkları ortadan kaldırabilir. Ona göre, her birey kendi benzersiz kimliğine ve kültürel bağlamına sahiptir. Bu çeşitlilik, toplumun zenginliğini oluşturur ve bu zenginlik, merkeziyetçi bir devletin baskıcı gücü altında kaybolabilir. Herder'in merkeziyetçi devletlere karşı duruşu, bireylerin ve toplumların kültürel çeşitliliklerini koruma ve geliştirmelerine odaklanır. Onun perspektifi, devletin gücünün baskı ve kontrolü değil, özgürlük ve işbirliği üzerine inşa edilmesi gerektiğini vurgular. Herder'e göre, kültürel zenginlik ve insan doğasının çeşitliliği ancak bu şekilde sürdürülebilir ve korunabilir.

Herder, kültürü organik bir varlık olarak görür. Ona göre, kültür bir toplumun kolektif ruhunu ve karakterini yansıtan dinamik bir süreçtir. Her milletin kendi kültürü, dil, gelenekler ve sanatıyla bir bütündür. Bu kültürel bütünlük, toplumun tarihî süreç içinde evrim geçirmesine bağlı olarak şekillenir. Dil, Herder için kültürün temel taşıdır. Her milletin kendi dilini koruması ve geliştirmesi, kültürel kimliğin sürdürülmesinde kritik bir rol oynar. Her dil, o dilin konuşan topluluğunun dünya görüşünü, değerlerini ve tarihini içerir. Herder'e göre, dil, milletin kültürel mirasını taşıyan bir araçtır. Herder'in dilin kültürel kimlikteki önemine vurgu yapması, kültürün canlı ve evrilen bir varlık olduğu fikrini destekler. Her bir dil, kendi topluluğunun kültürel birikimini ve tarihini taşıyarak o topluluğun özgün kimliğini oluşturur. Dil, kültürü şekillendiren ve sürdüren bir güç olarak Herder'in organik kültür anlayışının temelini oluşturur. Herder'in kültürü organik bir varlık olarak gören ve dilin kültürel kimlikteki merkezi rolünü vurgulayan görüşleri, kültür ve dil arasındaki ayrılmaz bağı anlamamıza yardımcı olur.

Dil, bir milletin geçmişi, değerleri ve dünya görüşünü içeren kültürel mirası taşıyan önemli bir araç olarak, kültürün evriminde ve sürdürülmesinde kilit bir rol oynar.

Herder, insanın toplumsal bir varlık olduğunu ve toplumun, bireyin gelişimini etkileyen temel bir faktör olduğunu savunur. İnsanın kültürel bağlamı, onun dünya görüşünü ve kimliğini şekillendirir. Herder'in kültür ve tarih anlayışı, romantizmin temel prensiplerinden birini oluşturur. Onun vurguladığı kültürel çeşitlilik ve milletlerin özgün kimlikleri, modern kültürel teorilerin ve etnik çalışmaların temelini atmıştır. Ona göre, insan sadece bireysel olarak değil, aynı zamanda toplumsal bir varlık olarak da var olur. İnsanın gelişimi, kültürel çevresiyle etkileşim içinde olmasına bağlıdır ve bu etkileşim, toplumun ve kültürün bir ürünüdür.

Herder'den farklı olarak toplumsal düzen Rousseau için doğadan gelen, doğal bir yapı değildir; yapay bir sözleşmeye dayanmaktadır (Rousseau, 1987:14). Ona göre, toplumun temeli, bireylerin kamusal yarar etrafında bir araya gelmiş olmalarına dayanır ve bu birliktelik politik bir bütünlüğü ifade eder. Rousseau'nun perspektifinde, toplum sadece bir kalabalık değildir; aksine, politik bir bütün olarak, kamusal bir yarar çerçevesinde bir araya gelmiş bir topluluktur. Bir kalabalık grupla toplumu birbirinden ayıran şey, toplumun kamusal bir yarar çevresinde, politik bir bütün olarak bir araya gelmiş olmasıdır. Herhangi bir kalabalığı yönetmek köle efendi ilişkisinden ibaret olacaktır (Rousseau, 1987:21). Onun gözünde, toplum bir bütünlüktür, herkesin ortak bir yararı etrafında birleşmiş ve politik bir düzen oluşturmuştur. Yalnızca birinin efendiliği altında toplanmış kalabalık bir köleler topluluğu haline geleceklerdir. Toplum bundan daha fazlasıdır, herkesin ortak yararı çevresinde toplanılmıştır ve bir bütünlük söz konusudur.

Rousseau'nun siyaset felsefesinin temel taşı, insan doğası ve toplumsal sözleşme kavramlarıdır. Rousseau, insanların doğal durumda özgür ve eşit olduğunu savunur. Ancak, toplumda yaşamak zorunda kaldıklarında, insanlar arasında adaletsizlikler ortaya çıkar. Bu nedenle, insanlar toplumsal sözleşme yaparak bir araya gelirler ve bir toplumsal düzen oluştururlar. Rousseau'nun toplumsal düzen anlayışı, bireylerin kamusal yarar etrafında birleştiği ve politik bir bütünlük oluşturduğu bir perspektife dayanır. Doğadan gelen özgürlüğün ve eşitliğin sürdürülmesi için toplumsal sözleşme yapılması, Rousseau'nun insan doğası ve toplum arasındaki dengeyi kurma çabalarının bir ifadesidir. Sonuç olarak, Rousseau'nun görüşü, toplumsal düzenin yapay temeller üzerine inşa edildiği ve bireylerin ortak bir yarar etrafında bir araya gelmesiyle gerçekleştiği bir siyasi organizasyonu vurgular.

Rousseau'ya göre, özel mülkiyet ve özel çıkarlar insan topluluklarını bozan unsurlardır. Toplumsal sözleşme ile bireyler genel iradeyi oluştururlar, ancak özel

mülkiyet ve bireysel çıkarlar ortaya çıkınca bu genel irade bozulur ve adaletsizlikler başlar. Rousseau, özel mülkiyetin ve toplumsal eşitsizliğin kaynaklarına odaklanarak, bu unsurların insanların özgürlüğünü ve eşitliğini tehdit ettiğini savunur. Ona göre, toplumsal düzenin temel hedefi, herkesin eşit haklara sahip olduğu bir toplumun oluşturulmasıdır. Rousseau'ya göre, toplumsal sözleşme ile oluşturulan iktidar, genel iradeyi temsil etmekle yükümlüdür. İktidarın temeli, toplumun genel çıkarlarını korumak ve adaleti sağlamak olmalıdır. İktidarın meşruiyeti, genel iradeye dayanmalıdır, aksi halde tiranlığa yol açabilir. Rousseau'nun siyaset felsefesi, bireyin özgürlüğünü ve eşitliğini vurgulayan, toplumsal düzenin adalet ve genel irade prensiplerine dayanan önemli bir teoridir. Bu düşünceleri, sonraki çağlarda birçok devrimci hareket ve siyasi düşünce akımı üzerinde etkili olmuştur.

Rousseau'nun yaratmaya çalıştığı toplum için bir önceliği vardı; insanlar diğer insanlarla birlikte olduğu halde hala kendi kendine hareket edebilsin ve iradesini genel iradeye teslim etmiş olmasına rağmen özgürlüğünden bir şey eksilmesin. Rousseau'nun toplumu, insanların bir araya gelerek genel irade etrafında birleştikleri bir yapıdır; ancak bu birleşme, bireyin kendi iradesini genel iradeye teslim ettiği halde özgürlüğünden bir şey eksilmesine neden olmamalıdır. Rousseau'nun önceliği, toplumu kurarken bireyin özgürlüğünü korumak ve genel irade ile uyumlu bir denge oluşturmaktır. Ona göre, toplumsal sözleşme ile insanlar, kendi çıkarlarına zarar vermeden bir araya gelir ve genel iradeyi oluşturur. Ancak, bu birleşme süreci, bireyin özgürlüğünü sınırlamamalıdır. Rousseau'nun önerdiği toplum modelinde, bireyin genel iradeye teslim olması, sadece bireyin kendi çıkarlarını değil, toplumun genel çıkarlarını da temsil eder. Bu, bireyin toplum içinde bir parçası olmasının ve genel iradeyi benimsemenin bir gerekliliğidir. Ancak, bu süreçte bireyin özgürlüğü korunmalıdır. Birey, genel iradeye tabi olurken kendi özgür iradesini kaybetmemeli, aksine genel iradeye katkıda bulunarak özgürlüğünü güçlendirmelidir.

Bir kez topluluk kurulduktan sonra her bir üye kendini bütüne verecektir. Böylece herhangi birinin kendi çıkarı doğrultusunda diğerlerine zarar verecek yeri kalmayacaktır; zira kendisi de bütünün bir parçası olduğu ve bu bütünün içerisinde bulunmanın kendi çıkarına yarıyor olmasından böyle bir motivasyona sahip olmayacaktır.

“Yalnız genel istem (irade) devletin güçlerini devletin kuruluş amacına, yani herkesin iyiliğine uygun olarak yönetebilir. Çünkü, özel çıkarlar arasındaki

anlaşmazlık nasıl toplumların kurulmasını gerekli kılmışsa, aynı çıkarlar arasındaki anlaşma da bunu olanaklı kılmıştır, işte, toplumsal bağ kuran şey, bu birbirinden ayrı çıkarlar arasındaki ortak şeydir. Bütün çıkarların anlaştığı bazı noktalar olmasaydı hiçbir toplum var olmazdı, işte, toplum bu ortak çıkar açısından yönetilmelidir.” (Rousseau, 1987:35).

Toplumun temeli, bireylerin çeşitli özel çıkarları arasında bir anlaşma sağlayabilecekleri ortak noktalarda bulunur. Bu ortak noktalar, toplumsal bağın oluşmasını mümkün kılar ve toplumun dayandığı temel prensibi oluşturur. Rousseau'ya göre, bütün çıkarlar arasında bir uzlaşma olmasaydı, toplum var olamazdı. Dolayısıyla, toplumun temelini oluşturan şey, bu birbirinden farklı çıkarlar arasındaki ortak paydada yatar. Toplumı yönetmek için genel iradenin temel alınması, Rousseau'nun devlet anlayışını da etkiler. Devletin güçleri, herkesin iyiliğine uygun bir şekilde kullanılmalı ve yönetilmelidir. Bu, devletin varlık amacının, her bireyin en iyi çıkarlarını korumak olduğunu vurgular. Bireyler arasındaki anlaşmazlıkları çözebilmek ve toplumsal bir denge sağlayabilmek için genel irade devletin rehber ilkesi olmalıdır.

Kendi çıkarlarının diğer insanlarla ayrı düştüğü kişiler, çıkarlarını kendi kendilerine koruyacak güçleri olmadığında bunun kendileri yerine bir genel irade tarafından korunacak olmasını kabul edecektir. Artık bir kez o toplumsal sözleşme gerçekleştiğinde, toplumsal bağ geliştiğinde, herkesin ortak bir çıkarı olmaya devam edecektir; kendi çıkarını korumak. Genel istem daima kamusal yararı korumak için var olacaktır. Rousseau'nun perspektifinden bakıldığında, toplumun temeli genel iradedir ve bu irade, bireylerin ortak çıkarlarında birleşmelerini sağlar. Bu birleşme, toplumun varlığını sürdürebilmesi ve güçlü bir devletin oluşturulabilmesi için temel bir öneme sahiptir. Bu düşünce, bireylerin özgür iradelerini koruyarak, toplumun genel çıkarlarına hizmet etmeyi amaçlar.

Rousseau'nun kullandığı ‘genel irade’ ve ‘herkesin iradesi’ kavramları ince bir ayrıma sahiptir. Genel irade, tam anlamıyla herkesi içine alması da genel iradedir. Genel iradeyi ‘genel’ kılan nokta, herkesin iradesini temsil etmesinden ziyade herkesin yararını gözetiyor olmasından kaynaklıdır (Rousseau, 1987:42). Çoğunluk genel irade ile aynı noktada buluşsa bile azınlıkta kalanlar daima olacaktır ve bu durumda azınlığın sesini duyurması ya da genel iradeye karşı çıkması gibi bir şey söz konusu değildir (Wilkins, 1959:683). Aslında Rousseau hak ve güç kelimelerini birbiri yerine ele alıyor gibi gözükmemektedir. Azınlıklar genel iradenin karşısında tamamen güçsüz kalacaktır. Genel irade, adeta toplumun kolektif bir vicdanıdır. Ancak, herkesi tam anlamıyla içine almak yerine, çoğunluğun iradesini temsil eder. Çoğunluğun genel

iradeyle uyum içinde olması durumunda, toplum bir bütün olarak ilerleyebilir. Ancak, Rousseau'nun vurguladığı gibi, azınlıklar daima var olacaktır. Bu durum, azınlıkların genel iradeye uyum sağlamak zorunda olmalarını ve genel iradeye karşı çıkmalarının mümkün olmadığını işaret eder. Rousseau'nun genel irade kavramı, toplumsal düzenin temelini oluşturan bir ilkedir, ancak bu ilke azınlıkları genellikle güçsüz kılar. Rousseau'nun düşünceleri, demokratik değerlerle çelişse de, genel iradenin toplumsal düzenin sürdürülebilirliği için bir zorunluluk olduğunu savunur. Bu noktada, genel iradenin azınlıkların haklarını nasıl koruyabileceği ve demokratik bir denge nasıl sağlanabileceği önemli bir tartışma konusudur.

Rousseau topluma bakıldığında dikkat çekecek olan ilk şeyin güçlü olanın güçsüz olana çektiği eziyet olduğunu ifade etmektedir (Rousseau, 2003:24). Herkes kendi çıkarını korumak derindeyken bu çıkar sahibi insanlardan güçlü olanlar güçsüzlerin üzerinde bir baskı kuracaktır. İnsanların nasıl acımasızlaştığını bu noktada görmek mümkündür. Doğa durumunda ihtiyacı olan her şeye sahip olan doğa insanı toplumsal düzen içerisinde bu ihtiyaçlarını eskisi kadar kolay gideremeyecektir. İhtiyaç sayısı eskiye oranla artmaya başladıkça diğer insanlara duyduğu bağlılık da artacaktır. Böyle bir çatışma ortamı içerisinde güçlünün güçsüz üzerinde baskı kurmaya çalışması kaçınılmaz olacaktır. Bu çatışma ortamının sonunu getirecek olan şey, toplumsal sözleşmedir.

“Bir parça toprağı himayesine almış, “bu benim” diyebilen ve ona inanacak kadar saf insanlar bulmuş ilk insan, medeni toplumun gerçek kurucusudur. İnsanoğlu kaç suçtan, savaştan, cinayetten, kaç korku dolu olaydan ve talihsizlikten; kazıkları sökerek, hendekleri doldurarak ve türdeşlerine, “Bu haini sakın dinlemeyin, dünyanın nimetlerinin hepimize ait olduğunu ve toprağın ise hiç kimseye ait olmadığını aklınızdan çıkarırsanız, mahvolursunuz,” diyerek kurtarılabildi ki. Fakat olayların, oldukları gibi devam edemeyeceği noktaya çoktan gelmiş olması olasılığı büyüktür; çünkü mülk kavramı, ardıl gelişimlerle edinilmiş ve insanın zihninde birden oluşmuş olamayacak birçok öncül fikre dayanır. İnsanoğlu, doğal halin bu son noktasına gelebilmek için oldukça dikkate değer bir gelişim sergilemiş ve nesilden nesile aktarılmış ve yükseltilmiş hatırı sayılır endüstri ve bilgi seviyesine ulaşmış olmalıdır.” (Rousseau, 2003:64).

Doğada sınırsız kaynaklarla çevrili yaşayan insan ne zaman ki toplumsallık içerisine girer, işte o zaman kaynaklar insanlara yetersiz hale gelmeye başlamıştır. Güçlü olanlar güçsüzlerin hakkına saldırmış, mallar ve mülkler üzerinde hak ilan etmiştir. İnsanların çıkarları birbirleriyle çatıştıkça kargaşa artmıştır. Bir arada yaşama

geçince doğa durumunda sahip olduğu özgürlüğü kaybeden insan, genel iradeye bağlanarak özgürlüklerini geri almayı amaçlamışlardır.

Genel irade kavramı Rousseau'nun felsefesinde çok merkezi bir yerde konumlanmıştır. Toplumsal sözleşmenin gerçekleşebilmesi için insanlar buna gönüllü olmalıdır, zorunlu bir şekilde bu sözleştmeyi gerçekleştirmek mümkün değildir (Orhan, 2012, 12). Herkesi ortak bir noktada toplayan 'çıkarları korumak' bu gönüllülük için yeterli motivasyonu sağlayacaktır. Güçsüzler güçlülerin kendileri üzerinde kurduğu baskıdan kaçmayı hedeflerken güçlüler hali hazırda elinde olanı korumak için bu yolu seçecektir.

Genel iradenin sözcüsü olarak karşımıza çıkacak olan Kanun Koyucu herkesin ortak çıkarını düşünmek zorundadır. O topluluğun üyesi olan herkesin çıkacak olan kanunda söz sahibi olması gerekmektedir (Orhan, 2012:14). Böylece her bir bireyin özgürlüğü korunmaya devam edecektir ve genel iradeye kendilerini vermeleri onların zararına sonuçlanmayacaktır. Artık doğal insan olmaktan çok uzakta olan toplumsal insan, genel çıkarın korunması durumunda sağlayacağı fayda ile kişisel çıkarlarının peşine düştüğünde elde edecekleri arasında seçim yapması gerekirse; ikinciyi seçtiği takdirde karşısına herkesi alacağı için birincide kalmak zorunda kalacaktır.

Kanun koyucu, bu düzenin devamını sağlayabilmek adına herkese eşit oranda hak tanıyıp özgürlüklerini belirlemelidir. Böylece bir köle efendi ilişkisinden daha fazlasını oluşturmak mümkün olacaktır. Rousseau'nun kullandığı 'genel irade' ve 'herkesin iradesi' kavramları ince bir ayrıma sahiptir. Genel irade, tam anlamıyla herkesi içine almasa da genel iradedir. Çoğunluk genel irade ile aynı noktada buluşsa bile azınlıkta kalanlar daima olacaktır ve bu durumda azınlığın sesini duyurması ya da genel iradeye karşı çıkması gibi bir şey söz konusu değildir (Wilkins, 1959:683). Aslında Rousseau hak ve güç kelimelerini birbiri yerine ele alıyor gibi gözükmektedir. Azınlıklar genel iradenin karşısında tamamen güçsüz kalacaktır.

Toplumsal düzende oluşacak herhangi bir problemi çözme yollarından bir diğeri, bütün vatandaşları devlete bağımlı bir hale getirmekten geçmektedir (Orhan, 2012:18). Toplumsal yaşamla birlikte ihtiyaçların artışı, bu ihtiyaçların başka insanlarca sağlanmasına sebep olmuştu. Dolayısıyla insanların diğer insanlara olan muhtaçlığı artmıştı. Kanun Koruyucu insanların diğer insanlara duyduğu bağıllığı alıp kendisine çevirmelidir.

Bu noktada Rousseau'nun anladığı eşitlik, yasaların herkese uygulanması iken; özgürlük, insanların kendi iradeleri ile hareket etmelerinin mümkün olduğu, kendilerinin de onayı olan yasalar önünde eşit olmaları ile alakalıdır.

“Her yasama sisteminin amacı olması gereken genel yararın ne olduğunu araştırırsak, bunun belli başlı iki şeye, özgürlükle eşitliğe vardığını görürüz: özgürlüğe varır, çünkü her özel bağlılık, devlet bedeninden eksilmiş bir o kadar güç demektir; eşitliğe varır, çünkü eşitlik olmadan özgürlük olmaz.” (Rousseau, 2003:64).

Bu şekilde hem sosyal hem ekonomik düzen sağlanacaktır. Düzenin tehlikeye girdiği herhangi bir durumda genel irade bir denetleyici olarak da görev yapacaktır. Vatandaş eğer ihtiyaç duyulursa Kanun Koyucu tarafından belirlenmiş -elbette belirlenirken bireylerin de rızası olan- kanunlar üzerinde değiştirme hakkına sahip olacaktır.

3.2.Sözleşme ve Millet Kavramlarının Bileşenleri: Kültür ve Tarih

Her iki isim de modern kültüre karşı bir duruş sergilemiştir. Kendi dönemlerinde ve sonrasında etkili düşünürler olarak öne çıkmış, özgün bakış açıları ile modern kültüre karşı çıkarak insan doğasının temellerini sorgulamışlardır. Herder'in 'genişletilmiş benliği' Rousseau'nun da benimsediği bir benlik olarak karşımıza çıkacaktır, bu benlik kavramı her ikisinin de karşı olduğu modern kültürün doğurduğu yıkıcı sonuçlara direnebilecek olan otantik insan için temeldir (Barnard, 1989:623). Genişletilmiş benlik, Rousseau ve Herder'in benimsediği bir benlik anlayışdır ve bu anlayış, modern kültürün bireyi izole edici etkilerine karşı bir çıkış noktası olarak görülür. Herder, genişletilmiş benliği, bireyin kendi sınırlarını aşarak diğer insanlarla olan organik bağlarını keşfettiği bir kavram olarak ortaya koyar. Rousseau ise, bireyin özgün doğasını koruyarak diğerleriyle olan ilişkilerini sürdürebilmesini vurgular. Genişletilmiş benlik, diğer bütün benlikler ile ilişki içerisindedir, kurduğu bu ilişki ağları sayesinde 'ortak çıkar' hakkında bir fikir sahibi olabilmektedir.

İnsanlar arasında var olan farklılıkları anlayıp bu farklılıklara rağmen uyum sağlayabilen 'genişletilmiş benlik', ortak çıkarı tanımlayabilecek yetiye sahip olacaktır. Aynı zamanda bu benlik sayesinde herhangi bir efendiye ihtiyaç duymadan kendi hareketleri üzerinde özerk bir gücü bulunacaktır. Bu benlik kavramı, modern kültürün

yarattığı izolasyon ve bireycilikten uzaklaşmayı hedefler. İnsan, genişletilmiş benliği sayesinde diğer bireylerle içsel bir bağ kurar ve bu bağlar, ortak çıkarlar etrafında şekillenir. Herder ve Rousseau, insanların farklılıklarını anlamalarını ve bu farklılıklara rağmen uyum sağlamalarını teşvik eder. Genişletilmiş benlik, bireyin kendi çıkarlarını diğerleriyle birleştirerek ortak bir çıkar oluşturmaya olanak tanır.

Bu kavram, efendi-köle ilişkisinden bağımsız bir özerk gücü simgeler. Birey, genişletilmiş benliğiyle kendi eylemleri üzerinde özerk bir güce sahip olabilir, başkalarına bağımlı olmadan kendi değerlerini belirleyebilir. Herder ve Rousseau, bu özerk gücün, bireyin kendi içsel doğasını keşfetmesine ve modern kültürün kalıplarından sıyrılmasına olanak tanıyabileceğini savunurlar. Sonuç olarak, Rousseau ve Herder'in genişletilmiş benlik kavramı, modern kültüre karşı bir duruşun ifadesi olarak ortaya çıkar. İnsanın diğerleriyle kurduğu organik ilişkiler ve ortak çıkarlar etrafında şekillenen bu benlik anlayışı, bireyin özerkliğini ve özgünlüğünü koruma çabasını simgeler. Genişletilmiş benlik, modern kültürün izolasyonundan uzaklaşarak insanın gerçek doğasını bulmasına ve diğerleriyle uyum içinde yaşamasına olanak tanır.

Rousseau ve Herder tıpkı diğer romantikler gibi yapay olanı ve kendinden, otantik olanı ayırmak için sık sık doğaya başvurmuşlardır. Bunu yaparken amaçladıkları noktalardan biri, ilerlemenin her zaman olumlu bir anlam taşımadığı; insanların özlerine yabancılaşma ve sonunda bir çürüme ile karşılaşabilecekleridir. Her iki isim de tarihsel bir bakış açısıyla incelemelerde bulunmuş, bunu bir yöntem olarak kullanmıştır. Buna bağlı olarak kültürü de bir süreklilik meselesi şeklinde ele almışlardır. O yüzden geçmişi yeniden inşa etmeleri ve bunu yaparken atılmış olan her adımı takip etmeleri gerekmiştir.

Rousseau ve Herder için din, yurttaşlık bilinci için çok güçlü bir kaynaktır; ulusların sahip olduğu kültürel düzenin içinde olması gerektiği gibi yer aldığı bir bağlılık duygusu uyandıracaktır (Barnard, 1989:623). Dinsel törenler, mitler ya da söylemler, daha sonra ahlak başlığında detaylı bir şekilde ele alınacağı gibi, halkın eğitimi konusunda önemli bir yere sahiptir. Rousseau ve Herder'in kültür anlayışı, insanların doğayla, geçmişleriyle ve kültürleriyle olan bağlarını güçlendirmeyi amaçlar. Bu, modernleşme ve ilerleme süreçlerinin yarattığı yabancılaşmanın önüne geçmeyi ve insanların otantik özlerine daha yakın bir denge bulmalarını sağlamayı hedefler. Geçmişi inşa etmek, kültürel köklerin güçlenmesine ve insanların kendilerini daha anlamlı bir bağlamda bulmalarına katkıda bulunabilir. Rousseau ve Herder'in

perspektifi, insanın doğasına ve kültürüne uyumlu bir denge kurma çabasını yansıtarak, romantik düşüncenin temel taşlarından biridir.

Rousseau her ne kadar bir toplum sözleşmecisi olsa da kültürün siyasi alandaki etkisine çok büyük önem vermiştir; onun toplum sözleşmesi ancak kültür ile desteklendiğinde etkili sonuç verebilmektedir (Trachtenberg, 2003:1). Eğer toplumun sahip olduğu kültür işbirliği ile hareket etmeye uygun değilse insanların tutumları da bu yönde gelişecektir. Siyasi işbirliğinin mümkün olabilmesi için içinde bulunulan kültürün insanları kolektif bir şekilde hareket etmeye itici bir özelliğe sahip olması gerekmektedir. Rousseau'nun toplum sözleşmesi, bireylerin doğal durumdan çıkarak toplum içinde bir araya gelmelerini ve ortak bir irade oluşturmalarını öngörür. Ancak bu süreç, kültürün etkisi olmadan eksik kalır. Rousseau'ya göre toplumun sahip olduğu kültür, bireylerin kolektif bir şekilde hareket etmesine teşvik edici bir özelliğe sahip olmalıdır. İşbirliği ancak kültürel bir temel üzerine inşa edildiğinde etkili olabilir. Rousseau'nun bakış açısına göre, içinde bulunulan kültür, insanların tutumlarını belirler. Eğer kültür, işbirliği ve kolektif çabaya uygun bir ortam sağlamıyorsa, siyasi işbirliği mümkün olamaz. Kültür, bireylerin toplumsal normlara uyum sağlamasını ve ortak bir irade oluşturmalarını desteklemelidir. Aksi takdirde, siyasi işbirliği zayıflar ve toplum içinde uyumsuzluklar ortaya çıkar. Rousseau'nun kültürün siyasi işbirliğine etkisine vurgu yapması, onun toplum sözleşmesini sadece kurumsal bir düzen olarak değil, aynı zamanda kültürel bir olgu olarak ele almasından kaynaklanmaktadır. İnsanların bir araya gelerek ortak bir irade oluşturabilmesi, kültürün sağladığı ortak değerler ve normlar etrafında şekillenmelidir. Rousseau'nun perspektifinden bakıldığında, toplum sözleşmesi ve siyasi işbirliği, kültürün etkisiyle birleştiğinde güçlenir. Kültür, bireylerin toplumsal normlara uyum sağlamasını ve kolektif çaba içinde hareket etmelerini teşvik etmelidir. Rousseau, bu etkileşimin, insanların toplumsal düzen içinde daha adil ve sürdürülebilir bir işbirliği kurmalarına olanak tanıyacağını savunarak kültürün siyasi alandaki kilit rolünü vurgular.

Herder çoğu zaman rölativist bir ırkçı olarak ele alınmaktadır (Barnard, 2003:6). Ancak sahip olduğu fikirler etiketlenmeden önce incelenmeye değer bir karmaşıklığa sahiptir. Herder'in yaptığı araştırma insanları yalnızca biyolojik birer varlık olarak ele almaktan ibaret değildir; aynı zamanda onları birer kültürel canlılar olarak ele almış ve bu yönüyle de incelemiştir. İnsanı diğer hayvanlardan ayıran yegâne nokta, bu 'kültür' ögesidir. İnsanlar diğer hayvanların aksine kendilerini kendi içlerinde yansıtabilmektedirler (Barnard, 2003:8). Dil de, toplum da bu sayede var

olabilmiştir. İnsanlar sürekli oluş içerisinde, hiçbir zaman kendilerini tam anlamıyla gerçekleştirmiş ve yeterince gelişmiş hissetmezler, bu sayede daima daha fazlasını isterler. Onları sürekli kendilerini gerçekleştirmeye iten bu huzursuzluk duygusu insanı hayvandan ayıran niteliklerden bir diğeridir. Bu özellik, insanların daima daha fazlasını arzulamasına ve kendilerini sürekli olarak geliştirmeye yönlendirir. Herder'in bu bakış açısı, onun sadece biyolojik farklılıklara değil, aynı zamanda kültürel çeşitliliğin önemine vurgu yapmasını sağlar. Herder, her kültürün benzersiz olduğunu ve bu benzersizliğin insanın kendini ifade etme yeteneğiyle derinlemesine bağlantılı olduğunu savunur. Bu bakış açısı, rölativizmin ötesine geçerek kültürler arası anlayışın ve saygının önemini vurgular. Herder'in perspektifi, insanın biyolojik ve kültürel varlığını bir arada ele alarak, insanın benzersizliği ve sürekli gelişimi üzerine önemli bir ışık tutar. Herder insanın sadece doğal özellikleriyle değil, aynı zamanda kültürel bağlamıyla bir bütün olarak anlaşılması gerektiğini vurgular ve insanın sürekli bir evrim içinde olduğu gerçeğini ön plana çıkarır.

Herder, bütün kültürlerin bir değere sahip olduğu konusunda derin bir inanç beslemektedir. Dünyada var olan bütün kültürler kendi içlerinde sadece sağlamış olduğu çeşitlilik sebebiyle bile önemlidir. Ona göre, dünyadaki bütün kültürler kendi içlerinde benzersizlikleriyle değerlidir ve bu çeşitlilik, insanlığın zenginliğine önemli bir katkı sağlar. Herder'i kültürel rölativist olarak nitelendirmek, her kültürü kendi özgünlüğü içinde değerli kabul etme yaklaşımını ifade eder. Bu açıdan Herder'i kültürel rölativist olarak ele almak yanlış olmayacaktır. Hiçbir kültür bir diğerinden daha değerli ya da değersiz değildir; kültürler yalnızca birbirinden farklılaşırlar, bu farklılık bir değer derecesi belirtmemekle beraber çeşitliliğe bir katkı sağladığı için önemlidir. İnsanların içinde doğdukları toplumu ve o toplumun sahip olduğu kültürü seçme şansı yoktur; kim hangi topluluğun içinde doğarsa o topluluğa göre yetişecektir (Spencer, 2012:71). Dolayısıyla insanların seçimi olmayan bu mesele için herhangi bir önyargı içeren varsayımda bulunmak gereksizdir. Elbette her kültürün kendi içinde daha iyi ya da daha kötü olduğu konular olacaktır, bunları olduğu haliyle kabul etmek gerekmektedir. Herder'in perspektifi, kültürel çeşitliliği bir zenginlik kaynağı olarak görmesi ve her kültürü kendi içinde değerli kabul etmesi, günümüzde kültürel rölativitenin temel taşlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım, insanların farklı kültürel bağlamlarda büyüdüklerini ve bu çeşitliliğin insanlığın kolektif deneyimine zenginlik kattığını anlamamıza yardımcı olur.

Herder, dilin kültürel yapı içerisinde çok önemli, hatta en önemli unsur olduğunu iddia etmektedir. Bir dil, ait olduğu ulusun bütün düşünce yapısını ve karakterini ortaya koymanın en etkili yoludur. Yalnızca sahip olduğu dili incelemek bile o toplumun kültürü ve kimliği hakkında çok değerli bilgiler verecektir. Dil, yaşam ve düşünme tarzının bir damgası gibidir, kültürü somutlaştırır. Herder için dil, halkın zekasını ve karakterini gözler önüne koyan bir araçtır (Spencer, 2012:77). Halkın karakterini böyle şekillendiren dilin, kültürün de bir şekillendirici olması kaçınılmazdır. Her bir dil, içerdiği kelime dağarcığı, dilbilgisi yapısı ve ifade biçimleriyle, o toplumun tarihini, deneyimlerini ve dünya görüşünü yansıtır. Dünyayı sahip olduğumuz dil ile algılar, o dilin içerisinde şekillendiririz. Dilin kültür içerisindeki önemi göz önüne alınınca, korunması gereken yegâne unsur olarak ele alınmalıdır. Toplumu oluşturan halkın kimliği dil ile ayrılmaz bir ilişki içerisinde. Herder'in dil anlayışı, dilin bir milletin karakterini şekillendiren bir araç olduğu fikrine dayanır. Dil, insanların dünya ile etkileşim kurma şeklini belirler ve bu etkileşim, kültürel mirası inşa eder. Herder, dilin sadece bir araç olmanın ötesinde, bir toplumun kolektif zekasını ve ruhunu ifade ettiğine inanır. Herder'in dilin kültürel yapı içindeki önemi konusundaki düşünceleri, dilin korunması gereken bir unsurlar bütünü olarak ele alınmasını savunur. Dil, bir toplumun kimliğini taşıyan temel bir öğedir ve bu nedenle korunmalı ve geliştirilmelidir. Herder'in dilin kültürel inşasına olan vurgusu, dilin sadece bir iletişim aracı olmanın ötesinde, bir toplumun derinliklerine uzanan kültürel bir miras olduğu fikrini ortaya koymaktadır

Rousseau ve Herder tarih incelemeleri ışığında bütün felsefelerini işlemişlerdir, bu bağlamda sahip oldukları tarihsel bilinç ve anlayış onları farklı noktalara götürse de sonunda oldukça yakın noktalarda buluşacaklardır. Herder, Rousseau'ya nazaran çok daha iyimser bir duruş sergilemiştir; Rousseau tarihe dönük araştırmasını insanların şu an içinde bulunduğu toplumsal yozlaşmaya karşı bir uyarı olarak kullanırken, Herder geçmişin günümüz insanını daha insani bir konuma getirme amacıyla kullanılacak bir araç olarak ele almıştır (Barnard, 2003:162). Ona göre, geçmişin değeri, kültürlerin çeşitliliğinden ve bu çeşitliliğin insanlığa katkısından gelir. Herder, tarih incelemelerini, insanların kendi kültürlerine ve kimliklerine duyduğu bağlılığı güçlendirmek için bir araç olarak görür. Elbette her iki filozofun da tarihsel anlayışlarının asıl amacı üzerinde durdukları konular hakkında açıklamalar yapmak değildi; ele aldıkları konuların sahip olduğu değerlerin yıkıcı ve yapıcı yönlerine ışık tutmaktı. Herder de, Rousseau'da tarihsel geriye dönüş yöntemini kendilerini, özlerini

tekrar bulmanın bir yolu olarak görmüşlerdir. Her iki düşünürün tarih anlayışları, farklı hedeflere hizmet etse de, sonuçta insani değerlere odaklanır. Herder, kültürel çeşitlilik ve geçmişin zenginliği üzerinde durarak insanlığın ortak mirasına vurgu yapar. Rousseau ise tarih aracılığıyla toplumsal eleştirilerini ortaya koyar ve insanın doğasına dönme arzusuyla tarihi kullanır. Herder'in iyimser tarih anlayışı, geçmişin olumlu etkilerini vurgularken, Rousseau'nun eleştirel yaklaşımı, insanlığın mevcut durumunu sorgular. Ancak her ikisi de, tarihsel bilinçlerini insanlığın değerlerini anlamak ve geleceği şekillendirmek için birer araç olarak kullanmışlardır.

Rousseau insanın üzerinde bir kanun koyucunun önderliğinde, genel iradeye teslim olmuş bir şekilde yaratma eyleminin üzerini özellikle çizerken, Herder organik bir büyüme, doğal bir gelişimin bunu sağlayabileceği üzerinde durmaktadır (Barnard, 2003:174). Rousseau'nun bakış açısına göre, insanın doğal durumu özgürlük ve eşitlik temelinde kuruludur. Ancak toplum içinde yaşamak zorunda kaldıklarında, insanlar arasında ortaya çıkan adaletsizlikler nedeniyle toplumsal bir sözleşme yapma ihtiyacı doğar. Bu sözleşme, genel iradenin belirlenmesi ve her bireyin buna teslim olması anlamına gelir. Toplumun kamusal yararı etrafında birleşmiş bir bütün olarak var olabilmesi için bireylerin özgürlüklerini genel iradeye teslim etmeleri gerekir. Herder ise insanın yaratımını doğal bir süreç olarak ele alır. Ona göre, insanlar doğal olarak toplum içinde doğar ve gelişirler. Herder, kültürün, dilin ve diğer kültürel unsurların organik bir büyümeyle ortaya çıkacağını savunur. Toplumsal düzenin belirlenmesinde dışarıdan bir kanun koyucusunun rehberliği yerine, insanların kendi içlerinden gelen doğal eğilimlerle oluşacak bir düzen önerir. Rousseau'nun vurguladığı toplumsal sözleşme ve genel irade kavramlarına karşılık, Herder, kültürün ve toplumun organik bir şekilde evrim geçirmesi gerektiğini düşünür. Herder için, insanların içinde doğdukları kültür, dil ve toplum, onların kimliğini ve karakterini belirleyen doğal unsurlardır. Bu iki düşünür arasındaki temel fark, insanın toplum içinde nasıl yaratılması gerektiği konusundaki bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Rousseau, genel iradeye teslimiyeti vurgular, Herder ise organik bir büyüme sürecini savunur. İnsanın doğasını ve toplumsal düzeni anlamak için bu iki perspektif arasındaki dengeyi sağlamak önemlidir. Herder'in vurguladığı gibi, kültür ve toplumun doğal gelişimi, insanların özgün kimliği ve değerleriyle uyum içinde olmalıdır. Bu denge, insanın toplum içindeki varlığını anlamak ve daha insani bir dünya yaratmak için önemlidir.

Herder'in felsefesinin genelinde görebileceğimiz ontolojik ilke, organik evren ilkesidir (Hallberg, 1999:295). Herder'in dil felsefesi, sanat anlayışı ve siyaset

düşünceleri, insanın doğası ve toplumunun organik bir birlik içinde olduğu temel düşünceyi yansıtmaktadır. Dil felsefesini incelerken detaylı bir şekilde gördüğümüz gibi Herder, insanın özbilinç kazanabilmesi için diğer insanlarla temasa geçmesi gerektiğini düşünmektedir. Sanat ve estetik üzerine yaptığı çalışmalarda da aynı etkiyi doğa ve insan arasında göreceğiz. Sanat ve estetik konularında da Herder, doğa ve insan ilişkisinde aynı etkiyi gösterir. Sanatın, doğa ile insan arasındaki organik bağı ifade ettiğini düşünür. Herder'e göre, sanat eserleri doğanın içsel dinamikleri ile uyum içinde olmalıdır. Sanat, insanın doğa ile etkileşimini ve bu etkileşimin güzellik içinde ifadesini yansıtmalıdır.

Bu görüşleriyle uyumlu olarak siyaset alanında da toplumun kendisini oluşturan bileşenlerinin organik birliğine dikkat çekmektedir. İnsan her zaman 'Volk'un içine doğmuştur; insanların birbirine duyduğu karşılıklı bağımlı ilişki doğal bir sürecin parçasıdır. Herder insanı ve toplumu iç içe, birbirinin tamamlayıcısı olarak ele almıştır. Toplu halde yaşamayı ve işbirliğini mümkün kılan en önemli unsur ise dildir. Herder, 'ortak dil'e sahip olan insanların arasında kaçınılmaz bir bağ olduğuna işaret etmektedir (Hallberg, 1999:299). Sahip olunan ortak dil insanlarda birlik duygusunu besleyecek ve aynı dile sahip olunmayan diğer insanlarla aralarında aynı bağın oluşmasını engelleyecektir. Bu çeşitlilik tıpkı diğerleri gibi doğaldır. Herder, ortak dil ile sınırları çizilmiş olan doğal bir toplum anlayışını, yapay olduğu gerekçesiyle Rousseau'nun sözleşmecî toplum kuramının karşısına koymaktadır. Herder'in organik evren ilkesi, dil, sanat ve siyasette bir araya gelir, insanın doğasını, toplumsal birliği ve kültürel çeşitliliği anlama çabasında bütünlük sağlar. Onun felsefesi, insanın ve toplumun doğal evrimini anlamak ve bu evrimi daha insani bir dünya yaratmak için organik bir birlik içinde bulunmanın önemini vurgular.

İnsanı zorunlu olarak politik bir hayvan olarak ele alan Herder, örgütsel düzenlemelere ve kurallara her zaman ihtiyaç olacağının altını çizmiştir (Hallberg, 199:296). Herder'in temel kavramlarından biri 'halk ruhu'dur. Ona göre, insanlar belirli bir kültür, dil ve toplum içinde şekillenirler. Bireyler, sadece kendi başlarına değil, aynı zamanda toplumsal bir bağlamda anlaşılmalıdır. Bu bağlam içinde, insanlar birbirleriyle etkileşimde bulunur, kültürlerini paylaşırlar ve bir toplum oluştururlar. Nasıl ki insan Volk dışında düşünülemez ise, toplum da kuralların ve bir denetim mekanizmasının dışında düşünülemez. Bu yapay bir oluşum değildir, her zaman böyle olduğu için insanın doğasına ait bir ihtiyaçtır, doğaldır. Herder'in düşünceleri, insan doğasının toplumsal bir varlık olarak şekillendiği fikrini vurgular. İnsanlar, doğaları

gereği toplum içinde var olmak üzere tasarlanmıştır. Ancak bu varoluş, belirli bir dñzen ve kurallar gerektirir. Toplum içinde dñzeni sağlamak için normlar, değerler ve kuralların olması kaçınılmazdır. Toplumun dñzenlenmesi, sadece yapay bir oluşum değil, aynı zamanda insanın doğasına uygun bir ihtiyaçtır. Herder'e göre, bu dñzen, insanların bir arada yaşayabilmesi, etkileşimde bulunabilmesi ve ortak bir kñltñrñ paylaşabilmesi için gereklidir. Kurallar, bir toplumun sñrdñrñlebilirliđi ve uyumu için vazgeçilmezdir.

4.ROUSSEAU'DA VE HERDER'DE DENEYİM BİÇİMİ: ESTETİK VE AHLAK

Günümüzde sanat ve kültür, bir toplumun ruhunu ve kimliğini anlamak için önemli araçlardır. Bu bağlamda, 18. yüzyıl Almanya'sında ortaya çıkan Coşkunluk Hareketi, sanatın ve kültürün anlamını derinleştiren önemli bir dönem olarak öne çıkar. Herder, Almanya'da kendini göstermiş olan Coşkunluk Hareketi'nin bir öncüsüdür. Bu hareket, o dönem Avrupa'da kendini göstermiş olan romantizm akımının bir yansımasıdır. Esasında 'Fırtına ve Hücum' anlamına gelen 'Sturm und Drang', yani Coşkunluk hareketi, ilk Alman romantizmidir (Özgü, 1944:732). Bu harekete bağlı olarak Herder, felsefesinin geri kalanıyla uyumlu olacak bir şekilde doğayı ve doğaya uygun olanı güzelleştirmiştir. Herder'in sanat felsefesi, kültürün, dilin ve halk ruhunun önemini vurgulayarak duyuların ve duyguların estetik deneyimde nasıl şekillendiğini anlamaya yönelik önemli bir çerçeve sunar. Bu düşünceler, romantizm döneminde sanatın ve kültürün anlamını derinleştiren etkili bir perspektife işaret eder. Herder'in sanat felsefesi, doğayı ve doğaya uygun olanı güzelleştirme anlayışıyla bütünleşir. Romantizmin temel taşlarından biri olan duygu ve duyuların estetik deneyimdeki rolünü vurgular. Herder'e göre, sanat ve kültür, insanların duyuları ve duyguları aracılığıyla şekillenir. Bu düşünce, o dönemde hâkim olan rasyonalizme karşı bir tepki olarak ortaya çıkar ve estetiği sadece akıl yoluyla anlamaya değil, aynı zamanda duyular aracılığıyla deneyimlemeye odaklanır. Ona göre, bir toplumun sanatsal ifadesi, o toplumun dilinden, kültüründen ve halkının ruhundan türetilir. Bu düşünce, sanatın sadece bireysel bir ifade değil, aynı zamanda bir toplumun kolektif bir ifadesi olduğunu öne sürer. Coşkunluk Hareketi'nin temel amacı da bu kolektif ifadeyi vurgulamak ve bireyin duygusal derinliklerini ortaya çıkarmaktır. Herder'in düşünceleri, romantizm döneminde sanatın ve kültürün anlamını derinleştiren etkili bir perspektife işaret eder. O, sanatın sadece estetik bir deneyim olmanın ötesinde, bir toplumun ruhunu yansıtan bir araç olduğunu savunur.

Herder'in "halk ruhu" kavramı, bir milletin veya topluluğun benzersiz kültürel ve estetik karakterini ifade eder. Herder'in 'Tarih Felsefesi' eserinin önsözünde de bahsettiği gibi, bir nebze bile olsa her millet bir kültüre sahiptir (Herder, 2020:20). Her milletin kendi özgün estetik tarzına sahip olduğunu ve bu tarzın halk ruhu tarafından belirlendiğini savunur; halkın kendi ruhu, ahlaki normları da belirleyen önemli bir faktördür. Aynı zamanda bu kavram, bir milletin kültürel zenginliğini ve

estetik özgünlüğünü vurgular. Ona göre, her milletin kendi özgün bir halk ruhu vardır ve bu ruh, o milletin tarihini, dilini, geleneklerini ve genel karakterini şekillendirir. Herder, kültürün evrensel olmayan, ancak bireysel ve benzersiz bir yapı olduğunu savunur ve bu özgünlüğün estetik tarza da yansıdığını öne sürer. Her milletin kendine özgü bir estetik tarza sahip olması, kültürleri arasında çeşitlilik ve zenginlik yaratır. Herder'e göre, bu farklılıkların bir araya gelmesi, evrensel bir estetik zevkinin oluşmasına katkıda bulunur ve insanlığın ortak kültürel mirasını zenginleştirir.

Empati yeteneğini vurgulayan Herder, farklı milletleri anlamak için bu yeteneğin kullanılmasını önemser. Farklı kültürlerin düşünce tarzlarını, değerlerini ve ahlaki normlarını anlamadan, kültürel zenginliğin tam olarak kavranamayacağını savunur. Dil, Herder'e göre kültürün taşıyıcısıdır ve ahlaki normların ifadesinde önemli bir rol oynar. Her dil, o dilin konuşan topluluğunun dünya görüşünü ve değerlerini yansıtır, dolayısıyla halk için dilden daha önemli bir unsur yoktur (Spencer, 2012:78). Dil, kültürel bağlamın anlaşılmasında kilit bir unsurdur. Herder, tarihsel süreçlerin ahlaki gelişimi etkilediğine inanır. Bir milletin tarihi, o milletin ahlaki normlarını şekillendiren unsurları içerir. Herder'e göre, tarih, kültürel ve ahlaki evrimin izini sürmek için önemli bir kaynaktır.

Estetik deneyimi ahlaki gelişimin bir parçası olarak gören Herder, sanat ve estetik deneyimin, bir milletin veya bireyin ahlaki değerlerini ifade etme ve anlama sürecinde önemli bir rol oynadığını savunur. Estetik deneyim, duygu ve düşüncelerin ifadesinde bir araç olarak görülür. Herder'in ahlak felsefesi, kültürler arası etkileşimi vurgular ve insan ahlakını kültürel bağlamda değerlendirmeyi savunur. Bu düşünce, ahlaki normların evrenselliği yerine kültürel çeşitliliğin önemine vurgu yapması bakımından özgündür ve romantizm döneminin kültürel teorilerine büyük etki etmiştir.

Rousseau'nun estetik felsefesi, doğa ve insanın içsel iyiliği üzerinde yoğunlaşmıştır. Yukarıda da sıklıkla bahsedildiği gibi, Rousseau, insanların masum, özgür ve mutlu olduğu bir doğa durumu çizmektedir. Bunu takip eden toplumsallaşma süreci, insanın doğasında var olan masumiyeti bozmaktadır. Bu noktada ise sanat devreye girmelidir, zira sanat, insanın içsel doğasını ifade etmekte ve toplumun yapay normlarından sıyrılmasına yardımcı olacak olan önemli bir araçtır. İnsan, sanat aracılığıyla kendi iç dünyasını keşfetmektedir ve bu keşif ahlaki bilinçlenmeye yol açmaktadır. Toplumsal sözleşme sonucunda insanların özgürlüğünü ve doğal iyiliğini korumanın yolu, doğacak olan ahlaki normlardan geçmektedir. Sanat, içsel doğayı

keşfetmeye ve ifade etmeye hizmet ederken, ahlaki değerler bu içsel doğanın korunmasına katkıda bulunacaktır.

Rousseau, ahlak felsefesi teması içerisinde çocuk eğitime büyük önem verir. Ona göre, çocuklar doğal iyilik hâlinde doğarlar, ancak toplumun etkisiyle bu iyilik hali bozulur. Doğru bir eğitim, çocukların doğal iyilik hallerini korumalarına yardımcı olabilir. Rousseau, insanların empati yeteneğine vurgu yapar. Empati, insanların birbirini anlaması ve birbirine yardım etmesi için temel bir özelliktir. Ahlaki gelişim, bireylerin içsel iyiliklerini korumak ve genel iradeyi güçlendirmek üzerine odaklanmalıdır.

4.1.Romantik Sanat: Doğanın Taklidi veya Bir Kültür İfadesi

Sanat konusunda Rousseau'nun düşüncelerine gelirsek, onun doğa durumundaki insanı en iyi durumda olan insan şeklinde görmesinin esas sebebi insan doğasını ele alış şekli ile alakalıdır. Daha önceden de bahsedildiği gibi, Rousseau'ya göre insanın tarihi şekillendiren en önemli iki özelliği yetkinleşme ve *amour propre*, yani kendisine duyduğu sevgidir (Ogden, 1938:647). Yetkinleşme yeteneği sayesinde sürekli gelişen ve değişen insan aynı zamanda kendisine duyduğu sevgi sebebiyle diğer insanların onayına ve sevgisine aç hale gelir. Sanat, bu iki özelliğin bir sonucu olarak doğmuş olmalıdır. Sanat, insanın yetkinleşme kapasitesi sayesinde sürekli olarak yeni ifade biçimleri bulma ve geliştirme ihtiyacının bir yansımasıdır. Aynı zamanda *amour propre*, insanın kendisini diğerleriyle karşılaştırma ve toplum içinde bir yer edinme arzusunu besler. Sanat, bu sosyal dinamikleri ifade etmenin bir yolu olarak ortaya çıkar, çünkü insanlar kendilerini sanat aracılığıyla ifade ederek, toplum içinde bir varlık olduklarını ve onay beklediklerini gösterirler. Rousseau'nun bakış açısına göre, sanatın doğuşu, insanın doğa durumundan toplumsal varlık haline geçiş sürecindeki bu iki temel özelliğin bir sonucudur. Sanat, hem bireyin kendini ifade etme arzusunu tatmin etme, hem de toplumsal ilişkiler içindeki konumunu belirleme çabasını yansıtmaya amacı taşır. Rousseau'nun bu düşünceleri, insanın evrimi ve toplum içindeki rolünün sanat yoluyla nasıl ifade edildiği konusunda derinlemesine bir anlayış sunar.

Rousseau'nun düşüncelerine göre, '*amour-propre*', toplum içinde ortaya çıkan, başkalarının değerlendirmesiyle ilişkilendirilen ve göreceli olan yapay bir duygu

türüdür. Bu duygu, insanların diğerlerinden daha üstün olduklarını düşünmelerine yol açar ve toplumsal çatışmalara ve zararlı rekabetlere neden olabilir. Bu duygu, ‘şeref’ anlayışının temelini oluşturur ve insanların birbirine zarar vermesine yol açar (Lloyd, 1983:309). Öte yandan, doğal öz-sevgi, bireyin kendi ihtiyaçlarına ve hedeflerine doğrudan odaklanması, başkalarının değerlendirmesine ihtiyaç duymaması ve kendini başkalarıyla kıyaslamaması anlamına gelir. Bu şekilde, birey kendi özgürlüğünü korurken, aynı zamanda başkalarının refahını da gözetebilir. Bu, insanlar arasında dostluk ve sempatik bağlar kurulmasına olanak tanır. Rousseau'nun ideal insan modeli, öz-sevgiye dayanan, kendi doğasına sadık, özerk ve başkalarıyla eşit ilişkiler kuran bir bireydir. Bu birey, kendi çıkarları ile başkalarının çıkarları arasında bir denge kurar ve kendini doğal olarak diğer insanlara bağlar. Bu model, ‘her zaman kendisiyle bir olacak’ ve özgürlüğünü koruyarak doğal bir şekilde hareket edecektir.

Rousseau, doğanın insanın saflığı ve iyiliği ile örtüştüğünü düşünmüş, ancak toplum ve medeniyetin insanın doğasına aykırı bir şekilde onu bozduğunu savunmuştur. Sanatı ve estetiği değerlendirirken, doğanın yapay olmayan, saf halini ve insanın doğal eğilimlerini görmeyi hedefler. Rousseau, doğal güzelliği ve insanın saflığına olan özlemi vurgular. Ona göre, insanlar doğada olduğu gibi basit ve doğal olan şeyleri takdir etmelidirler. Doğanın güzelliklerini anlamak, insanın içsel doğasına uygun bir estetik deneyim sunar. Rousseau'nun sanat ve estetik anlayışı, doğanın saflığına duyulan özleme dayanır. Doğa, insanın içsel iyiliği ve saflığı ile örtüşen bir estetik sunar ve sanatın amacı da bu doğal güzelliği yansıtmaktır. Bu düşünce, insanın içsel doğasına uygun bir estetik deneyim arayışını yansıtan bir felsefi yaklaşımdır.

Aynı zamanda bir taraftan da Rousseau, medeniyetin ve sanatın insanın doğasını yozlaştırdığını düşünmüştür. Sanatın karmaşıklığı, estetik zevkleri, insanları doğal basitliklerinden uzaklaştırarak onları bozar ve toplumsal eşitsizliklere neden olur. Rousseau, estetik deneyimin doğallığını vurgular. Sanatın etkileyici olması için duygusal bir bağ kurması gerektiğini savunur. İnsanların içsel doğalarına hitap eden, samimi ve duygusal ifadeler içeren sanat eserleri, onun için değerlidir. Rousseau, opera ve dramatik sanatları eleştirmiştir. Bu sanat formlarını, insanların duygusal tepkilerini abartarak ve doğal olmayan yollarla etkileyerek, toplumun doğal saflığını ve bireylerin içsel doğasını bozan unsurlar olarak görmüştür. Rousseau'nun sanat ve estetik konusundaki düşünceleri, romantizmin etkisi altında doğan ve insan doğasına, doğaya ve basitliğe olan özlemi vurgulayan bir perspektife sahiptir. Rousseau'nun sanat eleştirisi, romantizmin etkisi altında doğmuş ve insan doğasına, doğaya ve basitliğe

olan özlemi vurgulayan bir perspektife sahiptir. Onun düşünceleri, sanatın doğal basitlikleri koruması gerektiğini ve duygusal bir bağ kurarak insanların içsel doğasına hitap etmesi gerektiğini savunur.

Rousseau'nun sanat anlayışı, toplumsal düşüncesinin bir parçasını oluşturmaktadır. Sanat ve doğa arasına yaptığı sentez çoğu yorumcu tarafından oldukça tartışmalı ve yetersiz bulunmuştur, doğanın sanat ile birlikte yeniden yapılandırılması toplumun kurtuluşu için çizilen bir yol gibi gözükmektedir (Hamilton, 1981:211). Doğa ve sanatı birbirine zıt iki kavram olarak ele almasına ve insanların en iyi durumu olarak ifade ettiği doğa durumunu ele alınca bu mesele kendi içinde bir çelişkiye gebe durmaktadır. Hamilton'a göre, doğa ve sanatın birleşimiyle toplumsal düzenin kurulması fikri, Rousseau'nun düşüncesindeki belirsizlik ve çelişkinin bir yansımasıdır. Doğanın saflığını ve insanın doğal durumunu övmesine rağmen, sanatın bu saflığı nasıl etkileyeceği ve dönüştüreceği konusunda net bir çözümleme sunmaz. Bu, Rousseau'nun sanat ve doğa sentezi konusundaki düşüncelerinin karmaşıklığını ve içsel çatışmalarını yansıtan bir özelliktir. Sonuç olarak, Rousseau'nun sanat ve doğa sentezi, toplumsal düşüncesinin merkezinde yer alsa da, eleştirmenler arasında tartışmalı bir konu olmuştur.

Bir diğer mesele, Rousseau'nun sanatı erdemın karşısına bir düşman olarak yerleştirmesidir. Erdem doğal olana aittir; zamanla erdemın yerini alan bilgi ile birlikte insanlar sanatta ilerlemiş, bunun sonucu olarak da erdemden uzaklaşmışlardır (Akan, 2017:26). Bu temel düşünceyi destekleyen bir diğer unsur, Rousseau'nun doğayı ve sanatı birbirine zıt olarak ele almasıdır. Sanat insanların sahip olduğu doğallığı zedelemiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi Rousseau zaten doğayı ve sanatı birbirinin karşısı olarak ele almaktadır. Dolayısıyla sanat, doğanın getirdiği her şeye birer tehlike olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her ne kadar bu tehlikelerden bahsetsek de Rousseau'nun asıl derdi sanatın direkt olarak kendisiyle ilgili değildir. Onun meselesi, sanatı kullanarak toplumu da kendilerini de erdemsizleştiren aydınlarladır (Evren, 2020: 20). Ancak, Rousseau'nun asıl endişesi sanatın doğrudan kendisiyle değil, bu alanları kullanarak toplumu ve bireyleri erdemsizleştiren aydınlarla ilgilidir. Bu erdemsizleşme durumu, sanatın insanlarda var olan doğallığı bozabilecek özelliklere sahip olması sebebiyle birer tehdit unsuru olarak ortaya çıkar. Rousseau'nun bakış açısında sanat, erdemle çelişmeyen, toplumun ve bireyin içsel doğasını güçlendiren araçlar olarak kullanılabilir.

potansiyele sahiptir. Ancak, bu kullanımın doğayla uyumlu olması ve erdemi desteklemesi önemlidir.

Sanat toplumun geneline fayda sağlayabilecek şekilde kullanılabilir, Rousseau'nun kullanılmasını istediği şekil budur. 'Bilim ve Sanatlar Üzerine Söylev' isimli denemesinde bu konu hakkında şöyle yazmıştır; "...Sanatla uğraşmalarına izin verilecek kimseler, kendilerinde büyük ustaların izinde yürümek ve onlardan ileri gitmek kudretini bulan sayılı insanlar olmalıdır. İnsan zekasının anıtlarını dikmek yalnız bu birkaç kişinin hakkıdır..." (Rousseau, 2021:32). Bu pasajda da gördüğümüz üzere, sanatla uğraşacak olan insanların sahip olması gereken özelliklerden en önemlisi büyük ustaların izinde yürümektir. Rousseau, sanatın, sıradan insanların değil, büyük ustaların izinde yürüme ve onlardan ileri gitme yeteneğine sahip kısıtlı sayıdaki insanın ayrıcalığı olduğunu savunur. Bu, sanatın, olağanüstü yeteneklere ve bilgi birikimine sahip olanların harcı olduğu anlamına gelir. Rousseau'nun gözünde, bu alanda faaliyet göstermek, sıradan insanların ötesinde bir bilgi ve yetenek seviyesi gerektirir. Yani sanatı toplumun yozlaşmasından önceki hali ile ele alabilecek, lüks gibi sanattan kolay kolay kopmayan zararlı etkileri en aza indirecek insanlar bu işle uğraşmalıdır. Rousseau için lüks, sanatla kol kola yürümektedir; insanların kendini beğenmesinden doğduğu için de topluma büyük zararı vardır (Rousseau, 2021:21). Ahlak ile lüks hiçbir zaman yan yana gelmeyecektir. Bu perspektifte, lüks, sanatın toplum üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu düşünülür. Ahlak, doğal ve basit bir yaşamın temelidir; ancak lüks, sanatın etkisiyle bu temel sarsılır ve ahlaki değerler kaybolur. Ona göre, ahlaki değerlerin korunması ve toplumun sağlıklı bir şekilde işlemesi için lüks, sanatın kontrollü bir şekilde ele alınması gerekir.

Rousseau birçok yerde sanata karşıymış gibi bir tavır sergilese de aynı zamanda bu tavrının sanatın kendisiyle ilgisi olmadığını sık sık dile getirmiştir. Rousseau kendini bilen bilginler istemektedir (Evren, 2020: 24). Sanatın insanları yerleştirdiği kalıpların dışına çıkabilen, gerçek aydınları istemektedir. Toplumsal yapı yozlaşmış olduğu sürece sanatın erdemsizliği beslememesi mümkün değildir. Doğaya geri dönüş de asla mümkün olmayacağına göre yapılması gereken tek şey doğa durumunda elimizde olan değerleri tekrar kazanmak için çaba harcamaktır. Sanatı icra eden aydınlar erdemlilikten uzak olduğu sürece toplumu daha da ahlaksızlaştırmaktan başka bir iş yapmayacaklardır. Bu durumdan kurtulmanın yolu, Sokrates'in 'kendini bil' öğretisini benimsemiş olan aydınlardan geçmektedir.

Rousseau müziğin insan ruhu üzerindeki etkisinin seslerle alakası olmadığını ifade eder (Rousseau, 2020:61). Bu söylemini açıklarken resim sanatı ve müzik arasında yaptığı karşılaştırmayı kullanır. Resim sanatından haz alınmasının sebebinin renkler değil, bu renklerin kullanımının görme duyumuza verdiği haz olduğunu söyler. Ancak bu haz farklı olarak, yalnızca duyuma bağlıdır. Renklerin kullandığı desenler, figürler, detaylar bizde güçlü duygulanımlarımızı harekete geçiren asıl hazzın kaynağıdır.

Nasıl ki resim sanatında güçlü duygulanımları harekete geçiren şey desenlerse, aynı şeyi müzik sanatında kullanılan melodiler için söyleyebiliriz. Resimdeki renk, müzikteki sese eşittir. Bunlar yalnızca duyulara yönelik hazların bir kaynağı olabilirler. Resimde desenler ve figürler, müzikte ise melodi devreye girmeden güçlü duygulanımlara etki edemezler. Rousseau resmi de müziği de birer taklit sanatı olarak tanımlamıştır (Rousseau, 2020:63). Sırasıyla desen ve melodi, bu taklidin kaynağıdır. Ardından aynı pasajın devamında Rousseau, bunlardan taklit sanatını nasıl çıkaracağını sorgulamaya girişir.

“Melodideki sesler üzerimizde sadece sesler olarak değil, duygulanımlarımızın, duygularımızın işaretleri olarak etkide bulunurlar; anlattıkları hareketleri bizde böyle uyandırır ve biz de onlarda bu imgeyi görür ve tanırız.” (Rousseau, 2020:69). Melodi, ağızdan çıkan seslerin farklı tonlamalarını taklit etmekten oluşur. Bu ton değişiklikleri sayesinde acı, sevinç ya da öfke gibi güçlü duygulanımlar melodide duyulur hale gelir. Dillerde var olan vurgulamalar ve geçişler taklit edilir, üstelik bu taklit kullanılan dilden çok daha etkilidir. Hatta melodi yalnızca bir taklitle kalmaz, üzerine daha fazlasını koyar. Melodiyi duyan insanlar bu güçlü duygulanımların dile gelmesi halinde alacakları etkiden çok daha derin bir etkiye maruz kalır. O yüzden müzik bu kadar güçlüdür. Dinleyen herkeste aynı duygulanımları doğurur, güçlü bir etki yaratır. Yalnızca basit bir taklitten sanat doğmaz, insanların hoşuna gitmeli, onlarda bir iz bırakmalıdır. Gürültüyü müzikten ayıran şey de budur.

Rousseau, armoniyi bu açıdan eleştirir; ona göre armoni melodinin güçlü duygulanımlar üzerindeki bu etkisini hafifletmektedir. (Rousseau, 2020:67). Melodinin sahip olduğu doğallığa kurallar ve sınırlamalar getirerek ket vurur. Bu kural dizisi melodiyi daha uyumlu bir hale getirirse de aynı zamanda sahip olduğu etkiyi de, yarattığı duyguyu da eksik hale getirir. Bu kurallı şekilde dizilmiş olan sesler kulağa

daha hoş gelecektir, ancak yaratmak istediği güçlü duygulanımları eskisi gibi yaratamayacaktır.

Rousseau'nun müzik ve resim arasında dikkat çektiği bir diğer nokta ise görme ve duyma duyuları arasında yaptığı ayrımda yatmaktadır. Görme duyusu duyma duyusuna nazaran çok daha yönlendirici bir duyudur. Doğada her zaman her şeyi rahatlıkla görürüz ancak doğanın çıkardığı sesler buna kıyasla çok daha kısıtlıdır. Bu şekilde ele alınca, resim sanatı, müziğe kıyasla doğaya çok daha yakın gözükmektedir. Doğada var olan renkler kullanılır, yine doğada görülecek desenler ve figürler çizilir. (Rousseau, 2020:75). Oysa müzik insanın zanaatıdır. İnsanda resme kıyasla daha hızlı ve etkili bir şekilde iz bırakabilir. Rousseau bu yüzden müziğe daha büyük bir önem atfetmektedir.

Rousseau'nun müziğe resimden daha büyük bir önem veriyor olmasının sebeplerini bu sanatların doğa ile olan ilişkisinde bulabiliriz. Rousseau için sanat ve doğa her zaman birbirinin karşısında bulunmuştur (Ogden, 1938:645). Bu zıtlık içerisinde kendini açıkça ne doğadan ne de sanattan yana koymamıştır. Müziğin doğa ile olan ilişkisi, Rousseau'nun gözünde resme göre daha organik ve zgndr. Rousseau, müziği, doğanın sesleriyle daha derinden bir bağ kurabilen ve insanın içsel duygularını daha doğrudan ifade edebilen bir sanat formu olarak değerlendirmiştir. Müzik, doğanın seslerini taklit edebilir ve insan duygularını daha etkili bir şekilde ifade edebilir. Bu nedenle, müzik doğa ile daha doğrudan bir bağ kurabilir ve insanı çevreleyen dünya ile daha organik bir ilişki kurmasına olanak tanır. Rousseau'nun sanat-doğa ilişkisi çerçevesinde müziğe verdiği öncelik, onun doğayla bütünleşmiş, insanın içsel duygularını ve doğanın seslerini yansıtan bir sanat formu olarak gördüğü müziği vurgulamasından kaynaklanır.

Rousseau sanatın insanlarda bir takım estetik davranış kalıpları ürettiğini düşünmektedir. Artık insanların davranışları başkaları tarafından beğerilip takdir edilme endişesi içerisinde gelişecektir. İnsanlar başkalarının beğerisine muhtaç bir hale gelecektir. Rousseau'nun sanatı eleştirdiği yan tam olarak buradadır. İnsanlara doğru-yanlış, iyi-kötü, güzel-çirkin arasındaki fark öğretilmektedir; ancak doğru şekilde değil, insanların bencilleşip çıkarıcı bir hale gelip yozlaşmalarına sebep olacak şekilde yapılmaktadır. Rousseau'nun bu eleştirisi, sanatın insanlar üzerindeki etkilerini sorgulayarak, toplumsal normlar ve estetik değerler arasındaki dengeyi arayan bir düşünce sisteminin temelini oluşturur

Herder'in ise sanat ile ilgili düşünceleri romantizm dönemindeki estetik anlayışını önemli ölçüde etkilemiştir. Herder, estetik ve sanatın kültürel bir ifade biçimi olduğunu düşünür. Sanat, bir milletin ruhsal durumunu, tarihini ve karakterini ifade etmenin bir yoludur. Herder'e göre, sanat eserleri, bir milletin kültürel zenginliğini ve benzersizliğini yansıtarak kültürün devamlılığını sağlar. Herder, kültürel çeşitliliğin sanatsal ifadeye yansıdığına inanır. Ona göre, farklı milletlerin kültürleri, dilleri, gelenekleri ve tarihleri, sanat eserlerinde farklı bir estetik ifade bulur. Her milletin benzersiz bir estetik anlayışa sahip olması, kültürel çeşitliliği zenginleştirir. Herder'in temel görüşlerinden biri, sanatın kültürel bir ifade biçimi olduğu ve bu yolla bir milletin benzersizliğini ifade ettiğidir. Herder'e göre, her milletin kendine özgü bir ruh hali, dil, tarih ve karakteri vardır ve bu özellikler sanat eserleri aracılığıyla kendini ifade eder. Sanat, bir milletin zengin kültürel dokusunu aktarmanın ve gelecek nesillere taşımanın bir aracıdır. Onun perspektifi, sanatın sadece bireyin değil, aynı zamanda bir toplumun kolektif bir ifadesi olduğu gerçeğini gösterir. Kültür ve sanat arasındaki bu organik bağ, günümüzde bile sanatın evrensel ve çok katmanlı doğasını anlamamıza katkıda bulunmaktadır.

Herder, sanatta dehanın (Genius) önemine vurgu yapar. Ona göre, deha sanatçılar, kendi halklarının ruhunu en iyi şekilde ifade eden ve bu ruhu estetik eserlere dönüştüren kişilerdir. Diğer kültürlerden farklı değerleri öğrenen dehalar, bu değerleri kendi kültürlerine ve zamanlarının ruhlarına dönüştürerek ele alırlar (Spencer, 2012:83). Dahi, sadece bireysel bir yetenek değil, aynı zamanda halk ruhunu anlama ve ifade etme yeteneğidir. Herder, estetik deneyimin, sanat eserlerini yorumlama sürecinde duygusal bir empati gerektirdiğini savunur. İzleyici veya dinleyici, sanat eserini anlamak için eserin yaratıldığı kültürel bağlamı anlamaya çalışmalıdır. Bu, sanatın sadece bireysel duygulara hitap etmekle kalmayıp aynı zamanda kültürel bağlam içinde anlam kazandığını ifade eder. Deha sanatçı, estetik eserleriyle kendi halkının özgün kimliğini vurgular, bu da izleyicinin veya dinleyicinin, eserin içsel anlamını daha iyi anlamasına yardımcı olur. Herder, estetik deneyimin, bir sanat eserini yorumlama sürecinde duygusal bir empati gerektirdiğini belirtir. İzleyici veya dinleyici, sanat eserini anlamak için sadece bireysel duygularına değil, aynı zamanda eserin yaratıldığı kültürel bağlamı anlamaya çalışmalıdır. Herder'e göre, duygusal bir empatiyle birleşen bu anlayış, sanatın derin katmanlarına nüfuz etmeyi mümkün kılar. Bu, izleyiciyi, sadece estetik bir deneyimden öte, aynı zamanda bir kültürün ruhunu ve ifadesini anlamaya yönlendirir.

Herder'in düşünceleri, sanatın evrenselliği içinde özgünlüğü ve derinliği koruduğunu vurgular. Deha, sadece bireyin sanatsal bir ifadesi değil, aynı zamanda bir toplumun kolektif bir ifadesidir. Sanatın duygusal empati ile anlaşılması, izleyicinin veya dinleyicinin, sanat eserinin yaratıldığı kültürel zeminle bağ kurmasını sağlar. Bu bakış açısı, estetik deneyimin sadece duygusal bir tepki olmanın ötesinde, kültürel bir bağlam içinde anlam kazandığını ifade eder. Deha, bir milletin halk ruhunu en iyi şekilde ifade etme gücüne sahipken, izleyici veya dinleyici, sanat eserini duygusal bir empati ile anlayarak bu zenginliğe katkıda bulunabilir.

Almanya'da Herder döneminde sanat ile ilgili yürütülen tartışmalar sadece sanatın üretimi ile ilgili değildi; sanatın eleştirisi ve takdiri de bu tartışmalar içerisinde kendisine yer bulmuştu (Noyes, 2015:7). Elbette bu, Herder için sanatçıya sanatı nasıl icra edeceğini söylemek anlamına gelmiyordu. Felsefesinin geri kalanına uygun bir şekilde sanatın izini tarihin içerisinde sürme amacı beslemektedir. Bu amacı iki farklı kaygıyı bir arada taşımaktadır; bu kaygılardan ilki, insanların hayatında sanatın nasıl bir etkiye sahip olduğunu, bütün insanları içine alacak bir şekilde açıklayıp sanatın evrensel yönünü açığa çıkarmakla ilgilidir. İkinci kaygısı ise sanatın bu evrenselliğine karşı, aynı zamanda kişiye ve kültüre özel olarak açığa çıkışının sebebini açıklamaktır (Noyes, 2015:7). Herder, sanatın evrenselliğini anlamaya yönelik ilk kaygısını, insanların hayatındaki sanatın nasıl bir etkiye sahip olduğunu anlamak ve bu etkiyi evrensel bir perspektifte açıklamak olarak ifade eder. Ona göre, sanat, bütün insanları içine alacak şekilde evrensel bir yön taşır. Ancak, Herder'in düşüncesindeki derinlik, sadece evrenselliği vurgulamaktan ibaret değildir. Onun ikinci kaygısı, sanatın evrenselliğine karşı, aynı zamanda kişiye ve kültüre özgü olarak nasıl açığa çıktığını anlamaktır.

Herder eserlerinde kendini kültürel rölativist olarak yansıtmış olsa da, kültürel rölativizmin içine düştüğü büyük çıkmazlara girmeden hareket etmeyi başarmıştır. Bu durum, sanat konusunda da kendini göstermiştir. Sanatın öznelliğini ve belli bir kültüre aidiyetini, evrensellik özelliği ile bir arada ele almış ve bu diyalektik ilişkiyi araştırmıştır. Herder'in sanat anlayışı, kültürel rölativizmin tuzaklarına düşmeden, sanatın hem evrensel bir ifade hem de bireysel ve kültüre özgü bir anlam taşıdığını kabul eder. Ona göre, sanatın evrenselliği, insanın ortak duygu ve deneyimlerine hitap etmesinden kaynaklanırken, özgünlüğü ve kültüre aidiyeti, bireyin ve toplumun kendine özgü tarih, dil ve yaşam tarzını ifade etmesinden gelir. Herder'in sanat anlayışı, kültürel rölativizmi içinde evrenselliği keşfetmeye yönelik bir çaba

olarak öne çıkar. Sanatın bireysel ve kültürel özellikleri arasındaki bu denge, Herder'in düşüncesinde sanatın gerçek anlamını bulmasını sağlar. Onun perspektifi, kültürel çeşitliliği ve sanatın evrenselliğini sadece birbirini tamamlayan ögeler olarak değil, aynı zamanda birbirini zenginleştiren unsurlar olarak görmemizi sağlar.

“Sanat, en güçlü silahtır; insanoğlu, bütünüyle bir sanattır, organize olmuş bir silahtır. Eksik olan, sadece pençe ve dişlerdir; bu ise, onun sevimli ve barışsever olmasının gereğidir. Yoksa insan sadece yemek için yaratılmamıştır.

Sanat duygusu insanın her organının derinliklerinde gizlidir ve biz, genellikle bir sıkıntıya düştüğümüzde bunu fark ederiz. Çünkü sıkıntılar mecburiyetler insanoğlundaki gizli duyguların ortaya çıkmasına yardımcı olurlar.”(Herder, 2020:125).

Bu pasajdan yola çıkarak diyebiliriz ki, Herder'e göre, sanat en güçlü silahtır ve insan, bu sanatsal yaratıcılıkla donatılmış bir varlıktır. Organize olmuş bir silah gibi, insanın güçlü sanat duygusu, onun doğasının bir parçasıdır. Bu, insanın yaratıcı bir varlık olduğunu ve dünya ile etkileşim kurarken sanat aracılığıyla kendini ifade ettiğini öne sürer. Pençe ve diş eksik olabilir çünkü insan, sadece avcı veya savaşçı olmak için değil, aynı zamanda sevimli ve barışsever bir varlık olarak da varoluşunun bir parçasıdır. Herder'in sözleri, sanatın duygusal ifade için güçlü bir araç olduğunu vurgular. İnsanların yaşamındaki sıkıntılar veya mecburiyetler, bu duygusal derinlikleri gün yüzüne çıkarır ve sanat, bu duyguların ifadesi için bir platform sağlar. Bu, sanatın sadece estetik bir deneyim olmanın ötesinde, aynı zamanda insanın içsel dünyasını anlamak ve ifade etmek için bir yol olduğunu gösterir. Sonuç olarak, Herder'in bu sözleri, insan doğasının derinliklerinde gizlenen sanat duygusunu vurgular ve sanatın, insanın duygusal ifadesini keşfetmek ve ifade etmek için güçlü bir araç olduğunu ileri sürer. Herder'in bakış açısı, sanatın sadece estetik bir deneyim değil, aynı zamanda insanın içsel dünyasını anlamak ve ifade etmek için kaçınılmaz bir araç olduğunu öne sürer.

Forster, Herder'in güzellik kavramıyla ilgili sahip olduğunu söylediği dört farklı düşünce tespit etmiştir (Forster, 2010:35). Bunlardan ilki, güzellik kavramının aslında görme deneyimi ile ilgili olduğunu ancak sonradan ruhta zevkli bir etki yaratan her şeyin bu kavrama dahil edildiği düşüncesidir. Böylece Herder, güzellik kavramını duygusal bir deneyim olmaktan çıkarıp zihinsel bir deneyim haline getirmiştir.

Bu konuda tespit ettiği ikinci fikri ise, güzelliğin aslında sanatta zorunlu bir eleman olmadığı hakkındadır. Zira Herder için sanat güzellikle birbirine sıkı sıkıya bağlı değildir; sanat daha çok bir eğitim ile ilgilidir, kültürelidir. Buradaki fikrine bağlı

olarak üçüncü tespit güzellikle ve kültür ile alakalıdır. Herder, insanların güzellik algısının zaman ve mekâna bağlı olarak değişebildiğini düşünmektedir. Farklı zamansal dönemlerde ya da farklı kültürlerde güzellik çok farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Kültür ve güzellik arasında derin bir birlik mevcuttur.

Forster'ın tespit ettiği dördüncü ve sonuncu fikir, tıpkı üçüncü fikir gibi ikinciye bağlı olarak gelişmiştir. Sanat, tarihsel bir role sahiptir ve eğitim ile alakalı olmalıdır (Forster, 2010: 36). Burada Herder eğitimde özellikle ahlak eğitiminden bahsetmektedir. Üzeri kapalı bir şekilde insanlarda ahlaki karakterin oluşumunu desteklemek, sanatın sahip olması gereken niteliklerden biridir. Böylece insanlar üstlerinde kurulan bir baskı hissetmeden, ruhlarına hitap eden zevkli bir etki eşliğinde ahlaki dersler çıkarabilmektedirler. Özellikle edebiyat -şiir, fabl vb.- okuyuculara diğer insanların sahip olduğu iç dünyayı bütün çıplaklığıyla sunabildiği için çok daha canlı bir şekilde etki etmektedir (Forster, 2018: 207). Başka insanların sahip olduğu korkuları, pişmanlıkları ya da sevinçleri görebilmek biz insanlarda bir sempati etkisi yaratacaktır, bu duygu sayesinde ahlaki davranışlarımız şekillenecektir.

Herder'in güzellik kavramındaki bu derin düşünceler, estetik deneyimi yalnızca dışsal nesnelerle sınırlı olmayan, aynı zamanda içsel deneyimlerle de zenginleşen bir süreç olarak görmemizi sağlar. Kültür ve güzellik arasındaki ilişki, kültürler arasında var olan çeşitliliği anlamamıza ve takdir etmemize olanak tanır. Ayrıca, sanatın tarihsel ve ahlaki bir rol oynayarak insanların içsel dünyalarını zenginleştirmesine ve ahlaki değerlerini güçlendirmesine katkı sağladığını belirtir. Herder'in güzellik anlayışı, estetik deneyimi sadece dışsal güzellikle değil, aynı zamanda içsel zevk ve kültürel etkileşimlerle birleştiren bir bütünlük olarak kavramamıza olanak tanır. Bu düşünceler, güzellik algısının kişiselleştirilmiş, kültürel ve evrenselleştirilmiş yönlerini birleştirerek estetik deneyimi zenginleştiren bir perspektif sunar.

Herder bütün felsefesini tarihsel bir geriye bakışla incelediği kavramlar üzerine kurmuştur. Tanrı - insan ve doğa - tarih kavramlarını birbirleriyle ilişkileri içerisinde ele almış ve bu ikilikler arasında kurduğu analogiler onun yöntemi olmuştur (Dahlstrom, 2015:60). Herder, güzellik ile ilgili yaptığı sorgulamada güzelliği bir nesne-özne düzeni olarak ele almıştır (Noyes, 2015:31). Bu nesne-özne düzenin tarihsel ve kültürel olarak izini sürmüştür. Farklı kültürlerde gelişen farklı estetik algılarının sebebini de tarihsel bir bakış açısıyla ele almıştır; insanlar içinde büyüdüğü kültürün estetik algısına maruz kalarak büyüdükleri için kendilerine yabancı olan

başka bir sanat ürünü ile karşılaştıklarında içlerinde aynı estetik haz doğmayacaktır. Buna rağmen, güzelliğin evrensel bir yanı olduğu gerçeğini de dile getirmektedir. Ancak, Herder aynı zamanda güzelliğin evrensel bir yanı olduğuna da vurgu yapar. Yani, farklı kültürlerde gelişen estetik algıların farklı olmasına rağmen, güzellik kavramının insanlık genelinde ortak bir temele dayandığını savunur. Herder'e göre, insanlar tarih boyunca ortak estetik deneyimler yaşamışlardır, bu da güzellik algısının evrenselliğini sağlar. Herder'in bu tarihsel bakış açısı, güzellik kavramını sadece soyut bir özne olarak ele almaktan öte, insanların geçmişteki deneyimleri ve kültürel etkileşimleri ile birleştirir. Böylece, estetik algının sadece bireyin içsel dünyasından kaynaklanan bir şey olmadığını, aynı zamanda tarihsel ve kültürel bağlamın da bu algıyı etkilediğini vurgular. Herder'in felsefesi, güzellik gibi soyut kavramları ele alırken, insanın tarihsel ve kültürel bağlam içinde nasıl şekillendiğini anlamamıza olanak tanır.

Evrensel güzellik, insanda var olan bazı yetiler gibi değildir, doğuştan gelmez (Noyes, 2015:32). İnsanların maruz kaldığı kültürün yarattığı etkilere ve alışma sürecine bağlı olarak incelenmelidir. Bunu evrensel güzelliğin tesirinin bir eksikliği olarak ele almamak gerekir, insanlarca yaratılmış olan bu çeşitlilik evrensel güzelliği zedelemek yerine ona bir katkı sağlamaktadır. Herder, kültürel çeşitliliğin güzellik algısını nasıl etkilediği konusunda derin bir kavrayış sunar. İnsanlar, büyüdükleri kültürle etkileşimde bulunarak ve o kültürün estetik normlarına maruz kalarak güzellik algılarını şekillendirirler. Her kültür, kendi estetik değerlerini ve güzellik anlayışını benzersiz bir şekilde inşa eder. Bu noktada, evrensel güzellik kavramının, çeşitli kültürlerin bu zenginlikle katkı sağlamasıyla şekillendiğini görmek önemlidir. Herder'in perspektifinde, evrensel güzellik, farklı kültürlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bir zenginlik olarak görülmelidir. Bu çeşitlilik, evrensel güzellik kavramına yeni katmanlar ekler ve onu sadece bireyin içsel dünyasından değil, aynı zamanda tarih, kültür ve kolektif deneyimlerin bir sentezi olarak anlamamıza olanak tanır.

Herder, sanatlar arasındaki ayrımları inceleyerek, özellikle müzik, resim ve şiir arasındaki farklılıklara odaklanmıştır. Müzik zaman içindeki nesnelerin birbirini izlemelerinden ibaretken heykel ve resim gibi sanatların uzamsal olduğunu iddia etmiştir (Forster, 2010:30). Bu bağlamda, Herder'in müziği zaman içindeki nesnelerin birbirini izlemesi olarak görmesi, heykel ve resim gibi sanatların ise uzamsal bir doğaya sahip olduğunu iddia etmesi önemli bir ayrımı ortaya koymaktadır. Bütün bu

sanatların yanında şiire ayrı bir yer ayırmıştır. Diğer sanatlar işitme ve görme gibi duylara bağılyken, şiir duylara bağılı olmanın çok daha dışına çıkabilmektedir. Herder'in yaratıcı yönüne hayranlık duyduğu 'hayal gücü' şiirde de kendini gösterir. Hayal gücü ile ilgili olduğu için şiir duyların ötesinde işaretler kullanacaktır. Herder, hayal gücünü önemser ve şiirin bu yaratıcı gücü kullanarak duyların ötesinde anlamlar yaratabildiğini vurgular. Şiir, imgeler ve semboller aracılığıyla duygusal ve düşünsel bir derinlik sağlar, böylece izleyici veya okuyucu, duyların sınırlarını aşarak soyut dünyalara adım atabilir. Herder'in gözünden bakıldığında, sanatın zenginliği, farklı sanat dallarının sunduğu benzersiz deneyimlerde yatar, ve şiir bu zenginliği duyların ötesine taşıyarak özel bir konuma sahip olur.

4.2.Duymak veya Görmek: Sanatın Yarattığı Farklı Duygulanım Biçimleri

Rousseau'nun sanat felsefesi, duylara ve duygulanımlara önemli bir başlık ayırır. Rousseau'nun düşünceleri, duyguların ve duyların doğal saflığına vurgu yapar, insanın doğal durumundaki duygu zenginliğini öne çıkarır ve sanatın bu doğal duyguları ifade etme yeteneğini vurgular. Rousseau, insanın doğal durumunu ve saf halini öne çıkarmıştır. Ona göre, insanlar doğada özgür ve iyidir; ancak toplum ve medeniyetin etkisiyle bu doğal durumları bozulur. Doğal durumda duygular daha saf ve içsel bir şekilde ifade edilir. Duygular da çevresel etkileşimlerin bir sonucu olarak gelişir. Bu perspektif, insanın doğal duygularının toplumsal etkileşimlerle nasıl şekillendiğini anlamaya odaklanır. Rousseau, doğanın estetik güzelliğini övmüş ve doğanın insanın duylarını ve duygularını olumlu bir şekilde etkileyen bir kaynak olduğunu savunmuştur. Doğa, insanın içsel dünyasını uyandıran ve duygusal tepkileri harekete geçiren bir güzellik sunar.

Rousseau, insanların birbirleriyle empati kurma yeteneğini vurgular. Empati, insanların birbirini anlaması ve birbirine yardım etmesi için temel bir özelliktir. Bu, sanatta duygusal ifadenin ve anlamın güçlenmesine katkıda bulunabilir. Rousseau'ya göre, sanat doğanın güzelliklerini ve insanın içsel duygularını ifade etmenin en güçlü araçlarından biridir. Sanat eserleri, doğanın güzelliklerini taklit etmek yerine, onun ruhunu ve duygularını yakalamak amacıyla yaratılmalıdır.

Deha sanatçılar, Rousseau'nun perspektifinde, insanın doğal duygularını en iyi şekilde ifade eden ve insanların iç dünyalarına derinlemesine nüfuz eden kişilerdir.

Bu sanatçılar, doğanın güzelliklerini anlamada özgün bir yeteneğe sahiptir ve bu yetenekleriyle topluma önderlik ederler. Rousseau'nun sanat felsefesi, duyuların ve duyguların doğal saflığına vurgu yaparak, insanın doğal durumundaki içsel zenginliğin ve estetik değerin önemini vurgular. Bu düşünce sistemi, romantizm döneminde ve sonrasındaki sanat anlayışlarına etki etmiş ve insanın içsel duygusal dünyasına olan önemi vurgulayan bir öncü olarak kabul edilmiştir

İnsanlar hangi güçlü duygulanıma sahiplerse onu yansıtacak sesler çıkarırlar; Rousseau bunu, yukarıda da bahsedildiği gibi, '*Dillerin Kökeni Üstüne Deneme*' isimli yazısında örneklendirerek detaylandırmıştır. Öfkeli sesler sert ve korkutucudur, şefkatli sesler yumuşak ve hafiftir. Hangi duygu olduğuna göre seslerin vurguları değişir; bu ahengi doğurur. Ahenk hecelerle birlikte doğar, güçlü duygulanımların insanların sesiyle bezenmesiyle birlikte şarkılar şiirler ve sözler ortak bir kökenden buluşur (Rousseau, 2020:57). Rousseau ilk sözün bir şarkı olduğunu düşünmektedir. Güçlü duygulanımların iyice kendini gösterdiği o dönemde şarkılar, melodiler, tek dildi. Zira akıldan çok daha önce güçlü duygulanımlar konuşmuş olmalıdır. Bu durum şiirin düz yazıdan önce ortaya çıkması, dolayısıyla yazının kullanıldığı ilk yerlerin de dizelerden oluşmasına sebep olmuştur. Rousseau'nun düşüncelerine göre, ahenk hecelerle birlikte doğar. Güçlü duyguların insanların sesini şekillendirmesiyle birlikte, şarkılar, melodiler ve sözler ortaya çıkar. Rousseau, ilk sözün bir şarkı olduğunu düşünerek, güçlü duyguların dilin kökeninde önemli bir rol oynadığını ifade eder. Bu durum, yazının kullanılmaya başlandığı ilk yerlerin de dizelerden oluşmasına yol açmıştır. Rousseau'nun bu düşünceleri, insanların duygusal ifadelerini ses aracılığıyla nasıl şekillendirdiklerini ve bu sürecin dilin evrimine nasıl katkıda bulunduğunu anlamamıza yardımcı olur. Aynı zamanda, bu düşünceler, sanatın ve müziğin duyguları ifade etmedeki temel rolünü vurgular.

Rousseau'nun Yunan diline duyduğu hayranlığın sebeplerinden biri de melodi ile ilgilidir. Yunan dilinden farklı olarak günümüz dillerinin bir çoğunda olduğu gibi yalnızca dildeki eklemlemeler ve seslerden ibaret olan diller her ne kadar düşünceleri dile getirmek konusunda başarılı olsalar da duyguları açığa çıkarırken fazlasıyla eksik kalmaktadırlar. Duyguları gerçekten yansıtabilmek için melodiye ihtiyaç vardır ve bu melodi günümüz dillerinde kendine olması gerektiği gibi yer bulamamıştır. Günümüzde, dilin evrimi ve değişimi, teknolojinin etkisiyle hızlanmıştır. Ancak bu hızlı değişim, duyguların ve derin anlamın sıklıkla göz ardı edilmesine neden olabilir. Rousseau'nun öne sürdüğü gibi, dilin yalnızca anlam taşıyan bir araç

olmaktan öte, duyguların ve düşüncelerin derinliklerine inen bir melodi olması gerektiğini düşünmek, ifade edilen duyguların daha etkileyici ve anlamlı hale gelmesine katkı sağlayabilir. Rousseau'nun dil ve duygu ilişkisi üzerine düşünceleri günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Dilin sadece anlamı değil, aynı zamanda duygu yükü taşıyan bir melodi olması, iletişimi daha zengin ve derin kılabilir. Belki de günümüzde dilin evrimi, bu melodiye daha fazla yer açmalı ve duyguların ifadesindeki eksikliği gidermelidir.

En zengin ve insana en açık gözüken duyuyu görme duyusudur. Herder bu yüzden duyular hakkında yaptığı incelemeye görme duyusu ile başlamıştır. Görüntüyü iki farklı kategoride incelemektedir; fiziksel olarak gözünün önünde olan 'görünür görüntü' ve yasalarını yine görünür nesnelerden alan ama hayal dünyamızda kendini gösteren 'fantezi'dir (Herder, 2006:258). Herder hayali tıpkı uyanırken rüya görmeye benzetmektedir. Sahip olduğumuz farkındalık sayesinde duyularımızın algıladığı nesneleri birbirinden ayırt edip tek başlarına ele alabiliyoruz. Herder'in perspektifinden bakıldığında, insan farkındalığı, görme duyusunun zenginliği ve esnekliği sayesinde şekillenir. Algıladığımız nesneleri sadece fiziksel gerçeklikle sınırlamak, bu zenginliği anlamamıza engel olabilir. Görme duyusu, hem somut varlıkları görmemizi sağlar hem de soyut, hayali dünyamızı zenginleştirir. Düşünceleri, insanın algısal deneyimini sadece somut gerçeklikle sınırlamamız gerektiğini vurgular. Görme duyusu, hem gözle görünen hem de hayal gücümüzle yarattığımız dünyaları keşfetmek için bir araçtır. Bu perspektif, insanın duyuusal deneyimini daha derinlemesine anlamamıza ve görsel algının zenginliğini takdir etmemize olanak tanır. Herder'in eserindeki bu düşünceler, görme duyusunun insanın içsel dünyası üzerindeki etkisini anlamak için bir kapı aralamaktadır. Herder duyularla ilgili yaptığı bu çıkarımdan imgeyi şöyle ifade etmiştir;

“Duyularımızın tüm nesneleri ancak farkına vardığımız ölçüde bizim olur; yani onları az çok açık ve canlı bir şekilde bilincimizin damgasıyla belirleriz. Etrafımızı saran duyulur nesneler ormanında, yalnızca nesneleri diğerlerinden ayırarak; onlara dış hatlar, boyutlar ve biçimler vererek, bana saldıran duyuların kaosa hâkim olma yolumu buluyorum. Kısacası, çeşitlilik içinde birlik yaratarak ve sanki bu bir hakikat mührüymüş gibi, bu nesneleri iç duyumun damgasıyla canlı ve kendinden emin bir şekilde işaretliyorum. O halde tüm hayatımız bir dereceye kadar şiirseldir: imgeleri görmeyiz, onları yaratırız.” (Herder, 2006:358).

Herder'e göre, duyularımızın algıladığı nesneler, bilinçli bir şekilde farkına vardığımızda anlam kazanır ve "bizim" olur. Bu, çevremizdeki duyuusal nesnelerin

karmaşık ormanında, onları diğerlerinden ayırarak, dış hatlar, boyutlar ve biçimler vererek, algıladığımız duyuların kaosunu kontrol etme becerimizle ilgilidir. Duyular, bize çevremizdeki karmaşıklığı düzenleme ve anlamlandırma yeteneği sunar, bu da Herder'in ifadesiyle tüm hayatımızın bir ölçüde şiirsel bir süreç olduğunu gösterir. Herder, insanın duyuları aracılığıyla çevresini şekillendirme yeteneğini vurgular. Duyular, nesneleri yalnızca fiziksel özellikleriyle algılamakla kalmaz, aynı zamanda içsel dünyamızın damgasını da üzerlerine koyarlar. Bu, insanın sadece dış dünyayı görmekle kalmayıp aynı zamanda onu içsel bir şekilde deneyimleme yeteneğini ifade eder. Herder'in ifadesiyle, "tüm hayatımız bir dereceye kadar şiirselidir", çünkü algıladığımız nesneleri sadece dış hatları, boyutları ve biçimleriyle değil, aynı zamanda içsel deneyimimizle de şekillendiririz. Herder'in düşünceleri, algılamayı bir yaratma eylemi olarak sunar. Her bir algı, içsel bir işaretle damgalanır ve bu işaret, nesnenin bize nasıl görüldüğünü belirler. Algılarımız, hayatın karmaşıklığı içinde anlamı oluşturur ve bu süreç, bir tür şiirsellik taşır. Herder'in ifadesiyle, "imgeleri görmeyiz, onları yaratırız". Bu, insanın duyularının, sadece dış dünyayı algılamakla kalmayıp aynı zamanda içsel bir anlam yaratma sürecini içerdiği bir bakış açısını yansıtır.

Ruh, nesneleri görür ve onları zihinsel imgelere dönüştürür. Aslında Herder nesne ve imge arasında zannettiğimiz kadar ortak yön bulunmadığını düşünmektedir; dil felsefesinde tıpkı burada olduğu gibi algılanan nesne ve o nesnenin adlandırılması arasında da ortak yön olmadığını söylemiştir. Bu nesneleri ortak yönleri bu kadar az olmasına rağmen böyle birbirine bağlanmış gibi algılıyor olma sebebimiz aslında biz insanlardan kaynaklanmaktadır. İnsanların sahip olduğu karmaşık örgütlenme duyarlılığı, aynı anda birlikte çalışan farklı duyuları ve bu duyuların bize verdiklerini uyumlu bir şekilde bir araya getirir. Eğer biz insanlar bu karmaşık örgütlenme yetimizden yoksun olsaydık karşımıza çıkanları yalnızca çıktıkları şekille algılayıp daha fazlasına ya da daha çeşitli haline dönüştürme imkânımız olmayacaktı. Herder'in düşünceleri, insanın algı ve dil kullanımındaki karmaşıklığı ve duyusal örgütlenme yeteneğinin önemini vurgular. İnsanlar, bu özellikleri sayesinde sadece dış dünyayı algılamakla kalmaz, aynı zamanda bu algıları daha derinlemesine anlamlandırarak, çeşitli şekillerde dönüştürme yeteneğine de sahip olur.

“İnsan bilişi duyulardan ve deneyimden başlar ve her şey onlara geri döner; uzuvlar ve organlar olmadan, hayal gücü ve hafıza olmadan, aklın meşgul olabileceği hiçbir şeyi yoktur. Aklın yansıtabileceği hiçbir şeyi yoktur, simgesel düşüncenin gücünün işaretlerle ifade edebileceği hiçbir şeyi yoktur. İmgelerin gerçekliği ve

canlılığı bu nedenle onların netliğine ve farklılığına katkıda bulunur, öyle ki onlar olmadan tüm soyutlamalar sadece bir yanılsama olur. Tüm sanat ve bilimlerdeki en üstün mükemmellik yasası bu nedenle şöyle olmalıdır: Temsilin amacına uygun olarak, bir nitelik diğerini bozamaz. Örneğin netlik canlılığı bozar, canlılık gerçeği bozar; bunun yerine her biri diğerinin yardımına gelmeli ve hedefini gerçekleştirmesi için onu teşvik etmelidir.” (Herder, 2006:359-360).

Herder'in bu düşünceleri, sanat ve bilişin birbiriyle nasıl etkileşimde bulunduğunu ve birbirini nasıl tamamladığını anlamamıza rehberlik eder. İnsanın bilişi, duyular ve deneyimlerle başlar, ancak sanattaki mükemmellik, bu temel unsurların birbirini tamamlayarak ve destekleyerek gerçekleşir. Yani burada asıl şekillendirici olan insanların içinde olan bitendir, o iç duydur. Herder iç duyuyu anlama yetisi ve bilincin kuralı olarak ele almaktadır. İç duyu, herhangi bir sanat eserinde ya da dilde imgeyi nasıl konumlandırmak gerektiğinin ölçütü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sebebi, dış dünyamızdaki nesneleri algılayarak o nesneleri olduğu gibi alıp işlemiyor, iç duyuya bağlı olarak onu algılayan organın ve bilincin de devreye giriyor oluşudur. Bu yüzden bir sanatı icra etmek için sanatçının ruhunun, imgeyi alıp olması gerektiği şekilde biçimlendirmeyi ve kullanmayı bilmesi gerekmektedir.

Herder tam da bu sebeple, sanat üretmek için doğanın sahip olduğu deponun asla boşalmayacağını söyler (Herder, 2006:361). Hangi zamanda yaşarsa yaşasın bir sanatçı, defalarca betimlenmiş olan bir nesneyi daha önce ele alınmadığı şekilde ele alıp tekrar betimleme şansına sahiptir. Dolayısıyla sanatın alanı asla tüketilemez bir çeşitliliğe sahip olarak sürekliliğini devam ettirecektir. İçsel duyu imgeleri yaratırken ruh bunları şiirleştirir. Ne yaptığını bilen her sanatçı aynı nesneden yeni imgeler yaratabilecektir.

Dünyadaki her şey bir etki yaratmaktadır. Bu etkiyi gördüğümüz için arkasında yatan bir gücün olduğu sonucuna varıyoruz. Doğanın canlı olduğuna duyduğumuz bu inanç sebebiyle bizi çevreleyen nesnelerle farklı ilişkilere girip onları kişiselleştiriyoruz (Herder, 2006:363). İnsanlar duyularını ve tutkularını diğer insanlara ancak tamamen kendine ait olan algılama ve düşünme tarzına göre açığa çıkarabilmektedir. Herder'in düşünceleri, insanların doğa ile kurdukları ilişkilerin sadece fiziksel olmadığını, aynı zamanda duygusal ve anlamsal bir derinliğe sahip olduğunu vurgular. Doğa, insanın içsel dünyasına dokunan bir etkiye sahiptir ve bu etki, insanların çevrelerini kişiselleştirmesine, onlarla derin bağlar kurmasına olanak tanır. Herder'e göre, insanlar duyularını ve tutkularını, kendi benzersiz algılama ve düşünme tarzlarına göre açığa çıkarabilirler. Bu da her bireyin, aynı nesneye dahi

baksalar, farklı bir dünya gördüğü anlamına gelir. Herder'in perspektifine göre, bu çeşitlilik insanın zenginliğini ve özgünlüğünü yaratır. Herder'in düşünceleri, insanın çevresiyle kurduğu ilişkileri, doğanın canlı bir varlık olarak algılanması ve bu ilişkilerin kişiselleştirilmesi üzerinden ele alarak, insanın duyularını, tutkularını ve düşünce tarzlarını şekillendiren bir etkileşim ağını ortaya koyar. Bu perspektif, insanın doğayla ve çevresiyle olan bağına daha derinlemesine anlamamıza katkı sağlar.

Rousseau için imgeyi görmek ve tanımak yalnızca insanlarda değil, hayvanlarda da var olan bir özelliktir. Bu sebepten ötürü, sanatın insanda yarattığı etkinin tinsel bir nedeni olmalıdır. Bütün duyuların üzerinde tinsel bir etki vardır. Duyular aynı gerçekliğe maruz kalsa da izlenimleri birbirinden çok farklı olabilir. Sert gözüken bir yüzey dokununca yumuşak hissettirebilir, her bir duyumuz farklı izlenimlerle deneyimi tamamlayabilir. Bu durumda renkler ve sesler birer duyu nesnesi iken insanlar üzerinde hafif bir etki bırakabilir ancak temsillerinin etkileri çok daha farklı olacaktır; aynı pasajın devamında Rousseau 'haz kulaktan kalbe değil, kalpten kulağa taşınır' diye belirtmektedir. (Rousseau, 2020:70). Duyduğumuz bir çığlık bizde güçlü bir duygulanım uyandırmasa bile o çığlığın taşıdığı acıyı bize hissettirecek bir müzik üzerimizde derin izler bırakabilir.

Herder, doğanın estetik güzelliklerinin insanın içsel duyularını uyandırdığını ve bu duygusal tepkilerin sanat eserlerinde ifade bulunduğunu düşünmüştür. Sanat, doğanın güzelliklerini taklit etmek yerine, bu güzelliklerin ruhunu ve duyularını yakalamak amacıyla yaratılmalıdır. Herder, dilin estetik ifade için kritik bir araç olduğunu savunur. Dil, bir milletin kültürel hafızasını taşır ve sanat eserleri bu dilin içinde anlam kazanır. Her dil, o dilin konuşan topluluğunun dünya görüşünü, değerlerini ve tarihini yansıtır. Herder, estetik deneyimin evrenselliğine inanır, ancak bu evrenselliğin kültürler arasındaki çeşitlilikten kaynaklandığını savunur. Her kültürün kendi estetik normlarına sahip olduğu ve bu normların evrenselliğin bir parçası olduğu fikrini benimser. Herder, sanatın insanları birbirine yaklaştırma ve empati kurma gücüne vurgu yapar. Sanat, farklı kültürlerin ve insanların duyularını paylaşmalarını sağlar. Empatik bir anlayış, estetik deneyimi zenginleştirir ve kültürler arası iletişimi güçlendirir.

Herder'in insanlar ve diğer hayvanlar arasında belirlediği farklılıklardan biri olan 'farklı dünyalarda yaşama' meselesi sanat felsefesinde de karşımıza çıkmaktadır. Herder doğanın her hayvanının içinde var olduğu bir çevrede (çemberin/dairenin) yaşadığını ve bütün hayatı boyunca aynı çevrede kalarak en sonunda yine aynı çevrede

öldüğünü söylemektedir. Hayvan ve onun çemberi arasında kuvvetli bir ilişki vardır, çember küçüldükçe sanatının ürünü sınırlanmaktadır; çember büyüdüğüçe odaklanmaları gereken alan genişler ve bu sebeple odakları düşmektedir (Nassar, 2022, 71). Oysa insan bütün diğer hayvanlardan farklı olarak dünyasız doğmaktadır. Yani, içine doğduğu çemberi zaten belirlenmiş bir şekilde taşımaz. İnsan, kendisine özgü potansiyellerle dolu bir dünyaya doğar ve yaşamı boyunca bu dünyayı genişletme, dönüştürme ve şekillendirme yeteneğine sahiptir. Herder'in bu düşünceleri, sanatın evrimi üzerine önemli bir perspektif sunar. İnsanlar, çevrelerini genişleterek, farklı deneyimlerle etkileşimde bulunarak, farklı kültürleri keşfederek, sınırsız bir potansiyele sahip oldukları için sanatlarını da sınırsız bir şekilde geliştirebilirler. Herder'in ifadesiyle, çember büyüdüğüçe, odaklanmaları gereken alan genişler ve bu durum, sanatın çeşitliliğini ve derinliğini artırır. Herder'in insan ve hayvanlar arasındaki farkları ve bu farkın sanat felsefesine yansımalarını ele alan bu düşünceler, insanın sınırsız potansiyeline ve sanatın evrimine dair değerli bir bakış açısı sunar. İnsanın dünyasız doğuşu, ona sınırsız yaratıcı potansiyel sağlar ve bu da sanatın sürekli olarak genişleyen bir çember içinde evrimleşmesine olanak tanır.

Herder, insanları kompleks ve yapay varlıklar olarak tanımlamaktadır ve bu sebeple asla basit bir duruma ulaşamayacaklarını söylemiştir (Herder, 2006:357) Dış dünyada deneyimlediği çeşitli deneyimler ve okuyabildiği nesneler insanın içsel varlığını heyecanlandırır, sürekli kendi izlenimlerinin içerisinde. Herder'in perspektifinden bakıldığında, insanın içsel karmaşıklığı, deneyimlerin ve nesnelerle etkileşimin sürekli bir döngüsüdür. Her yeni deneyim, insanın içsel dünyasına yeni bir boyut ekler ve bu sürekli zenginleşme, basit bir duruma ulaşmanın önüne geçer. İnsanın sürekli olarak çeşitli izlenimlerle etkileşimde bulunması, onu sürekli olarak içsel bir keşif ve gelişim yolculuğunda tutar. Deneyimlerin ve nesnelerle etkileşimin, insanın içsel dünyasını besleyen bir kaynak olduğu fikri, Herder'in kompleks ve yapay varlıklar olarak tanımladığı insanın sürekli bir evrim içinde olduğunu gösterir. Bu evrim, insanın varlığını sadece basit bir duruma ulaşamayacak kadar zengin ve çeşitli kılar.

Dünyayı deneyimleyen insan bunu duyuları aracılığı ile başarmaktadır. Herder önce görme ve işitme duyuları üzerinde durmuştur. Görme ve işitme duyusu diğer duyulara kıyasla deneyimlediğimiz nesneleri daha açık ve kolay bir şekilde anlamlandırmamızı sağlamaktadır. İnsanlar karşılaştığı nesneleri kelimelere çevirme,

deneyimlerini adlandırma sanatına sahip bir varlıktır. Dolayısıyla özellikle görme ve işitme duyumu ile birlikte onlara gelen izlenimleri dillerinde şekillendirebilirler.

Herder'e göre nesnelerin kapsamını ve etkilerini ele alacak olan dal estetikdir (Herder, 2006:357). Her bir duyum diğerinden farklı olan bir etki ve yetki alanına sahiptir, bu etkili oldukları noktaları bulup incelemek, kurallar çıkarmamıza yardımcı olacaktır. Herder'in bu düşünceleri, estetiğin nesnelerin etkisi ve yetkisi üzerindeki etkileyici rolünü vurgular. Her bir duyumun özgün etki ve yetki alanına sahip olduğu bu bağlamda, estetik, insanların nesnelerle olan etkileşimlerini daha derinlemesine anlamak ve bu etkileşimlerden çıkarılan kurallarla nesnelerin kapsamını ele almak için kritik bir disiplindir.

Biz insanlar yorumlama yeteneğine sahip olan varlıklarız. Sahip olduğumuz benzetme araçları, dünyayı yorumlamamızı sağlamaktadır. İçinde yaşadığımız dünyayı deneyimleyip, çevremizdeki nesneleri ve olayları yorumlayarak üzerine düşünebilmekteyiz. Bu yetiye sahip oluşumuz bizlere bir sorumluluk vermektedir. Çünkü yorumlama yeteneği, sadece bireyin kendi dünya görüşüne göre değil, aynı zamanda toplumunun, kültürünün ve yaşadığı zamanın etkisi altında şekillenir. İnsanlar, yorumlama yeteneklerini kullanarak dünyayı sadece kendi bakış açılarına göre değil, daha geniş bir perspektiften anlamlandırmak ve değerlendirmekle sorumlu tutulurlar.

Herder sanat ve estetik üzerine yaptığı incelemelerde Shakespeare ve Yunan dramasının arasındaki farklılıklara dikkat çekmiştir. Herder, Shakespeare'e karşı derin bir hayranlık beslemektedir; onun eserlerinde birbirinden farklı sınıfların ve yaşam tarzlarının bir arada işlendiğini ve ortaya çok zengin bir çeşitlilik çıktığını düşünmektedir. Buna karşılık Yunan dramaları kültürel çeşitlilikten uzak ve basittir (Nassar, 2022:63). Herder ise zengin çeşitliliğe büyük bir hayranlık duymaktadır. Herder'in bu değerlendirmesi, sanatın çeşitliliği ifade etme ve insan doğasını derinlemesine anlama kapasitesini vurgular. Shakespeare'in eserleri, toplumsal katmanlardan ve farklı yaşam tarzlarından gelen karakterleri bir araya getirerek estetik bir zenginlik sunar. Herder'e göre, bu çeşitlilik, sanatın evrensel ve derin anlamlarını daha etkili bir şekilde ifade etmesine olanak tanır. Herder'in Shakespeare ve Yunan draması arasındaki bu farklı değerlendirmesi, sanatın çeşitlilik ve karmaşıklığın ifadesindeki rolünü vurgular. Herder'e göre, sanatın gerçek değeri, farklılıkları kucaklayabilme ve insan doğasının çeşitli yönlerini yansıtabilme yeteneğine dayanır.

“Yunan dramasının kurallarının yapaylığı hiç de yapmacık değildi! Doğaydı! Olay örgüsünün birliği, Yunanlıların önündeki eylemin birliğiydi; zamanlarının, ülkelerinin, dinlerinin, örf ve adetlerinin şartlarına göre bu birleştirmeden başka bir şey olamaz. Yer birliği tam da buydu. Yer birliği, çünkü tek, kısa ve ciddi bir eylem yalnızca tek bir yerde; tapınakta, sarayda, sanki ulusun pazar meydanında meydana geliyordu. Başlangıç olarak bu eylem sadece mimlenmiş, anlatılmış ve koro arasına yerleştirilmiştir; sonra nihayet karakterlerin girişleri, sahneler eklendi; ama tabii yine tek bir sahneydi, koro her şeyi birbirine bağlıyordu. Doğası gereği sahne asla boş kalamazdı. Bir çocuk bile zamanın birliğinin artık tüm bunlardan kaynaklandığını ve doğal olarak onlara eşlik ettiğini görebilirdi. O günlerde bütün bunlar ‘doğa’da yatıyordu. Öyle ki, şair, tüm sanatına rağmen onlarsız hiçbir şey başaramazdı!” (Herder, 2006:293).

Yukarıdaki pasajda da görüldüğü gibi, Herder Yunan dramasının sadeliğinin doğada yattığını ifade etmiştir. Yunan dramalarının, özellikle zamanın, yerin ve eylemin birliği prensipleri, Herder'e göre, o dönemin toplumsal, kültürel ve dini bağlamında organik bir doğallık taşır. Karmaşık olay örgüleri ya da zamansal atlamalar bulunmamaktadır, Shakespeare'in oyunları ile karşılaştırıldığında tekdüze kalmaktadır; Shakespeare'in karakterlerinin derinliği, zaman ve olay örgüsünün ele alınışı ya da oyunlarında sahneyi kullanma tarzı, Yunan dramasının çok uzağındadır. Herder'in Yunan dramalarına dair bu değerlendirmesi, estetiğin doğanın kendi yasalarına tabi olduğu bir perspektifi vurgular. Yunan dramasının kuralları, o dönemin toplumsal ve kültürel bağlamında doğal bir uyum ve düzen içinde işler. Bu estetik anlayış, Herder'e göre, şairin ve sanatın gücünü, doğanın kendisinden aldığı ve onunla uyum içinde olduğu bir ortamda bulur.

Herder için tarih bir tiyatro oyunu gibidir; insanlar oyuncular, Tanrı ise seyircidir (Dahlstrom, 2015:62). Bütünüyle ele alınınca Herder'in estetik anlayışı, felsefesinin geri kalanıyla bir uyuma sahiptir. Herder, tarihin insanların kolektif bir öyküsü olduğunu düşünür. İnsanlar, tarih sahnesinde rollerini oynayarak, geçmişten günümüze uzanan bir dramayı inşa ederler. Bu tarihi olaylar, Herder'e göre, birer perde gibi açılıp kapanan, iç içe geçmiş bir dizi dramatik olaydır. İnsanlar, bu olaylar zincirinde kendi rollerini oynarlar ve tarih, onların performanslarından oluşan büyük bir tiyatro eseri halini alır. Herder'in tarih anlayışı, Tanrı'nın seyirci rolünde olduğu bir tiyatro oyunu gibi bir düzen içinde işler. Tanrı, insanların tarih sahnesindeki performanslarını izleyen ve onların özgür iradelerine dayanan rollerini gözlemleyen bir seyircidir. Herder, bu perspektifiyle insanların tarih boyunca yaptıkları seçimlerin, kendi özgür iradeleri doğrultusunda gerçekleşen bir tiyatro eserinin parçaları olduğunu

düşünür. Herder'in bu benzersiz tarih anlayışı, estetik felsefesiyle uyumlu bir şekilde, insanların tarihi tiyatro oyununda oynadıkları rollerin anlamını ve önemini vurgular.

4.3. Doğaya Uygun Olmak veya Kültüre Göreceli Olmak

Rousseau'nun ahlak felsefesi, insan doğasının temel iyilik haline vurgu yapar ve toplumsal kurumların bu doğal iyilik hâlini bozan etkenler olduğunu savunur. Rousseau, insanın doğal durumunun temelde iyilik ve özgürlük içinde olduğunu savunur. Doğal durumda insanlar özgür, eşit ve mutlu bir yaşam sürerler. Ancak toplumsallaşma süreci ve toplumsal kurumlar insanların doğal iyilik hâlini bozar.

Rousseau'nun ahlak felsefesinde temel kavramlardan biri "Toplumsal Sözleşme"dir. Ona göre, insanlar doğal durumda özgürdür, ancak toplumsallaşma sürecinde güvenlik ve diğer ihtiyaçlar nedeniyle bir araya gelirler ve adil bir toplum düzeni kurmak üzere bir sözleşme yaparlar. Rousseau, toplumsal sözleşme sonucunda oluşturulan devletin, bireylerin genel iradesini temsil etmesi gerektiğini savunur. Genel irade, bireylerin kendi özel çıkarlarından önce toplumun ortak çıkarlarını düşündükleri bir kolektif iradedir. İyi bir toplum, bireylerin genel iradeye sadık kaldığı bir toplumdur.

Rousseau'nun ahlak felsefesinde, insanların doğal iyilik hallerine dönmesi ve toplumun yapay kurumlarından kurtulması gerekliliği önemli bir temadır. Ona göre, doğaya dönüş, insanların içsel iyiliklerini yeniden kazanmalarına yardımcı olabilir.

Rousseau'nun ahlak felsefesi, insanın doğasının temelde iyilik ve özgürlük içinde olduğu fikrine dayanır. Ancak toplum ve toplumsal kurumlar, bu doğal iyilik hâlini bozar. Rousseau, adil bir toplumun ancak genel iradenin temsil edildiği bir toplumda mümkün olabileceğini ve bu hedefe ulaşmak için bireylerin doğal iyilik hallerine dönmesi gerektiğini savunur.

Rousseau için ahlakın ve özgürlüğün kaynağı iradedir; irade olmadan özgürlükten, özgürlük olmadan ise ahlaktan söz etmek mümkün değildir (Orhan, 2012:7). Daha önceki başlıklarda daha detaylı bahsedildiği gibi Rousseau'nun doğa insanında iki belli prensip mevcuttu, bunlardan ilki insanın kendi iyiliğini gözetmesi, kendini sevmesi iken bir diğeri acı çeken başka bir varlığa kayıtsız kalamama, acıma ve merhamet besleme duygusudur. Ancak toplumsal yaşama girişle birlikte bu iki duygunun insanda bir çatışmaya sebebiyet vermemesi mümkün değildir, başkalarına duyduğu acıma ile kendisine verdiği değer arasına bir çıkar çatışması çıkacaktır. Bu

çatışma durumu, toplumsal sözleşme ile birlikte ortadan kalkacak olsa da tek başına yeterli değildir.

İnsanların yasa koyucu üzerinde bilinçli bir ortaklaşa kararı olmalıdır. Yasa koyucu yasaları baskıcı bir şekilde, toplumu oluşturan insanların isteklerinden bağımsız olarak ele alırsa, bu durumda özgürlükten bahsetmek mümkün değildir. Doğa durumundaki insan sahip olduğu fiziksel eşitsizlikleri, doğanın sınırsız kaynakları içerisinde rahatça kapatabiliyorken toplumsal düzen içerisinde iyice açığa çıkan bu eşitsizlik yasalar tarafından sağlanmalıdır. Toplumsal sözleşme bu doğal ve meşru eşitliği sağlayacaktır.

Rousseau'nun belirlediği iki sevgi kavramını bu başlıkta tekrar ele almak gerekmektedir; '*amour de soi*' ve '*amour propre*'. Aslında her ikisi de kendine karşı alınan görev olarak düşünülebilir yalnızca benlik farklıdır; nasıl ki '*amour de soi*' kendimize duyduğumuz bir sevgi ve iyilik gözetme durumuysa, '*amour propre*' de bir başkasının kendiliğine karşı duyduğumuz sevgi ve iyilik gözetmedir (Cladis, 2000:223). Zira benlik kendi dışına yansıyacaktır, hem kendilerini başkalarının gördüğü gibi görecektir hem de başkalarını kendisi gibi görecektir. Rousseau'ya göre, "*amour propre*", toplumun karmaşık yapısından kaynaklanan bir olgudur. İnsanlar birbirleriyle karşılaştıkça, sosyal değerlendirmelere maruz kaldıkça, benlik algıları gelişir ve insanlar kendi değerlerini başkalarıyla kıyaslarlar. Bu durum, rekabetin, kıskançlığın ve toplumsal çatışmanın kaynağı olabilir. Rousseau'nun bu iki kavram arasındaki ayrımı, insan doğasının ve toplumsal dinamiklerin karmaşıklığını ortaya koymaktadır. İnsanlar, doğaları gereği kendilerine saygı gösterme ve iyilik gözetme eğilimindeyken, toplumla etkileşimde bulundukça dışsal değerlendirmeler ve karşılaştırmalar ortaya çıkar. Bu durum, bireyin kendi içsel değerlerini koruma ve toplumsal ilişkilere uyum sağlama arasında bir denge kurma zorunluluğunu doğurur.

Rousseau hayatta mutluluktan çok keder olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden Emile'de "Mutluluklar gelip geçicidir ve mutluluğun değerini insanın çektiği acıların azlığı ile ölçülmelidir" demiştir (Rousseau, 2009:40). Mutluluk duygusu ile dolu olduğumuz zamanlar bu duygunun geçici olduğunu daima biliriz, hatta bazen bu farkındalık yüzünden mutluluğumuzu doyasıya yaşayamayız. Ancak acı için tam tersi geçerlidir, acı duygusu, hissettiğimizde hiç geçmeyecek bir çileymiş gibi düşünmemize sebep olmaktadır.

“Bizi mutsuz ve kötü yapan melekelerimizin suistimalidir. Kader, endişe ve bütün ıstıraplarımızın kaynağı bizzat bizleriz. Şüphesiz ki ahlaki bozukluklar da bizim eserimiz. Maddi acılarımız dahi, kendi kusur ve ihmalkarlığımız yüzünden hissedilir bir şiddet kazanmıştır.” (Rousseau, 2009:197).

Rousseau, insanın mutsuzluğunun ve acılarının temelinde kendi eylemlerinin ve karakter özelliklerinin yattığını savunarak, insanın kadersel yükünü ele alır. Ona göre, mutsuzluğumuzun ve kötülüklerimizin suistimali bizzat içimizde yatar ve kaderimizin şekillenmesinde asıl etken bizleriz. Rousseau'nun bu düşüncesi, insanın içsel dünyasının derinliklerine ve kendi eylemlerinin sorumluluğuna dair önemli bir anlayışı yansıtır. Rousseau'nun perspektifi, insanın kendi mutsuzluğunu ve kötülüklerini anlamak için derinlemesine içe dönük bir çaba sarf etmesini önerir. İnsanın içsel dünyasında gerçekleştirdiği değerlendirmeler ve ahlaki seçimler, onun kadersel yükünü belirler. Bu anlamda, Rousseau, insanın yaşamındaki olumsuzlukların temelinde, kendi seçimleri ve eylemleri olduğu düşüncesini öne sürer.

Rousseau için vicdan, bütün toplumsal düzene ve yapay yasalara rağmen insanın içinde doğanın düzenini takip etmeye devam eden sestir (Rousseau, 2009:436). Bu ses, insanın doğasına özgü bir rehberdir ve onu doğru yola yönlendirir. Yanlış eylemlerin ardında bizi kınayacak olan bu içsel ses, insanın eylemlerini değerlendirirken ona rehberlik eder. Yanlış olan her eylemin sonucunda bizi kınayacak olan ses de budur. Eğer insanlar eylemlerini planlarken yalnızca kendilerini yani vicdanlarını dinlerlerse zaten iyi ya da kötü hissetmelerine bağlı olarak eylemlerinin ahlaki açıdan nasıl olacağını anlamış olacaklardır. İyiliğe karşı bir sevgi, kötülüğe karşı da bir nefret besliyor olmak doğaldır. Vicdan edimleri duygulardır (Rousseau, 2009:480). Bu, ahlaki değerlendirmelerin sadece soğuk akıl ile değil, aynı zamanda insanın içsel duyguları ve içsel reaksiyonları ile de şekillendiği anlamına gelir. İnsan, vicdanının rehberliğinde hissettiği duyguların etkisi altında ahlaki değerlendirmelerini yapar. Rousseau duyarlı olmayı akıldan çok daha önce insan tarihi sahnesine koymuştur. O yüzden bir eylemin ahlaki açıdan uygun olup olmadığını bize akıldan önce vicdan fısıldayacaktır. Rousseau'nun vicdan anlayışı, insanın doğasına ait bir rehber olarak ortaya çıkar. Vicdan, toplumsal düzenin ve yapay yasaların ötesinde, doğanın sesidir. İnsanlar, kendi vicdanlarına kulak verdiklerinde, ahlaki değerlendirmelerini içsel bir rehberlikle şekillendirir ve doğal düzenle uyumlu bir şekilde hareket ederler.

Herder, ahlaki değerleri evrensel normlar yerine kültürel bağlamda değerlendiren bir perspektife sahiptir. Farklı milletlerin kendi kültürel bağlamında özgün ahlaki normlara sahip olduğunu savunur. Ona göre, kültürel çeşitlilik, ahlaki normların da çeşitlenmesine neden olur. Bu eşitlilik, insan ahlakının evrenselliği yerine kültürel bağlamda anlaşılması gerektiğini vurgular.

Tıpkı felsefesinin geri kalanında olduğu gibi ahlak konusunda da Herder'in duruşu doğalcıdır. Doğa ile uyumlu bir sistem geliştirmeye çalışmıştır, insan ve hayvan arasındaki ilişkinin bağını koparmamıştır (Forster, 2018:211). Herder'in ahlaka dair düşüncelerini anlamak için, onun doğal dünyaya olan duyarlılığına dikkat etmek önemlidir. Herder, insanın doğa ile uyumlu bir sistem içinde var olduğunu savunur. Bu doğalcılık anlayışı, Herder'in ahlaka dair düşüncelerini şekillendirir. Ona göre, insan ve hayvan arasındaki ilişki koparılmamalıdır. İnsanın doğadan ayrı bir varlık olarak ele alınması, ahlaki değerlerin anlamını yitirmesine neden olabilir. Ahlak kavramı Herder için insan duygularından bağımsız ele alınmamalıdır. Evrensel bir rolü ya da kapsayıcılığı bulunmamaktadır. Ona göre, ahlak duygulardan bağımsız düşünülemez. Ahlaki değerler, insan duygularıyla sıkı bir şekilde bağlantılıdır. Bu bağlamda, Herder evrensel bir ahlaki rolün ya da kapsayıcılığın olmadığını savunur. Herder, ahlaki değerlerin toplumsal ve kültürel bağamlara göre şekillendiğini ne sürer. Herder'in ahlaka dair düşüncelerini anlamak için tarihselleştirmeye yönelik yaklaşımını göz önünde bulundurmak önemlidir. Onun için aynı toplumun farklı tarihsel dönemlerde aynı konu üzerinde birbirine tamamen zıt iki farklı ahlak anlayışına sahip olması şaşırtıcı değildir (Forster, 2018:211). Kültürle birlikte insanların duyguları da değişeceği için ahlak anlayışları da şekillenecektir. Herder'in ahlaka dair düşünceleri, kültürle birlikte duyguların evrimine vurgu yapar. Kültür değiştikçe, insanların duyguları da değişir ve bu da ahlaki değerleri etkiler. Herder, ahlaki anlayışların statik olmadığını ve zamanla evrildiğini savunur. Herder'in ahlak anlayışı, doğa ile insan arasındaki dengeyi ve tarihsel bağlamı vurgular. Ona göre, ahlak duygularla i içe geçmiş, evrensel bir kalıp taşımamalıdır. Herder'in perspektifi, ahlaki değerleri tarih ve kültür bağlamında anlamamıza olanak tanır, böylece insanlığın ahlaki evrimini anlamak ve değerlendirmek için daha kapsamlı bir ereve sunar.

Herder'in kültürel rölativist olarak ele alınabileceğini dile getirmiştik. Bunun sebeplerinden birini de ahlak felsefesinde görmekteyiz. Herder, her bir ahlaki duygunun içinde olduğu toplumun yapısına, geleneklerine, yaşam tarzına uygun olarak açıklanabileceğini düşünmektedir (Forster, 2018:212). Her bir kültürün içinde bizi

farklı bir ahlak anlayışı karşılayacaktır. Bu ahlak anlayışları direkt olarak o kültürü oluşturan insanların duygularına bağlı olarak geliştiği için kendi içinde tutarlı açıklamalara sahip olacaktır. Avrupa ve Asya toplumlarında aynı ahlak anlayışını bulmayı beklemek gereksizdir. Başka bir kültürün sahip olduğu ahlaki duygularla birlikte bir diğer kültürü yargılamak mümkün değildir. Keza bu durum farklı zamanlarda var olan ahlaki duygular için de geçerlidir. Her kültür kendi benzersiz tarihine, değerlerine ve deneyimlerine sahiptir, bu da onların ahlaka dair düşüncelerini şekillendiren etkenlerdir. Herder, kültürel çeşitliliği anlamak için empatiyle yaklaşmayı önerir. Başka bir kültürün sahip olduğu ahlaki değerleri ve duyguları anlamadan, o kültürü tam olarak kavramak mümkün değildir. Ayrıca, Herder'in kültürel rölativizmi zamansal bir boyuta da uzanır. Ona göre, farklı zamanlarda var olan ahlaki duygular da toplumun evrimine paralel olarak değişir. Herder, insan doğasının toplumsal hayata uygun olduğunu ve bu nedenle bireylerin içinde bulundukları topluluğa doğal bir bağlılık duyacaklarını savunur. Bu bağlılık, zaman içinde ortak bir ahlaki anlayışın benimsenmesine ve geliştirilmesine yol açar. İnsan doğası toplumsal hayata uygun olduğu için içinde bulunduğu topluluğa bağ beslemesi kaçınılmazdır. Bu bağlılık içerisinde zamanla ortak bir ahlaki anlayış benimseyip geliştireceklerdir.

Herder'in ahlak felsefesinde temel bir yeri olan 'Humanitat' kavramını daha yakından incelemek gerekirse; bu kavram, insaniyet, insan doğasını en iyi tanımlayan kavramdır. Bu kavram yalnızca insanla alakalı değil, yaratıcının da tasvirini içinde barındırmaktadır. 'Humanitat' kavramı, sadece insanın fiziksel varlığını değil, aynı zamanda onun ruhsal ve duygusal boyutlarını da kapsar. Herder, insanın karmaşık doğasını anlamak için bu kavramı kullanır. İnsanın eşsiz yetenekleri, duyguları ve düşünceleri, onun 'Humanitat'ının bir parçasıdır. Bu kavram, insanın diğer varlıklardan ayrılan özel bir yaratılışa sahip olduğunu ve bu yaratılışın insanın benzersiz değerini oluşturduğunu belirtir.

Herder'e göre, tarihte gerçekleşen her eylem, ya iyilik ya da kötülük adına yapılmıştır. İnsanın eylemleri, temelde hümanite, yani insanlık için yapılmış veya insanlığa karşı yapılmıştır.

“Tarihte, iyilik adına ne yapılmışsa hümanite için yapılmıştır. Gene tarihte kötülük adına ne yapılmışsa hümaniteye karşı yapılmıştır. Dolayısıyla insanoğlu yeryüzünde tesis ettiği her şeyde, konumu ne olursa olsun bundan başka bir gaye gütmemiştir; bu gaye ona Tanrısı tarafından yaratılırken verilmiştir. Eğer biz yaratılışın tamamında neyin ne olduğunu ve nasıl etki ettiğini öğrenirsek, insanoğlunun

yeryüzündeki gayesini de böylece doğası ve tarihi yoluyla öğrenmiş oluruz.” (Herder,.2020:517).

Bu bakış açısı, Herder'in etik ve ahlaka dair düşüncelerini şekillendirir. İyilik ve kötülük, insanın eylemlerini değerlendirmek için temel ölçütler olarak ön plana çıkar. Herder'in düşünceleri, insanın eylemlerinin temelde hümaniteye yönelik olduğu ve yaratılış amacının bu doğrultuda şekillendiği bir perspektifi yansıtır. İnsanın tarih boyunca gerçekleştirdiği her eylemin, iyilik veya kötülük perspektifinden değerlendirilebileceğini savunarak, Herder, insanın varoluşunun derinliklerine iner.

Hümanite (insanîyet, insanlık), insanların bir öz üretimidir ve mutlaka kendini toplumsal yapının içerisinde gösterecektir. Adalet ve hakikat kavramları hümanitenin içinde var olmuştur. Herder hümanite kavramını felsefesinin o kadar temeline yerleştirmiştir ki, siyaset de ahlak da, dil de bu kavram olmadan kendini açığa çıkaramayacaktır.

‘Kendine yapılmasını istemediğin şeyi, sen de bir başkasına yapma’ kuralı insanların doğasına aittir, yapay değildir. İnsanlar doğaları gereği diğer insanlara karşı naziktirler. Hümanite kavramının içinde doğan bütün bu ilkeler ve idealler bizi bir meta etik konumuna taşıyacaktır. Sahip olduğumuz ahlaki norm biz insanlara sadece diğer insanlara zarar vermemeyi fısıldamaz; yalnızca kötülük yapmamak ile ilgili değildir. Aynı zamanda bize, başka insanlarla olan ilişkilerinde ölçülü ol, başkalarına yardım et, der (Forster, 2018:229). Ahlaksallık yalnızca zarar vermemekle oluşmayacaktır, başka insanların iyiliğini de gözeten bir duygusallık durumu olmak zorundadır. Bu, bireyin duygusal zenginliğini, başkalarına karşı empati ve sorumluluk hissiyle birleştirmesini gerektirir. Hümanite, bu bağlamda, insanların birbirleriyle olan etkileşimlerinde sadece bireysel çıkarları değil, aynı zamanda toplumsal iyiliği de ön planda tutan bir duygusallık durumu olarak ortaya çıkar. Herder, bu etik normların insan doğasının bir parçası olduğunu ve bu nedenle tüm insanlar için geçerli olduğunu savunur. Hümanite, böylece salt bireysel ya da kültürel tercihlere değil, insan doğasının evrensel özelliklerine dayanır.

Herder hümanitenin bütün insanların sahip olduğu ortak bir doğa olduğu konusunda ısrarcıdır (Sikka, 2011:21). İnsanların hangi ulusa, ırka ya da kültüre ait olduğunun önemi olmaksızın hepsi insanîyete sahiptir. Hümanite kendini her insanda gösterdiği için belli bir ölçütünü ortaya koymak mümkün değildir. Bu evrensel hümanite düşüncesi, Herder'in insanların birbirlerine daha fazla anlayış ve saygı göstermeleri gerektiği fikrini besler. Her bir bireyin içsel dünyasındaki zenginlik,

Herder'e göre, insanlar arasında bir köprü oluşturur ve bu köprü, ulusal, ırki veya kültürel farklılıkların ötesinde bir dayanışma ve insanlık bilinci yaratır. Herder'in hümanite anlayışı, insanların ortak bir insan doğasına sahip olduğu fikrini vurgular ve bu, tüm insanlar arasında bir evrensel birliktelik ve anlayışın temelini oluşturur. Ulusal, ırki ve kültürel sınırları aşan bu evrensel bakış açısı, insanların birbirlerine daha anlayışlı ve saygılı bir şekilde yaklaşmalarına olanak tanır, böylece küresel bir hümanite bilinci oluşturularak insanlığın bir arada var olmasına katkıda bulunabilir.

Herder sevgi ve sempatinin ahlak için bir şart olduğunu düşünmektedir. Zira onun için en yüksek ahlaki değere sahip olan eylem, başka insanların mutluluğunu ve refahını göz önüne aldığımız, genelin iyiliği ile kendimizi motive ettiğimiz eylemdir (Sikka, 2011:66). İnsanlar doğal olarak toplumsal varlıklar oldukları için bir başkasının iyiliğinin göz önüne alınmadığı eylemler ahlak açısından bir değer taşımayacaktır. İnsanlar diğer insanların yerine kendilerini koymayı öğrenerek sahip olunan duyguları kendi içlerinde anlamlandırmalıdır. Başka insanlara duyulan sevgi, ahlakın amacıdır (Sikka, 2011:67). Rousseau'nun aksine Herder burada bir çıkar aramamaktadır. Tam aksine, Herder, bireyin kendi iyiliğini düşündüğü anlarda gerçekleşen eylemlerin, ahlaki değerlerle uyumsuz olduğunu savunur. Bu, Herder'in Rousseau'nun aksine çıkar temelli bir ahlak anlayışına karşı durduğunu gösterir. Herder'in ahlaki değerleri, sevgi ve sempatiyi temel alır ve insanların doğasındaki toplumsal varlık olma özelliğinden türemiştir. İnsanın başkalarının iyiliğini gözetmesi, genel iyilik ve toplumsal refahın peşinde koşması, Herder'e göre ahlaki değerlerin amacını oluşturur. Sevgi ve sempati, bu değerleri besleyen ve insanların birbirlerine duydukları bağlılığı güçlendiren temel duygusal unsurlardır.

Rousseau, *"Emile ya da Eğitim Üzerine"* adlı eserinde eğitim ile ilgili düşüncelerini detaylı bir şekilde ele almıştır. Bu eser, sıradan bir çocuğun doğal bir eğitim süreci ile nasıl ahlaki ve manevi yüksekliklere ulaşabileceğini anlatmaktadır. Rousseau, eğitimin doğal süreçlere dayanması gerektiğini ve çocuğun kendi potansiyelini keşfetmesine izin verilmesi gerektiğini savunur. Emile, bu doğal eğitim sürecini takip eden ideal bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rousseau eğitim konusunda da tıpkı felsefesinin geri kalanında olduğu gibi doğanın önemini vurgulamaktadır. Doğa, insanın gerçek özünü bozmadan, onun sahip olduğu potansiyeline sadık kalarak gelişebileceği ortamı sağlamaktadır. Doğaya uygun bir eğitim ile insanın özü, yani doğası bütün özgünlüğü ile korunabilir. Doğaya uygun

bir yaşam şartı ve buna uygun eğitim ile, toplumsal sözleşmenin ve medeniyetin getirdiği yozlaşma telafi edilebilir.

Rousseau'ya göre, insanlar doğuştan zayıf, savunmasız ve güce ihtiyaç duyan varlıklardır. Ona göre, insanlar doğada yetersiz, ama potansiyel olarak iyidir. Doğuştan getirdikleri yetenekler, içgüdüler ve dürtülerle donanmış olsalar da, bu özelliklerin gelişimi ve yönlendirilmesi için eğitime ihtiyaçları vardır. İnsanların eğitim yoluyla şekillendiğini ve geliştiğini savunmaktadır. İnsanlar, doğadaki içsel yeteneklerini ve organlarını kullanmayı öğrenerek gelişirler. Bu içsel gelişme, doğanın eğitimi olarak kabul edilir. Örneğin, bir çocuğun yürümeyi öğrenmesi veya bir dil konuşmayı öğrenmesi, doğanın ona içsel olarak verdiği yeteneklerin gelişimini temsil eder. İnsanlar topluma girdiklerinde dış etkilerle de karşılaşır. Bu dış etkiler, sosyal eğitimle ilgilidir. Toplum, bireylere normlar, değerler ve beceriler öğretir. Ancak, Rousseau'nun eleştirisi, toplumun bireyleri doğal iyiliklerinden uzaklaştırdığı ve yapay ihtiyaçlar yarattığı yönündedir. Bu, özellikle özel mülkiyetin ve toplumsal eşitsizliğin ortaya çıkışıyla ilişkilidir. Rousseau, bireylerin çevreleriyle olan etkileşimleri sonucunda edindikleri deneyimlerin, bilgilerin temelini oluşturduğunu vurgular. Bu, bireyin doğa, diğer insanlar ve çeşitli nesnelerle olan kişisel deneyimlerinden kaynaklanan bilgileri içerir. Birey, çevresinden elde ettiği bu bilgileri kullanarak kendini eğitir ve geliştirir.

“Zayıf olarak doğuyoruz ve güce gereksinimimiz var; her şeyden yoksun olarak doğuyoruz ve yardıma gereksinimimiz var; aptal olarak doğuyoruz ve düşünme yetisine gereksinimimiz var. Doğduğumuzda sahip olmadığımız ve büyüdüğümüzde gereksinim duyduğumuz her şey bize eğitimle verilir. Bu eğitim bize doğadan ya da insanlardan ve şeylerden gelir. Yetilerimizin ve organlarımızın içsel gelişmesi doğanın eğitimidir; bu gelişmenin bize öğretilen kullanımı da insanların eğitimi, bizi etkileyen nesneler hakkında kendi deneyimimizle edindiğimiz bilgi de şeylerin eğitimidir.” (Rousseau, 2022:6).

Bu ifade, Rousseau'nun bireyin doğuştan getirdiği potansiyeli ve içsel gelişimi üzerine olan vurgusunu, toplumun rolü ve dış etkilerle olan ilişkisini ifade eder. Onun felsefesi, doğanın eğitimi ve toplumsal etkilerin bireyin gelişimine nasıl etki ettiği konularında derinlemesine bir düşünce sistemine dayanmaktadır.

Rousseau'nun eğitim felsefesinde, doğaya uygun bir eğitimde sevgi önemli bir yer tutar. Sevgi, çocukların doğayla uyumlu bir şekilde yetişmelerini sağlar ve bu, dil gelişimleri ve toplumsal ilişkileri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olabilir.

Rousseau, toplumsal düzenin temeli olarak gördüğü sevgi ve doğaya uygun eğitimle bireylerin toplumsal ahlaki değerlere sahip olabileceğini savunur. Dil aracılığıyla iletişim kurma yetisi, bu toplumsal değerlerin paylaşılmasına olanak tanır. Ona göre, toplumsal düzenin sürdürülebilirliği için vatandaşların iyi eğitim almış olmaları gerekir. Eğitim, bireylerin doğal eğilimlerini korumak ve genel iradeyi güçlendirmek amacıyla planlanmalıdır.

Rousseau'ya göre, insan eğitimi doğuştan itibaren başlar. İnsan, konuşma ve işitme gibi temel yeteneklere sahip olmadan önce, kendi kendisini eğitmeye başlar. Bu, doğuştan getirilen içsel potansiyelin ve yeteneklerin zamanla geliştirilmesi sürecini ifade eder. Elbette deneyimin eğitimde önemli bir role sahip olduğunu vurgular. İnsanın, sütannesini tanıdığı an itibarıyla, çeşitli deneyimlerle birlikte birçok şey öğrendiğini belirtir. Bu, doğal çevre ve yaşantılar aracılığıyla kazanılan bilgilerin, formel derslerden önce geldiği fikrini yansıtır. (Rousseau, 2022:44). İnsanların doğuştan getirdiği kaba durumlar dahi zamanla gelişmektedir. Bu gelişim süreci, bireyin bilgi ve yetenekleri üzerindeki gözlemlenmesi gereken önemli bir evrim bulunmaktadır.

Rousseau'nun eğitim felsefesinin temelinde, çocuğun doğal eğilimlerine ve içsel özgürlüğüne saygı gösterme anlayışı yatar. Ona göre, çocuklar saf ve doğuştan iyilik halindedirler. Dolayısıyla, eğitim sürecinde temel hedef, çocuğun içsel doğasını bozmadan, onu daha iyi bir birey haline getirmektir. Ahlaki değerlerin öne çıktığı Rousseau'nun eğitim felsefesinde, en önemli prensip "kimseye kötülük yapmamak"tır. (Rousseau, 2022:112). Rousseau, insanın temel iyiliğine inanır ve bu iyiliğin korunması için çocuklara, gençlere ve hatta yetişkinlere yönlendirici olacak bir eğitim verilmesi gerektiğini savunur. Ahlaki değerler, ona göre, bireyin toplum içinde sağlıklı bir şekilde var olmasını sağlar. Rousseau'nun "iyilik ilkesi" üzerinde durarak, bu ilkenin sadece iyilik yapmaya bağlı olması durumunda anlam kazanacağını belirtir. Bu, sadece bir kişiyi mutlu etmenin, yüz kişiyi mutsuz etmekten üstün olabileceğini vurgular. Onun felsefesi, ahlaki değerlerin sadece kendi içsel tatminimizden öte, toplum için de geçerli olması gerektiğini önemle vurgular.

Rousseau'nun eğitim felsefesi, olumsuz erdemlere odaklanmasıyla dikkat çeker. Gösterişsiz, içsel tatminle sınırlı ve toplum içinde etkili olan bu erdemler, ona göre en yüce olanlardır. Çocuklara, özellikle de genç yaşlarda, bu olumsuz erdemlerin öğretilmesiyle, bireyin içsel doğasının ve iyiliğinin korunması hedeflenir. Ancak, Rousseau'nun eğitim felsefesi sadece kurallar ve prensiplerle değil, aynı zamanda

bireysel ihtiyaçlara ve yeteneklere saygı gösterme anlayışıyla da öne çıkar. Çocukların, doğal eğilimlerine uygun olarak ve kendi hızlarında olgunlaşmalarına izin verilmesi, onların  zg r ve sağlıklı bireyler olarak yetişmelerine olanak tanır. Sonuç olarak, Jean Jacques Rousseau'nun eğitim felsefesi, ahlaki değerlerin önemini vurgulayan, çocukları kendi içsel doğalarına saygı göstererek yetiştirmeyi amaçlayan bir yaklaşıma sahiptir. İyilik ilkesi, olumsuz erdemler ve bireysel özgürlük anlayışı, Rousseau'nun eğitim anlayışının temelini oluşturur ve bu felsefe, günümüzde bile eğitim dünyasında etkisini sürdürmektedir.

Rousseau'ya göre merak, insanların yaşamları boyunca devam eden yegâne güdüsüdür. Doğadan gelen eğilimlerle düşünceden gelen eğilimleri ayırmak önemlidir. Rousseau, insanın doğuştan gelen mutluluk arzusunun ve bu arzunun tam olarak tatmin edilemeyeceği gerçeğinin, insanı durmadan yeni bilgi arayışlarına ittiğini belirtir. (Rousseau, 2022:211). Bu durum, merakın temel ilkesidir; insanın doğasında var olan bir özelliktir, ancak tutkular ve bilgilerle orantılı olarak gelişir. Rousseau'nun eğitim felsefesi, içgüdüyle bilgi arayışını teşvik eder. Bilgi arayışının ilk ilkesi, insanın içgüdüsel olarak ilgilendiği konuları keşfetmeye yönlendiren doğal bir arzudur. Filozof, bu doğal merakın, insanın içsel özgürlüğüne ve eğilimlerine saygı göstererek yönlendirilmesi gerektiğini vurgular.

Rousseau'nun eğitim felsefesi, duyuların ve algının önemini vurgular, aynı zamanda düşünce süreçlerinin doğal gelişimine odaklanır. Rousseau, duyuların düşünce süreçlerinin temelini oluşturduğuna inanır. Duyular, zihinsel faaliyetlerin başlangıcında rehberlik eden kılavuzlardır. Ancak, bu sürecin doğal bir sıraya tabi olması gerektiğini vurgular. Algılanabilir nesnelerden zihinsel kavramlara ansızın atlamamanın, duyular aracılığıyla düşüncelere ulaşmanın esas olduğunu belirtir. Yani, duyular, zihinsel faaliyetlerin temelini oluşturmalıdır. Onun perspektifinde, duyuların doğru kullanılması eğitimde kilit bir role sahiptir. Rousseau'nun perspektifi, çocukların eğitiminde duyuların ve doğal çevrenin önemini vurgular. Çocukların dünyayı duyuları aracılığıyla deneyimleyerek, düşünce süreçlerini geliştirmelerine izin verilmelidir. Eğitim, olgusal deneyimlerle entegre edildiğinde, çocuklar gerçek anlamda düşünmeye başlarlar.

Rousseau'ya göre, doğanın eğitimi zaman alır ve yavaştır. Doğa, insanları duyular aracılığıyla eğitmekte ve hayal gücünü uyandırmaktadır. (Rousseau, 2022:288). Bu eğitim süreci, insanın çevresini keşfetmesine, deneyimlemesine ve doğayla etkileşimde bulunmasına dayanır. Duyular, insanın hayal gücünü besler ve

doğa tarafından sağlanan eğitim, zaman içinde olgunlaşır. Öte yandan, insanlar tarafından verilen eğitim vakitsizdir ve genellikle etkisizdir. Rousseau'ya göre, insan eğitimi genellikle aceleci bir şekilde gerçekleşir ve çocuklar erkenden eğitime başlanır. Bu erken eğitim, çocukların duyularını değil, hayal güçlerini hedef alır. Bu durum, bireyleri ve toplumları sinirlendirip zayıflatmaktadır.

Çocukların doğayla uyumlu bir şekilde büyümelerine izin verilmeli ve onlar kendi içgüdülerine göre eğitilmelidir. Emile'in barış anlayışı, kendi değerini yüceltme ve başkalarının mutsuzluğundan zevk alma düşüncesini engelleyen bir eğitimin sonucudur. Emile'in acıma duygusu, Rousseau'nun vurguladığı önemli bir özelliktir. (Rousseau, 2022:344). Emile, çevresindeki insanların mutsuzluğunu gördüğünde üzülür ve bu, onun iyiliksever bir karaktere sahip olmasının bir ifadesidir. Rousseau, bu acıma duygusunun doğal bir duygu olduğunu ve doğru bir eğitimle pekiştirilebileceğini savunur. Emile'in, mutlu insanları gördüğünde mutluluğa ortak olma arzusu, Rousseau'nun insanların doğuştan getirdiği iyilikseverliği ve doğal bir eğitimle bu özellikleri geliştirebileceklerini düşündüğünü gösterir. Rousseau, gururun, genç bir bireyin acı çeken diğerlerini umursamamasına yol açabileceğini belirtir. Emile'in doğal eğitimi, onu gururla değil, empati ve anlayışla donatır. Acı çeken birini gördüğünde, Emile sadece üzülmez, aynı zamanda bu insanın acısını paylaşmak ister. Rousseau'ya göre, doğal eğitim, gururun etkilerini azaltabilir ve bireyin toplum içinde daha empatik ve iyiliksever olmasını sağlayabilir. Emile'in mutluluğa olan ilgisi, onun doğal eğitimi ve içsel doğasının bir yansımasıdır. Rousseau, insanların doğuştan sahip oldukları mutluluk arzusunu vurgular ve bu arzunun doğal eğitimle desteklenmesi gerektiğini savunur. Emile'in mutluluğu görmek ve başkalarına yardımcı olmak istemesi, doğal bir iyilikseverliği ve toplum içinde birlikte yaşama arzusunu temsil eder.

Rousseau, özsaygının sadece bireysel bir olgu olmadığını, aynı zamanda diğer varlıklara yönlendirildiğinde erdeme dönüştüğünü savunur. İnsanın içinde var olan özsaygı duygusu, genelleştirildiğinde, insanlıkla bütünleşir ve erdem halini alır. Erdem, bireyin özsaygısını aşarak, toplum için değerli bir birey olma amacını taşır. Bu bağlamda, özsaygı ve erdem, bireyin kendi değerini ve topluma olan sorumluluğunu birleştiren temel unsurlardır. Rousseau'nun düşüncelerinde insanlık sevgisi, adaletle sıkı bir ilişki içindedir. İnsanın genelleştirilmiş acıma duygusu, adalet duygusuyla birleştiğinde, bireyin sadece kendi çıkarlarına değil, tüm insanlık için adil bir düzenin kurulmasına odaklanmasına yol açar. Adalet, insanların ortak iyiliğine en çok katkıda

bulunan erdem olarak öne çıkar. (Rousseau, 2022:348). Bireyin çıkarlarının genelleştirilmesi, adalet anlayışını güçlendirir ve toplumsal düzenin temelini oluşturur. Rousseau, acıma duygusunun zayıflığının, genelleştirme eksikliğinden kaynaklandığını belirtir. Bu duygunun güçlü bir şekilde var olabilmesi için, sadece yakın çevremize değil, tüm insanlığa yönlendirilmesi gerektiğini ifade eder. Adaletsizlik karşısında hissedilen acıma duygusu, geniş bir perspektiften bakıldığında, insanların birbirine olan sorumluluklarını daha iyi anlamalarına ve toplumun daha adil bir yapıya kavuşmasına olanak tanır. Rousseau'nun özsaygı, erdem, insanlık sevgisi ve adalet kavramları, bireyin kendi içsel değerini bulması ve bu değeri toplum için kullanmasını vurgular. İnsanın çıkarlarını genelleştirerek, adaletin ve insanlık sevgisinin temelini oluşturan bu kavramlar, Rousseau'nun toplumsal düzen vizyonunda merkezi bir rol oynar. Bireyin özsaygısı, ancak genelleştirilip erdeme dönüştürüldüğünde, toplum için gerçek anlamda değerli bir varlık haline gelir.

Rousseau'nun düşünceleri, 18. yüzyılın cinsiyet rolleri ve toplumsal normlarına sıkı sıkıya bağlıdır. Özellikle kadınlarla ilgili görüşleri, Rousseau'nun genel felsefesi içinde çelişkiler barındırmaktadır. Bu çelişkiler, kadın doğası ve eğitimi konusunda ortaya çıkar ve Rousseau'nun özgürlük vurgusuyla nasıl bağdaşır sorularını gündeme getirir. Kadın doğası ve yarattığı ideal karakter tiplerini Rousseau'nun genel olarak yarattığı insan doğası ile çelişkili gözükmemektedir (Lloyd, 1983:308). Rousseau kadınların erkeklerden daha farklı bir eğitim alması gerektiğini düşünmektedir; kadınların aldığı eğitimin 'annelik' üzerinden yürütülmesi gerektiğine inanmaktadır (Rousseau, 2022:521). Kadınların belirli rollerle sınırlanması, onları "annelik" üzerinden tanımlaması, Rousseau'nun kadınların öğrenmesi gereken ilk ve temel şeyin annelik olduğu fikrini ortaya koyar. Ancak, burada ortaya çıkan çelişki, Rousseau'nun genel özgürlük vurgusuyla çatışır. Çünkü Rousseau, bireyin özgürlüğünü ve doğal durumunu vurgularken, kadınları belirli bir rolle sınırlamak suretiyle onların özgürlüklerini kısıtlamış olabilir. Rousseau'nun genel görüşleri, toplumsal normların bireyin özgürlüğünü kısıtlayarak onu yozlaştırdığı yönündedir. Ancak, kadınların belirli bir rolle sınırlanması da toplumsal normlardan kaynaklanmaktadır. Bu durumda, Rousseau'nun kadınlarla ilgili görüşleri, genel perspektifiyle uyumluymuş gibi gözükabilir; çünkü toplumun belirlediği normların bireyin özgürlüğünü nasıl kısıtladığına dair genel bir eleştiri içerir. Öte yandan, Rousseau'nun genel görüşleri, bireyin toplumsal normlar ve kurumlar tarafından bozulduğu ve gerçek özgürlüğünün kaybolduğu yönündedir. Rousseau'nun insan doğasına yönelik karakter idealleri,

toplumun ve kültürün bireyin özgürlüğünü sınırlayarak onu yozlaştırdığı düşüncesini içerir. Bu noktada, kadınların belirli rollerle sınırlanması da, Rousseau'nun toplumsal normların bireyin gerçek doğasını bozduğu görüşüyle uyumludur. Sonuç olarak, Rousseau'nun düşünce sistemi içinde kadın doğası ve kadınlara yönelik karakter idealleri, genel özgürlük ve özerklik anlayışıyla çelişkili gibi görünse de, onun perspektifinde toplumsal normların bireyin gerçek doğasını bozduğu düşüncesi üzerinden bir tutarlılık bulunabilir. Modern perspektiften bakıldığında, bu görüşler, cinsiyet eşitliği ve bireysel özgürlük açısından eleştirilebilir. Rousseau'nun düşünceleri, kadınların sadece toplumsal beklentilere uymak ve başkalarının görüşlerini tatmin etmek için eğitilmeleri gerektiği fikrini içerir, ki bu bugünün anlayışlarına pek uygun değildir.

Sonuç olarak, Rousseau'nun kadınlarla ilgili görüşleri, çağının cinsiyet normlarına bağlı olarak şekillenmiş olsa da, genel özgürlük ve toplumsal normların eleştirisi açısından içsel bir tutarlılık taşımaktadır. Ancak, modern değerlerle çatışan bu görüşler, günümüz eleştirisine tabi tutulmalı ve cinsiyet eşitliği perspektifinden değerlendirilmelidir.

Herder'in düşünceleri, özellikle eğitim konusunda ortaya koyduğu özgün perspektifi ile dikkat çeker. 18. yüzyılın sonlarında etkili olan Aydınlanma döneminden Romantik döneme geçişte, eğitim felsefesiyle ulusal kimliğin kültürel temellerini inşa etmek üzerine önemli katkılarda bulunmuştur. Herder'in eğitim felsefesi, kültürel milliyetçilik perspektifiyle öne çıkar ve onun bu alandaki görüşleri, o dönemdeki diğer düşünce akımlarından önemli ölçüde ayrılır. Onun eğitim anlayışı, bireyin içsel gelişimini kültürel ve tarihsel bağlam içinde değerlendirmeye odaklanır. Eğitim, Herder'in kültürel ve tarihsel bağlamda insan gelişimine verdiği önemle sıkı bir şekilde ilişkilidir. Herder, ulusal kimliğin inşasında kültürel unsurların merkezi rol oynadığına inanıyordu. Ona göre, bir topluluğun kimliği, dil, gelenekler, folklor ve kültürel öğelerle şekillenir. Eğitim, bu kültürel unsurları koruma, geliştirme ve aktarma görevine sahiptir. Herder'e göre, her ulus kendi kültürel mirasını korumalı ve bu mirası gelecek nesillere aktarmalıdır. Eğitimde bu unsurların dikkate alınması, bireyin daha sağlam bir içsel temel üzerinde gelişimine katkıda bulunur.

Hem Rousseau hem Herder, eğitimde saf zekâ yerine bireyin karakterini geliştirmeye daha çok odaklanan bir yaklaşım sergilemiştir diyebiliriz. Her ikisi de eğitim müfredatının vatanseverlik temelinde olması gerektiğine inanmışlardır. Ancak her ne kadar aynı amaca sahip olsalar da, bu amaçlar için farklı yaklaşımları vardır.

Rousseau müfredatı vatanseverlik oluşturmak için tasarlar; Herder halihazırda var olan ulusal duyguları desteklemek için bir müfredat oluşturmuştur. Herder, eğitim aracılığıyla ulusal duyguların desteklenmesi ve geliştirilmesini savunurken; Rousseau ise politik irade aracılığıyla ulusal kimliği oluşturmaktan yanadır.

Herder'e göre, eğitim sadece bireysel bir gelişim süreci değil, aynı zamanda kültürün ve tarihin bir yansımasıdır. Bu bağlamda, dil eğitimin merkezi bir unsuru olarak Herder'in düşüncesinde öne çıkar. Dil, kültürün taşıyıcısıdır ve bireyin dünya görüşünü, değerlerini ve ahlaki normlarını ifade etmesinde kilit bir rol oynar. Herder, dilin doğru bir şekilde öğrenilmesinin, bireyin kendi kültürel bağlamını anlaması ve ifade etmesi için temel bir adım olduğuna inanır. Herder, kültürel çeşitliliği insanlık için bir zenginlik olarak görüyordu. Farklı toplumlar arasındaki kültürel farklılıkların, insanlığın kolektif bilincini zenginleştirdiğine inanıyordu. Bu nedenle, eğitim sistemi, öğrencilere kendi kültürlerini anlama ve takdir etme becerilerini kazandırmalıdır. Bireyler, kendi kültürel bağlamında büyüdükçe, kültürler arası anlayış ve saygı geliştirmelidirler. Herder, dilin kültürel kimliğin merkezi bir bileşeni olduğuna vurgu yapmıştır. Dil, kültürün taşıyıcısıdır ve bireyin dünya görüşünü, değerlerini, ve ahlaki normlarını ifade etmesinde önemli bir araçtır. Estetik deneyim, Herder'in eğitimde vurguladığı diğer bir önemli unsurdur. Sanat ve estetik deneyim, bireyin duygusal zenginliğini artırabilir ve kültürel bağlamın anlamını derinleştirebilir. Herder, estetik deneyimin öğrenmeyi sadece bilgi aktarımından çıkarıp, duygusal bağlamda daha anlamlı hale getirebileceğine inanır. Sanat ve estetik deneyim, bireyin duygusal zenginliğini artırabilir ve kültürel bağlamın anlamını derinleştirebilir.

Herder'in eğitim hakkındaki düşünceleri aynı zamanda empati yeteneğine de vurgu yapar. Farklı kültürleri anlamak ve değerlendirmek için empati, bireyin eğitim sürecinde geliştirmesi gereken önemli bir beceridir. Bu, kültürel çeşitliliğin ve farklı bakış açılarının anlaşılmasına katkıda bulunabilir. Tarihsel perspektifin, eğitimde büyük bir öneme sahip olduğunu düşünen Herder, bireyin geçmişi ve kültürel mirasıyla bağ kurmasının, kimlik oluşturmada ve ahlaki değerleri kavramasında etkili olduğunu savunur. Tarih, bireyin kökenlerini ve kültürel kimliğini anlamasına yardımcı olarak, eğitimde büyük bir öneme sahiptir.

Herder'in eğitim düşünceleri, bireyin içsel gelişimini kültürel bağlamda değerlendirmeye odaklanır. Herder, eğitimin bir ulusun kültürel kimliğini inşa etmede kilit bir rol oynadığına inanıyordu. Eğitim sistemi, öğrencilere sadece bilgi sağlamakla kalmamalı, aynı zamanda kültürel çeşitliliği teşvik etmeli ve bireylere kendi

kültürlerini anlama şansı tanınmalıdır. Bu süreç, öğrencilere kendi köklerine derinlemesine bağlanma ve kültürel bir kimlik geliştirme fırsatı sunar. Sonuç olarak, Herder'in eğitim felsefesi, bireyin içsel gelişimini kültürel bağlamda değerlendirmeye odaklanır. Dil, estetik deneyim, tarih ve empati, Herder'in düşünceleri, günümüzde bile eğitimde kültürel çeşitliliğe ve tarih bilincine vurgu yaparak geçerliliğini sürdürmektedir.

Eğitim, Herder için, liderlerin ortaya çıkmasını ve politik hükümdarlara ihtiyaç duyulmayacak bir seviyeye ulaşmak için halkın adamlarını yetiştirmeyi amaçlayan bir etkileşim süreci olarak tasarlanmıştır. Eğitim ayrıca bir kuşaktan diğerine kültürel mirasın iletilmesini sağlayarak halkın tarihsel bilincini güçlendiren bir araçtır. (Wiborg, 2000:240). Herder'in düşünceleri, dilin milliyetçilikte ve toplumun yapısında nasıl merkezi bir rol oynadığını vurgular. Ayrıca, organik devlet anlayışı ve görünmez hükümet fikirleri, Herder'in politik düşüncesini şekillendiren temel unsurlardır.

Sonuç olarak, Herder'in eğitim felsefesi, kültürel milliyetçilik ve insanlık zenginliği üzerine derinlemesine bir anlayış sunar. Herder'in bu düşünceleri, eğitim alanında kültürel çeşitliliği önemseyen ve bireylerin kendi kültürleriyle sağlam bir bağ kurmasını destekleyen bir yaklaşımın temelini atmıştır.

Rousseau'nun toplumsal sözleşme ve Herder'in kültür odaklı milliyet anlayışı, hala günümüzde ulusal devletin ve eğitimin rolünü anlamak için rehberlik eden temel kavramlardır. (Wiborg, 2000:242). İnsanları bir araya getiren ve belirli bir topluluğun üyeliğini oluşturan unsurlar, kültürel bağlar ve ortak anlayışlar üzerine kuruludur. Ulusal devletin ve eğitimin gelecekteki evrimi, bu temel kavramların günümüz koşullarında nasıl yeniden yorumlandığına ve uygulandığına bağlı olacaktır. Dolayısıyla, Rousseau'nun bireyin politik bir varlık olarak gelişimini vurgulayan yaklaşımına ve Herder'in kültürel milliyet anlayışına dair dengeli bir perspektife ihtiyaç vardır. Çünkü bugünün ulusal devletleri, kültürel farklılıkları anlama ve bir arada yaşama becerisi ile şekillenen daha açık ve kapsayıcı bir vizyona doğru evrilmeye meyillidir.

Bu karşılaştırmada, Herder'in vurguladığı kültürel çeşitlilik ve toplumsal bağlam ile Rousseau'nun doğaya uygun eğitim anlayışı arasındaki dengeyi anlamak önemlidir. Herder'in perspektifi, bireyin kendi kültürel kimliğini oluşturmalarını ve toplumsal normlarla uyumlu bir şekilde varlığını sürdürmesini desteklerken, Rousseau, doğanın özgürlüğü ve içsel iyiliği koruyarak eğitimin doğaya uygun bir şekilde olması

gerektiğini savunur. Sonuç olarak, Rousseau ve Herder'in felsefeleri, eğitim sisteminin doğasını ve amacını anlamak için zengin bir zemin sunmaktadır. Günümüzde, bu düşünürlerin perspektifleri, eğitim sistemlerinin bireysel potansiyeli açığa çıkarmak, kültürel çeşitliliği takdir etmek ve toplumsal eşitsizliklere karşı çıkmak amacıyla nasıl kullanılabileceğini düşünmek için değerli bir kaynaktır. Herder'in vurguladığı kültürel zenginlik ve Rousseau'nun doğanın özgürlüğü, eğitimde dengeli bir yaklaşımın önemini vurgular, böylece bireyler hem kendi potansiyellerini keşfederler hem de toplumsal bağlam içinde anlam kazanırlar. Bu iki büyük düşünürün eğitim felsefeleri, günümüzdeki eğitim anlayışını zenginleştirmek ve geliştirmek adına ilham verici bir rehberlik sunmaktadır.

SONUÇ

Rousseau ve Herder hakkında kısa bir özet karşılaştırması yapacak olursak karşımıza çıkacak olan ana başlıkları dil ve toplum merkezinde rahatlıkla toplayabiliriz. Aydınlanma Dönemi'nde ortaya çıkan felsefe alanındaki çatışmalar, düşünce tarihine damgasını vurmuştur. Johann Gottfried Herder ve Jean-Jacques Rousseau, Aydınlanma'nın zıtlıklarını temsil eden iki önemli figürdür. Dil felsefesi, hayvan teması, insan doğası, ahlak ve toplum gibi temel konularda farklı perspektiflere sahip olan bu filozoflar, düşünsel evrimin çeşitliliğini anlamamıza zengin bir katkı sağlarlar.

Rousseau, insan doğasını temel alarak, toplumsal sözleşme kuramını ortaya koymuştur ve doğa durumunu kaybeden insanın toplumsal kurallar tarafından şekillendirildiğini savunmuştur. Doğanın insanın özgürlüğü ve iyiliği için önemli olduğunu ifade etmiştir, ancak toplum ilerledikçe bu değerlerin kaybolduğunu belirtmiştir. Herder ise doğayı sadece fiziksel çevre olarak değil, aynı zamanda toplumun kültürel kimliğini şekillendiren bir etken olarak ele almıştır. Ona göre, topluluklar doğayla kurdukları ilişkide kendi kültürlerini oluşturur ve dil, bu kültürel oluşumda önemli bir rol oynar. Herder'in dil anlayışı, doğanın bir ürünü olarak kabul edilen dilin, çevresel faktörlere bağlı olarak sürekli evrilebilen bir yapıya sahip olduğunu vurgular. Bu düşünce sistemleri, dil, kültür, doğa ve insanın evrimi arasında organik bir ilişki ağı kurarak, toplulukların kültürel çeşitliliklerinin çevresel koşullara bağlı olarak nasıl şekillenebileceğini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Rousseau'nun dil felsefesi, onun genel düşünce sistemini şekillendiren önemli bir unsurdur. Rousseau'nun dil teorisi, dilin doğal bir ürün olduğu ve toplumun evrimi ile birlikte karmaşıklaştığı fikrine dayanır. Özellikle dilin ortaya çıkmasını insanların bir araya gelerek toplum oluşturmaya başlaması ile ilişkilendirir. Rousseau, dilin, insanların doğal ihtiyaçlarından türediğini ancak toplumsal gelişmelerle birlikte insan doğasının bozulduğunu ve yapaylaştırdığını, dilin de bundan etkilendiğini savunur. Bu noktada, dilin sadece basit bir iletişim aracı olmadığını, aynı zamanda toplumsal organizasyonun bir yansıması olduğunu vurgular. Rousseau'nun dil anlayışında, dilin evrimi insanların birbirleriyle anlaşma ve işbirliği yapma ihtiyacından doğar. İlk dilin, insanların duygusal ve güçlü duygulanımlarını ifade etme ihtiyacından kaynaklandığını belirtir. Bu, jestler ve çığlıkların yetersiz geldiği noktada, insanların daha gelişmiş bir dile ihtiyaç duydukları anlamına gelir. Rousseau'ya göre,

insanlar doğayla uyumlu bir şekilde iletişim kurma ihtiyacı hissettikçe, dil de evrimleşir ve karmaşıklaşır.

Herder'in, insanların güçlü duygularla koşullanıp dile ihtiyaç duymadığı, aksine dilin insanların duygusal bağlar kurmasına olanak tanıyan en büyük dostları olduğu perspektifi önemlidir. Ona göre dil, insanları aşkla birbirine bağlayan güçlü bir araçtır. Bu, güçlü duyguların dil aracılığıyla ifade edilebildiği ve duygusal bağların dilin kullanımıyla kurulduğu fikrini içerir. Herder'in dil felsefesinde, acı ve diğer güçlü duyguların doğrudan seslerle ifade edilebildiği belirtilmiştir. İnsanlar ve diğer hayvanlar arasında bu tür duygusal tepkilerin benzerliği, Herder'in dilin evrimi sürecinde duygusal ifadenin önemine vurgu yapmasını destekler. Ayrıca, Herder insanların doğal durum içerisinde diğer hayvanlarla bir ortak dile sahip olduğunu ifade etmektedir. Herder, dilin evrimi sürecinde bu ortak dili zamanla kaybedildiğini ve insanların uygarlaşmasıyla sanatsal bir dile doğru evrildiğini belirtir. Bu, dilin sadece iletişim aracı olmanın ötesinde, duygusal ifade ve kültürel bir ifade aracı olarak evrimleştiği fikrini yansıtır.

Rousseau insanların toplumsal sözleşme ile birlikte dil geliştirdiklerini savunarak, dilin sonradan kazanılan bir yeti olduğunu ifade etmiştir. Toplumsallaşma ile birlikte insanlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözülme ihtiyacı ve aynı şekilde bu birliktelikten doğan güçlü duygulanımların da etkisiyle dil ortaya çıkmıştır. Herder ise insanların doğaları gereği dilsel varlıklar olduklarını öne sürmüştür. Ona göre insanlar için dil öncesi bir dönemden bahsedilemez. Dilin evrimi ancak insanlar arasındaki etkileşimler ve kültürel gelişmeler ile açıklanmalıdır. Dilin gelişimi daha organik ve kültürel faktörler ile ilgilidir.

Herder, insan doğasını değerlendirirken onu toplumsal bağlamdan asla koparmaz. Kültürel çeşitliliğin insan doğasını zenginleştirdiğini savunur; onun için toplum, birleştirici bir güçtür. Bireylerin birbirleriyle kurduğu etkileşim, onları zenginleştirmektedir. Rousseau burada tam tersi bir noktada konumlanmıştır; Herder'in aksine toplumun ve toplumsal gelişmelerin insanların saf doğalarını bozduğunu ifade eder. İnsan doğasını toplumsal bağlamda ele almaz; doğal durumu ile değerlendirir.

Rousseau, insan doğasına dair iyimser bir bakış açısı benimseyerek, toplumsal kurumların insanları bozduğu düşüncesini savunur. Ona göre, insanlar doğuştan iyidir ve onları bozan etmenler özel mülkiyet ve toplumsal eşitsizliktir. Rousseau'nun önemli bir kavramı olan 'genel irade' toplumun en iyi çıkarlarını temsil

eden bir kavramdır. Ulusal birlik oluşturulduktan sonra vatandaşların yurttaşlık bilinci sürekli beslenmelidir. Rousseau'nun devlet ve toplum anlayışı, siyasi bir kültür oluşturmayı amaçlamaktadır. Herder ise ulusların kolektif bilince ulaşmasının sadece kültürel bağlardan değil, aynı zamanda ortak duygulardan ve anlamlardan çıkacağını vurgular. Kültürel bağlar sadece dil, gelenekler ve tarih ile sınırlı değildir; duygusal bağlar ve anlam paylaşımı da ulusal kimliğin oluşumunda kritik rol oynar. Kültürel çeşitliliği ve duygusal zenginliği vurgulayarak, Herder ulusların anlam ve kimliklerini daha organik bir şekilde inşa etmeyi amaçlar. Ona göre, uluslar sadece kültürel bağlarla değil, aynı zamanda ortak bir ruh hali, duygusal bağlar ve anlam paylaşımı ile birbirine bağlıdır.

Rousseau'nun vurgusu, siyasi bir kültür oluşturmayı amaçlayan doğa, kültür ve tarihin birleşimindedir. Herder ise kültürel bağların ötesinde, duygusal bir birlikteliğin ulusal kimliğin oluşumunda kritik bir rol oynadığına işaret eder. İki filozofun bakış açıları, ulusal kimliğin karmaşıklığını ve zenginliğini anlamak için birbirini tamamlayan unsurları sunar. Rousseau'nun politik kültür vurgusu, toplumun en iyi çıkarlarını temsil eden genel irade kavramıyla öne çıkarken, Herder'in duygusal bir birlikteliğin ulusal kimliği şekillendirmedeki kritik rolü vurgulayan perspektifi, kültürel çeşitlilik ve anlam paylaşımının önemini vurgular.

Her iki filozof da estetik ve etik konularında önemli düşüncelere sahiptir. Herder, estetik deneyimin kültürel bağlamdaki derinliği üzerinde dururken, Rousseau, duygusal doğa ile uyumlu bir estetik deneyimin insanın içsel iyiliğiyle bağlantılı olduğunu öne sürer. Etik konusunda ise Herder, kültürel normların bireyin ahlaki gelişimine etkisine vurgu yaparken, Rousseau, doğal iyilik hâlinin toplumsal eşitsizlikler nedeniyle bozulduğunu savunarak, adil bir toplumun önemini vurgular.

Rousseau'ya göre sanat, insanın içsel dünyasını ifade etmek ve keşfetmek için önemli bir araçtır. Sanatın aracılığıyla insanlar, toplumun normlarından uzaklaşarak içsel doğalarını daha derinlemesine anlarlar. Bu içsel keşif süreci, ahlaki bilinçlenmeye ve doğal iyiliklerini koruma arzusuna yol açar. Rousseau, toplumsal sözleşme sonucunda ortaya çıkan ahlaki normların, insanların özgürlüğünü ve doğal iyiliğini korumanın anahtarı olduğunu belirtir. Sanat, bu ahlaki normların oluşumunda etkili bir rol oynar, çünkü insanlar içsel doğalarını sanat aracılığıyla ifade ederken, bu ifade aynı zamanda ahlaki değerlere katkıda bulunur. Rousseau'nun estetik felsefesi, insanın doğasındaki masumiyetin ve içsel iyiliğin korunmasında sanatın kritik bir rol oynadığına vurgu yapar. Sanat, insanların içsel dünyalarını keşfetmelerine ve ifade

etmelerine yardımcı olarak, ahlaki bilinçlenmeye ve toplumsal normlardan sıyrılmaya yönelik bir araç olarak görülür. İnsanların özgürlüklerini ve doğal iyiliklerini korumanın yolu, doğacak olan ahlaki normlardan geçmektedir ve sanat bu süreçte önemli bir rehberlik sağlar.

Herder'in estetik deneyime verdiği önem, ahlaki gelişimi etkileyen temel bir unsurdur. Sanat ve estetik deneyim, bir milletin veya bireyin ahlaki değerlerini ifade etme ve anlama sürecinde önemli bir rol oynar. Herder, estetik deneyimi, duygu ve düşüncelerin ifadesinde bir araç olarak görür. Sanat, bir kültürün ruhunu yansıtarak, o kültürün ahlaki normlarını şekillendirmede etkili bir rol oynar. Herder'in ahlak felsefesi, kültürler arası etkileşimi vurgular ve insan ahlakını kültürel bağlamda değerlendirmeyi savunur. Herder, ahlaki normların evrenselliği yerine kültürel çeşitliliğin ve özgünlüğün önemine vurgu yapar. Bu düşünce, Herder'in romantizm dönemi kültürel teorilerine büyük etki etmiştir, çünkü ahlaki değerlerin evrenselliğinden ziyade kültürel çeşitliliğin zenginliği üzerinde durur. Herder'in dil, tarih ve estetik deneyim aracılığıyla ahlaki normları ele alışı, modern kültür teorilerine derinlemesine bir katkı sunar ve kültürel çeşitliliğin zenginliğini vurgular.

Sonuç olarak, Herder ve Rousseau, kendi dönemlerinin ötesine geçen düşünceleriyle insan doğası, toplum, dil, siyaset, estetik ve etik konularında önemli miraslar bırakmışlardır. Bu iki filozofun felsefi diyalogu, çağdaş düşünceye etkilerini anlamamıza yardımcı olurken, insanın karmaşıklığını ve kültürel çeşitliliğin değerini daha iyi kavramamıza da katkı sağlar. Rousseau ve Herder'in dil felsefesi, hayvan temaları, insan doğası ve toplum konularındaki farklılıkları, Aydınlanma Dönemi'nin zıtlıklarını temsil eden düşünce akımlarını yansıtır. Herder, kültürel bağlamda değerlendirilen dil ve hayvanlar aracılığıyla insan doğasının zenginleştiğini savunurken, Rousseau insanın doğal iyilik halini toplumsal gelişmelerin bozduğunu iddia eder. Bu iki filozofun felsefi diyalogu, insanın karmaşıklığı ve kültürel çeşitliliğin değeri üzerine düşünce tarihine önemli katkılarda bulunmuştur. Rousseau ve Herder'in bu temel konulardaki farklılıkları, çağdaş düşünceye etkilerini anlamamıza yardımcı olurken, Aydınlanma Dönemi'nin düşünsel çatışmalarının zenginliğini yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA

Akan, Nesrin, *Jean-Jacques Rousseau ve Müzik*, İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Sayı 5, s.23-30, 2017

Altınörs: Atakan, *Bir Dil Filozofu Olarak Rousseau*, Felsefe Dünyası, sayı 52, s.196-207, 2010

Altınörs: Atakan, *Rousseau'nun Dilin Kökeni Meselesine Yaklaşımı*, Bilig Dergisi, Sayı 63, s.1-10, 2012

Arslan, Ahmet, *Aydınlanma*, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, sayı 2, s.23-32, 1992

Atagül, Erhan, *Rousseau ve Dil*, Karefad, sayı 2, s.51-61, 2018

Barnard, F. M., *Herder on Nationality, Humanity And History*, McGill-Queen's University Press, 2003

Barnard, F. M., *National Culture and Political Legitimacy: Herder and Rousseau*, Journal of The History of Ideas, Vol.44, No.2, s.231-253, 1983

Barnard, F. M., *Self-Direction and Political Legitimacy: Rousseau and Herder*, Oxford University Press, s.623-624, 1988

Brockdorff, Baron Cay Von, *Alman Aydınlanma Felsefesi*, çev. Nuran Özyer, Hece Yayınları, Ankara, 2021

Cladis:, Mark, *REDEEMING LOVE Rousseau and Eighteenth-Century Moral Philosophy*, Journal of Religious Ethics, Vol.28, s.221-251, 2000

Condillac, Etienne Bonnot De, *Essay on the Origin of Human Knowledge*, çev. Hans Aarsleff, Cambridge University Press, New York, 2003

Dahlstrom Daniel, O., *Hamann, Herder ve Schiller'in Estetik Bütüncülüğü*, çev. Metin Bal, Felsefe Sosyal Bilimler Dergisi, 21.Sayı, s.56-65, Ankara, 2015

Evren, Mehmet, *Jean Jacques Rousseau'da Bilim ve Sanatın Yeri*, Tabula Rasa Felsefe & Teoloji Dergisi, sayı 35, s. 16-27, 2020

Ferber, Ilit, *Herder: On Pain and the Origin of Language*, The Germanic Review: Literature, Culture, Theory, Vol.97, s.205-223, 2010

Forster, Michael N., *After Herder: Philosophy of Language in the German Tradition*, Oxford University Press, New York, 2010

Forster, Michael N., *Herder's Philosophy*, Oxford University Press, New York,

Hamilton, James, F., *Rousseau's Theory of Literature: The Poetics of Art and Nature*, The Modern Language Journal, Vol.65, No.2, s.210-211, 1981

Hallberg, Peter, *The Nature of Collective Individuals: J.G. Herder's Concept of Community*, History of European Ideas, Vol.25, s.291-304, 1999

Herder, J.G., *Philosophical Writings*, ed. çev. Michael N. Forster, Cambridge University Press, 2012

Herder, J. G., *Selected Writings on Aesthetics*, çev.Gregory Moore, Princeton University Press, 2006

Herder, J.G., Tarih Felsefesi, çev. S. Battal Arvasi, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2020

Jack, Malcolm, *On State of Nature: Mandeville and Rousseau*, Journal of the History of Ideas, vol.39, no.1, s.119-124, 2014

Lloyd, Genevieve, *Rousseau on Reason, Nature and Women*, Metaphilosophy, Vol.14, No. 3&4, 1983

Nassar, Dalia, *Romantic Empiricism Nature Art and Ecology from Herder to Humboldt*, Oxford University Press, New York, 2022

Noyes, John K., *Herder Aesthetics Against Imperialism*, University of Toronto Press, 2015

Trachtenberg, Zev, M., *Making Citizens Rousseau's Political Theory of Culture*, by Routledge, New York, 2003

Ogden, Henry, V., *The Antithesis of Nature and Art, and Rousseau's Rejection of The Theory of Natural Rights*, The American Political Science Review, Vol.XXXII, No.4, s.643-654, 1938

Oliver, Kelly, *Animal Pedagogy: The Origin of 'Man' in Rousseau and Herder*, Culture, Theory & Critique, 2006, s.107-131

Orhan, Özgüç, *J.J. Rousseau'da Genel İrade Kavramı*, FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, 14.sayı, s.1-25, 2012

Özgü, Melahat, *Alman Romantizminde Sanat Anlayışı*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Sayı 5, s.731-741, 1944

- Piirimae, Eva, *Philosophy, Sociability and Modern Patriotism: Young Herder between Rousseau and Abbt*, History of European Ideas, vol.41, no.5, s.640-661, 2015
- Rousseau, J.J., *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021
- Rousseau, J.J., *Emile, Bir Çocuk Büyüyor*, haz. Ülkü Akagündüz, Selis Kitaplar, İstanbul, 2009
- Rousseau, J.J., *Emile Ya da Eğitim Üzerine*, çev. Yaşar Avunç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2022
- Rousseau, J.J., *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kökeni*, çev. Ertuğ Ergün, Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2003
- Rousseau, J.J., *Melodi ve Müziksel Taklit İle İlişki İçinde Dillerin Kökeni Üstüne Deneme*, çev. Ömer Albayrak, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020
- Rousseau, J.J., *Toplum Sözleşmesi*, çev. Vedat Günyol, Adam Yayınları, İstanbul, 1987
- Spencer, Vicki A., *Herder's Political Thought: A Study of Language, Culture, And Community*, University of Toronto Press, Toronto, 2012
- Sikka, Sonia, *Herder on Humanity and Cultural Difference: Enlightened Relativism*, Cambridge University Press, New York, 2011
- Sikka, Sonia, *Herder on the Relation Between Language and World*, History of Philosophy Quarterly, Vol.21 No.2, 2004
- Taylor, Charles, *The Language Animal: The Full Shape of the Human Linguistic Capacity*, The Belknap Press of Harvard University Press, England, 2016
- Waldow, Anik, *The Artifice of Human Nature: Rousseau and Herder*, Intellectual History Review, vol.25, No.3, s.343-356, 2015
- Wiborg, Susanne, *Political and Cultural Nationalism in Education: The Ideas of Rousseau and Herder Concerning National Education*, Comparative Education, Vol.36, No.2, s.235-243, 2000
- Wilkins, Burleigh Taylor, *The Nature of Rousseau Author*, The Journal of Politics, The University of Chicago Press, Vol.21, No.4, s.663-683, 1959

ÖZET

Bu çalışmada Rousseau ve Herder'in doğa anlayışlarındaki farklılıklar, dil felsefeleri yaklaşımlar, siyaset anlayışlarında yaptıkları farklı vurgular, sanatın işlevine ve duygulanımlara dair analizler ve ahlak felsefelerindeki eğitim vurgusuyla birlikte etik değerler ele alınarak incelenmiştir. Doğa kavramı üzerinde durulmuş ve felsefelerinin bütünlüğünü yakalayabilmek için önemli bir temele sahip olan kavramlar analiz edilmiştir. Doğa durumu anlayışlarından dilin kökeni problemine geçilmiştir ve dil felsefelerinin farklı perspektifleri ele alınmıştır. Dilin kökeni problemini takiben, topluma geçişle birlikte politika ve kültür anlayışları üzerinden incelenmiştir. Bu bağlamın devamında, sanatın toplumsal rolü üzerinde durulmuş ve estetik kavramları karşılaştırılmış, ahlak felsefeleri incelenmiştir. Bu çalışma, Rousseau ve Herder'in düşüncelerini çeşitli yönleriyle kapsayan bir analiz sunarak, felsefi miraslarını anlamayı hedeflemiştir.

Anahtar Kelimeler: Dilin Kökeni, Kültür, Toplum

ABSTRACT

In this study, the differences in Rousseau and Herder's conceptions of nature, their approaches to philosophy of language, the distinct emphases in their political perspectives, analyses of their views on the function of art and emotions, and their emphasis on ethical values within moral philosophies have been examined. The concept of nature has been highlighted, and crucial foundations for capturing the integrity of their philosophies have been analyzed. The transition from the understanding of the state of nature to the problem of the origin of language has been explored, and various perspectives in their philosophies of language have been considered. Following the problem of the origin of language, their political and cultural perspectives have been examined in the context of the transition to society. Furthermore, the societal role of art has been emphasized, aesthetic concepts have been compared, and ethical philosophies have been scrutinized. This study aims to understand their philosophical legacies by presenting an analysis covering various aspects of Rousseau and Herder's thoughts.

Key Words: Origin of Language, Culture, Society